UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Diplomová práce

2013 **Kateřina Vondrášová**

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Kateřina Vondrášová

Životní styl českých *singles* se zaměřením na stravování

Diplomová práce

Praha 2013

Autorka práce: **Kateřina Vondrášová**

Vedoucí práce: **Mgr. Marcel Tomášek, MA**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

VONDRÁŠOVÁ, Kateřina. *Životní styl českých singles se zaměřením na stravování.* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie, 2013. 97 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Marcel Tomášek, MA.

Abstrakt

Práce se věnuje problematice životního stylu sociální skupiny *singles* se specifickým ohledem na oblast jídla a stravování. Prostřednictvím hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s jedinci, kteří sami sebe řadí do této skupiny, byl identifikován fenomén *gender free* přístupu k řadě činností v životě *singles*, tedy nahlížení na sociální svět a praktiky v něm nezávislého na tom, zda je člověk mužem nebo ženou. Jde především o oblast vztahů s přáteli, intimních (sexuálních) vztahů, péče o domácnost a v neposlední řadě o postoje k přípravě jídla, vaření a stravování šířeji. S tímto jevem úzce souvisí i fenomén *otevření se*, tedy překročení hranice výlučně soukromé sféry domácnosti a vstup do veřejného prostoru, tj. spíše než ve smyslu prostorovém, ve smyslu sociálním. V těchto souvislostech se ukázalo, že *singles* svými každodenními strategiemi přispívají k sociálnímu životu a solidaritě společnosti, což je opačnou tendencí, než která je obvykle na základě stereotypních představ se *singles* spojována. Právě odhalení distinktivních fenoménů *otevření se* a *gender-free* bylo výsledkem uplatnění přístupu zakotvené teorie zahrnujícího i určení schématu vysvětlujícího sociální jev singlovství jako takový.

Abstract

Thesis deals with the issue of singles lifestyle with particular regard to food and eating. The phenomenon of *gender free* attitude towards series of activities in the life of singles (in other words the standpoint on the social world and practices that occur in it independently on one´s sex/gender) was identified through in-depth semi structural interviews with people, who rank themselves among singles. It appears mainly in the area of relationships with friends, in the sphere of intimate (sexual) relationships, in the area of household keeping and, last but not least, in the attitude towards the food preparation, cooking and eating generally. This phenomenon is tightly related to the phenomenon of *self-opening*, in other words crossing the border of the private sphere of household and the entrance into the public space not just in the spatial sense but also in the social sense. Singles contribute to the social life and solidarity of society thanks to their everyday strategies – it is an opposite trend than the one which is associated with *singles* stereotypically. The result of the grounded theory application, which also includes the determination of schema explaining singlehood phenomenon, was the discovery of a distinctive phenomena *self-opening* and *gender-free*.

Klíčová slova

singles, sociální vztahy, životní styl, stravování, jídlo

Keywords

singles, social relationships, lifestyle, eating, food

Rozsah práce: 237 219 znaků s mezerami

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne Kateřina Vondrášová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu své diplomové práce Mgr. Marcelovi Tomáškovi, MA, za odborné vedení, ochotu, trpělivost a za mnoho podnětných připomínek.

Institut sociologických studií

Teze diplomové práce

Stručná charakteristika tématu

Zvoleným tématem diplomové práce je životní styl skupiny *singles*. Mým výchozím předpokladem je, že životní styl *singles* je jiný, než těch jedinců, kteří žijí v páru. Předpokládám, že jedinec, který je zakotven ve vztahu, je charakteristický spíše stabilním životním stylem, oproti lidem, kteří žijí sami, bez trvalého partnera. Usuzuji tak z toho důvodu, že ať už partnera/ku hledají, nebo ne, jsou zpravidla v kontaktu s širším a různorodějším okruhem lidí než lidé dlouhodobě ukotvení v partnerském vztahu. S tím související neustálenost respektive proměnlivost a otevřenost sociálních vazeb a praktik, vede k větší proměnlivosti činností a zájmů, kterým se věnují. Skutečnost, že je mnohem pravděpodobnější, že takovýto jedinec je náchylný právě i v závislosti na lidech, se kterými se schází (i ve smyslu bezprostředních explorací různých segmentů partnerského trhu) k proměně a střídání zájmů a činností, jimiž naplňuje svůj čas, nám umožňuje předpokládat nestálost jejich životního stylu. Otázka zda tomu tak je, tedy zda je pro skupinu *singles* charakteristická životně-stylová nestálost, je hlavní výzvou, proč se věnovat sociálnímu fenoménu *singlovství* z hlediska životního stylu. Nesoustředím se ani tak na otázku větší či menší nestálosti v kvantitativním chápání, ale spíše na charakter této nestálosti, a skrze to se pokusím posunout k dalším analytickým momentům.

Metody práce

Prostřednictvím kvalitativního výzkumu chci zjistit, jakým způsobem lze charakterizovat životní styl *singles*, jeho určitou nestálost, co se týče variability prostředí a lidí, s nimiž se čeští *singles* setkávají, a také skutečnost, jak se odráží v jejich stravovacích návycích.

Prakticky jde o takové jevy jako nahrazování chybějícího společného stravování v rámci partnerského vztahu nebo rodiny společným stolováním s přáteli, nedostatečně zdravé stravování z důvodu pracovní vytíženosti. Dále také o zkušenost s mísením (střídáním) určitých stravovacích stylů (vegetariánství, „obžerství“, fast-foodová kultura, důraz na používání biopotravin – nejlépe lokálně produkovaných, případně až pěstování vlastní zeleniny apod.). Důležitým faktorem v pochopení těchto jevů může

být i to, kdo jsou pro ně významní druzí ohledně rozhodování, čím a jak se stravovat (přátelé, rodiče, lékař, média atd.).

Na základě těchto úvah jsem vytvořila čtyři výzkumné otázky, na které by měl tento výzkum nalézt odpovědi:

- Jak *singles* prožívají svůj současný stav bez partnera?
- Jak *singles* interpretují svůj současný životní styl vzhledem k tomu životnímu stylu, který byl pro ně charakteristický v době, kdy měli partnera?
- Existuje nějaký společný znak životních stylů *singles*?
- Jaký má životní styl *singles* vliv na jejich způsob stravování?

Jako zásadní problém v metodologické části se ukazuje definice cílové skupiny *singles*. Definovat skupinu *singles* není tak jednoduché, jak se na první pohled může zdát.

Obecně je tato skupina velmi heterogenní. *Singles* totiž nejsou jen mladí lidé, kteří dlouhodobě nenavázali žádný trvalý partnerský vztah ať už z toho důvodu, že záměrně nechtějí, nebo k sobě vhodného partnera nemohou najít. Z hlediska fungování na partnerském trhu a s ohledem ke stále pokračujícímu posunu sňatkového věku do vyššího věku, tj. k třiceti letům a přes tuto hranici, jsou to i rozvedené ženy a muži ve středním věku, svobodné matky a svobodní otcové, ale v neposlední řadě i ti, kteří žijí ve specifických formách vztahu, na které může být nahlíženo obzvláště z hlediska tradičního uspořádání partnerských vztahů, jako na nedostatečné vztahy nebo jako spíše „nevztahy“. Heterogenní jsou i životní styly této skupiny. Tuto různorodost je nutno při definování cílové skupiny brát v potaz. Oproti kvantitativnímu výzkumu, kde je z analytického hlediska nutné cílovou skupinu předem důsledně specifikovat, v kvantitativním výzkumu může být vymezování „kdo jsou *singles*“ legitimní průběžnou a soustavnou částí výzkumu.

V tomto výzkumu si nekladu podmínku, že komunikační partneři/partnerky, které jsem vybrala pro tuto práci, musí bydlet dlouhodobě sami, jak se může vzhledem k termínu *singles* jevit. Do výzkumu zahrnuji i ty, kteří bydlí se svými přáteli, se svými dětmi nebo s rodiči. S nekohabitací tedy pracuji čistě ve smyslu nekohabitace s partnerem/kou. Klíčovým definičním faktorem je jejich ekonomická nezávislost (ale bez její nutné manifestace ve formě samostatného bydlení). Dalším předem stanoveným kritériem je zaměření na jedince, jejichž věk je mezi dvaceti až čtyřiceti

lety, a to především s ohledem na vliv postsocialistických změn na utváření jejich životního stylu respektive i samotnou intenzivní proměnu stravovacích návyků po roce 1989.

Výzkum je založen na kvalitativní výzkumné perspektivě a předem definovaný výzkumný vzorek by zde mohl být považován spíše za kvantitativní východisko. Výzkumný vzorek prostřednictvím zcela konkrétních znaků (věk, ekonomický status, partnerský status) zde ale vymezuji předem především s ohledem na bezprostřední praktické provádění výzkumu. Toto vyhraněné vymezení může být dále ovlivněno celkově životně stylovou nestálostí případně i vlastními praktickými aspekty fenoménu stravování. Vzhledem k vybranému sociálnímu fenoménu považuji zvolenou cestu určení výzkumného vzorku za schůdnou a vhodně zvolenou. Určovat „kdo to vlastně ten *single* je“ budu i v samotném procesu výzkumu na základě poznatků získaných v terénu.

V hloubkových polostrukturovaných rozhovorech se budu zaměřovat na životní styl *singles*. Bude mě zajímat nejen jejich současný životní styl, ale i jejich životní styl v době, kdy měli partnera/partnerku (pokud ho/jí měli). Půjde mi o srovnání těchto dvou období v životě komunikačních partnerů.

Skrze projektivní techniku, kdy budou moji komunikační partneři vyzváni k vytvoření co největšího množství asociací, které se pojí s termínem „být *single*“, se pokusím zjistit, jak sami pociťují svůj současný stav bez partnera a jestli moment proměn stravovacích návyků je v této souvislosti vnímán. Budu se ptát, jakým způsobem a s kým tráví volný čas. Co pro ně jedinci, se kterými se setkávají, znamenají. Specifičtěji mě bude zajímat, jaké je jejich stravování. Stejně tak i jaký mají vztah ke společnému stravování s přáteli nebo širší rodinou, zda se jejich stravování liší vzhledem k tomu, s kým se stýkají a jak často s danými lidmi setkávají. Kdo je pro ně ten, kdo určuje, co by jedinec měl jíst. Bude mě rovněž zajímat, jak je jejich stravování ovlivněno činnostmi, kterým se věnují v pracovním a ve volném čase. Zda je zde vliv na charakter stravy a její pravidelnost. Jaký je důvod k tomu, že se stravují tak, jak se stravují.

Orientační seznam literatury:

BEARDSWORTH, A., T. KEIL. 1996. *Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society*. London: Routledge.

BELASCO, W. 2006. *Meals to come: a history of the future of food*. Berkeley: University of California Press.

BUGGE, B. A. 2011. Lovin‘ it?: A Study of Youth and the Culture of Fast Food. *Food, Culture and Society*. 14 (1): 71-89.

DUFFKOVÁ, J., L. URBAN, J. DUBSKÝ. 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

LIPOVETSKY, G. 1998. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor.

SYKES, D. 2003. Food as Pleasure: Other Directednes in Food Ads. *Journal for the Study of Food and Society*. 6 (2): 49-56.

SZABO, M. 2011. The Challenges of „Re-engaging with Food“. *Food, Culture and Society*. 14 (4): 547-566.

TOMÁŠEK, M. K genderovým zdrojům individualizačního habitu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Praha, SoÚ AV ČR. 2006 (1): 11-15.

TOMÁŠEK, M. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*, Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2006 (1): 81-106.

Obsah

ÚVOD **1**

1. VSTUPNÍ VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO POLE **3**

1.1 *Singles* **3**

1.1.1 Sociální změny po roce 1989 4

1.1.2 Normativní praxe „zdola“ 5

1.1.3 Nárůst skupiny *singles* v českém kontextu 6

1.1.4 Problematika *singles* v „západních“ zemích 6

1.2 Životní styl **10**

1.2.1 Současné životní styly 11

1.2.2 Životní styl a sociální změna v ČR 11

1.2.3 Životní styl *singles* 13

1.2.3.1 *Singles* a jejich vztahy 14

1.2.3.2 *Singles* a proměny genderových rolí 15

1.3 Perspektiva sociologie stravování **16**

2. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA **19**

2.1 Pozice výzkumnice **20**

2.2 Výzkumný vzorek **21**

2.3 Hloubkové rozhovory **22**

2.4 Výzkumné otázky **23**

2.5 Sběr dat **23**

2.6 Etické zásady **25**

2.7 Limity výzkumu **25**

3. VLASTNÍ VÝZKUM **26**

3.1 Primární rozpor charakterizující *singles* **26**

3.2. Volnočasové aktivity **26**

3.2.1. Expanze mimo domácnost 27

3.2.2 Přátelé v životě *singles* 28

3.2.2.1 Gender přátel 29

3.2.2.2 Konzumace při setkáních 30

3.2.3 Studentští *singles* 31

3.2.4 Stabilně hektický životní styl vs. otázka promarněného času 33

3.3 Partnerské vztahy **36**

3.3.1 Střídání psychických stavů po rozchodu 36

3.3.2 *Rozšiřování obzorů* 37

3.3.1.1 *Randění sama se sebou* 39

3.4 *Sebe-láska* a *sebe-rozvoj* **43**

3.4.1 Specifická úroveň interpretace konceptu *sebe-rozvoje* a *sebe-lásky* 45

3.4.1.1 *Sebe-rozvoj* je utilitární 45

3.4.1.2 *Se zapálením fakt pro sebe* 48

3.4.2 Ideální partner/ka 52

3.5 Jídlo **55**

3.5.1 Jedení venku **55**

3.5.1.1 Obědvání může mít sociální rozměr 56

3.5.1.2 Restaurace jako místo setkávání 58

3.5.1.3 Volba zda jíst v restauraci 59

3.5.1.4 Nepříjemné pocity při stravování venku 60

3.5.2 Pozvání na jídlo 62

3.5.3 Jedení doma 63

3.5.3.1 Potřeba společného stravování 63

3.5.4 Jídlo a finance 65

3.5.5 Záležitosti ovlivňující stravování 66

3.6 Péče o domácnost a partnerský stav **68**

3.6.1 Péče o domácnost ve vztahu 68

3.6.2 Péče o domácnost u *singles* 71

3.7 Vaření a partnerský stav **74**

3.7.1 Vaření ve vztahu 74

3.7.2 Vaření u *singles* 75

3.8 Rozporná prezentace životního stylu **83**

3.8.1 Kompenzace nezdravého životního stylu zdravým životním stylem 83

3.9 Identifikace sociálního fenoménu – *otevření se* a *gender free* **88**

ZÁVĚR **94**

SUMMARY **94**

POUŽITÁ LITERATURA **97**

SEZNAM PŘÍLOH **102**

PŘÍLOHY **103**

Úvod

Důvodem výběru tématiky životního stylu českých *singles* se zaměřením na stravování je nárůst domácností jednotlivců v České republice, které v současnosti tvoří už více než čtvrtinu z celkového počtu domácností, zároveň dynamika nárůstu této skupiny zřejmě stále není vyčerpána a současně životní způsob tohoto narůstajícího segmentu české populace je spojován s řadou stereotypních představ.

Diplomová práce se úžeji zaměřuje na otázku a pokouší odhalit, zda má jejich specifický životní styl vliv na stravovací návyky, což je téma v dosavadních výzkumech přehlížené. Prvotním předpokladem práce je, že životní styl *singles* se odlišuje od toho, kterým žijí lidé v partnerském vztahu. Usuzuji, že pro člověka žijícího ve vztahu je typický spíše ustálený životní styl, na rozdíl od těch lidí, kteří žijí sami, bez stálého partnera/ky, protože ať už partnera/ku hledají, nebo ne, zpravidla se stýkají se širší a různorodější skupinou lidí než lidé dlouhodobě ukotvení v partnerském vztahu. S tím související neustálenost, popřípadě proměnlivost a otevřenost sociálních vazeb a praktik vede k větší proměnlivosti činností a zájmů, kterým se věnují. Práce si klade za cíl zjistit, zda tomu tak je, tedy zda je pro skupinu *singles* charakteristická životně-stylová nestálost, a pokud ano, jaký je charakter této nestálosti. Záměrem je rovněž zjistit, jak se životní styl *singles* promítá do jejich stravovacích návyků – zda dochází k substituování chybějícího společného stolování s partnerem nebo členy rodiny společným stravováním s přáteli, zda se objevuje nedostatečně zdravé stravování z důvodu pracovní zátěže, dále také zda mají *singles* zkušenost se střídáním určitých stylů stravování.

Úvodní část práce je vstupním vymezením výzkumného pole a jeho společenského kontextu (společenské trendy spojené s pádem železné opony – vytrácení normalizačního modelu rodiny, nárůst skupiny *singles* v českém kontextu), dále je v této úvodní části práce věnována pozornost prezentaci a nahlížení na problematiku *singles* ve starší „západní“ odborné literatuře a dosavadní zjištění o jejich životním stylu. Poslední část tohoto uvedení do problematiky se věnuje tématice sociologie stravování.

Specificky konkretizovaným metodologickým východiskem pro realizaci tohoto kvalitativního výzkumného projektu je zakotvená teorie (grounded theory) Strausse a Corbinové [1999], která umožňuje přiblížit se prostřednictvím systematického uplatnění kvalitativního přístupu hlubšímu porozumění sociálním jevům. V rámci

realizovaných hloubkových rozhovorů byla navíc použita i specifická projektivní technika generování množství asociací, které se komunikačním partnerům a partnerkám pojí s vnímáním vlastního stavu bez partnera/ky a s vlastním postojem ke stravování. Tyto metodologické aspekty jsou rozebírány ve druhé části práce.

Ve smyslu takto zvolených metodologických východisek jde ve výzkumu prezentovaném hlavně v třetí části práce o významy, které přikládají *singles* svému životu, a co pro ně život bez partnera konotuje. V praktické rovině bezprostřední realizace rozhovorů výzkum zahrnul především problematiku trávení volného času jako oblasti, kde se odhaluje životní styl této specifické skupiny, a zároveň sehrává významnou roli v životě skupiny (s kým a proč se k volnému času vztahují tak, jak se vztahují). Část práce věnovaná partnerským vztahům zohledňuje zkušenost s partnerským rozchodem a působení rozchodu na vědomé utváření životních strategií. Vliv *singlovského* stavu na stravování je analyzováno vzhledem ke stravování v domácnosti i mimo ni. Další oblastí zájmu, jíž se práce věnuje, jsou zkušenosti s domácími pracemi a vařením jak v době vztahu tak i mimo ni. V neposlední řadě se práce věnuje i tomu, jakým způsobem *singles* svůj životní styl prezentují.

V závěrečné části diplomové práce je identifikováno schéma jevu tak, jak vyvstává z analýzy provedených rozhovorů, jež představuje konceptualizaci procesu charakterizujícího *singlovství*. Na základě analýzy jsou formulovány závěry a blížeji popsán charakteristický společenský jev *singlovství* a s ním spjatá specifická životně stylová proměna ve vztahu k širšímu společenskému kontextu.

1. Vstupní vymezení výzkumného pole

1.1 *Singles*

Ačkoliv není život bez partnera v historii ničím výjimečným, změny v západních společnostech od 60. let 20. stol. s sebou přinesly rozsáhlé rozšíření této skupiny ve společnosti. Důvody proč k tomu došlo, objasňují dvě vzájemně se nevylučující formy sociologických vysvětlení. Na jednu stranu dochází k obecnější proměně ekonomiky, což, jak konstatují Beck a Beck-Gernsheim [2004], má dopad na způsob jakým se utváří lidské biografie (destandardizace a individualizace osobních biografií) v bezprostředním slova smyslu. Na druhou stranu dochází v hlubším pohledu k proměnám vlastních kulturních norem ovlivňujících životní volby, což je vysvětlení, které rozsáhleji a hlouběji akcentuje Bauman [1995].

Beck popsal jevy v pozdně-moderní společnosti vedoucí k tomu, že vztahy již nejsou tak stabilní, jako tomu bylo tradičně. V současné společnosti dochází k nárůstu rizik, jimž tradiční manželství, mužské a ženské role ani rodina přestávají být nadále schopny čelit a řešení těchto rizik se posouvá na úroveň jednotlivce [2004: 253-254].

Když Bauman charakterizuje vývoj společnosti od doby moderní do doby postmoderní, jedněmi z nejzřetelnějších znaků postmoderny pro něho jsou institucionalizovaný pluralismus, nejednoznačnost, nahodilost a rozmanitost nebo dále též „nespojitost, nekonsekventnost jednání, fragmentarizace, a epizodičnost různých sfér lidských činností“ [1995: 25]. Nedílnou součástí těchto proměn jsou i změny v charakteru blízkých vztahů, které se přestávají spojovat „s představou, že budou trvat ‚dokud nás smrt nerozdělí‘“. Podle Baumana se „stále častěji předem počítá s jejich dočasností i s tím, že budou trvat pouze tak dlouho, jak dlouho budou schopny přinášet uspokojení“ [1995: 35].

K proměnám pozdně-moderní společnosti a samotné transformaci intimních vztahů a i vlastnímu prosazování se a nárůstu skupiny *singles*, se vyjádřil již více než před dvaceti i Giddens, podle něhož kontext pozdně-moderní doby vede ke každodenním dilematům, jak se má jednotlivec chovat, jak se má oblékat, co má jíst – jak má individuální člověk vlastně žít [1991: 14]. Já (Self) se podle něj v kontextu post-tradiční doby stává reflexivním projektem [1991: 32]. Slovy Giddense „kvůli dnešní ‚otevřenosti‘ sociálního života, pluralizaci kontextu jednání a různosti ‚autorit‘“ se individuální volba životního stylu stává „stále důležitější pro konstrukci vlastní identity a denní aktivity“ [1991: 5]. Ještě dále v tomto směru rozvažování o proměnách

pozdně-moderní společnosti jde Lipovetsky. Podle něj se obecným rysem chování stal *individualistický hédonismus*, tedy důraz na užívání si života, spotřebu a seberealizaci jako nejvyšší hodnotu [1998: 102-140].

Sledování proměn na úrovni blízkých vztahů je signifikantní pro obecnější charakterizování proměn současné společnosti celkově. Klíčová proměna společnosti je dána kulturní proměnou projevující se paradoxně na individuální úrovni a prostřednictvím destandardizace a individualizace životních drah. Toto tvrzení platí obecněji v současných „západních“ volně tržních společnostech a ještě více u nás v České republice, kde k těmto proměnám popisovaným západními autory v záběru třiceti let (od 60. a 70. let) došlo v časovém rozsahu jedné až dvou dekád.

1.1.1 Sociální změny po roce 1989

S pádem železné opony v roce 1989 se i v post-socialistických zemích začaly prosazovat trendy, jež v předešlém období charakterizovaly demografický vývoj v západní Evropě a severní Americe. Rychtaříková (v souvislosti s transformací rodiny a partnerských vztahů, ke které v tu dobu začalo rychle docházet) odlišila tehdejší situaci od předešlého vývoje v západních zemích zdůrazněním, že nově vzniklé normy, hodnoty a postoje se na Západě utvářely v době společenského poklidu, zatímco v post-socialistických zemích se jedná o stádium hlubokých sociálních a ekonomických změn [Rychtaříková 2002 prostřednictvím Možný 2006: 125]. Bylo to období, kdy podle Možného „po změně politického režimu ztratilo rozhodnutí pro sňatek a rodičovství přitažlivost jedné z velmi mála šancí na autentické svobodné rozhodnutí“ [2006: 255]. V momentu prosazování se změn v postsocialistickém období, jak tvrdí Tomášek, šlo principiálně o totožný sociální proces, když „volitelné biografie nahrazují standardizovanou biografii typickou pro kolektivní zážitky, ať již v reálném socializmu nebo v kontextu daného rozdíly podle pohlaví, věku a sociální třídy v západních společnostech“ [2006b: 91].

Tomášek se rozsáhle vyjadřuje k charakteristické normě „mít děti“ fungující obzvláště v době normalizačního režimu a k sociální změně po roce 1989. Podle něj byl v 70. a 80. letech model šťastné rodiny normalizačním obrazem podporujícím politickou stabilitu socialistického režimu. Jak politicko-normativní vlivy, tak i pro-natalitní opatření ve sféře bydlení a v sociální sféře podporovaly zatlačení občanů do soukromého života. „Mít děti“ bylo důležitou prosazovanou normou přispívající prostřednictvím zatlačení lidí do „rodinných koutů“ k politické a společenské stabilizaci

normalizačního režimu po společensky bouřlivém konci 60. let [2007b: 3]. Možný se ke kontextu sedmdesátých let vyjadřuje tak, že ačkoliv je to paradoxní, česká rodina, otřesená událostmi roku 1968 a následnou okupací země provázenou politickými represemi, posílila. Lidé se stáhli do soukromí a zvedla se natalita, k čemuž přispělo i to, že silné ročníky matek z *baby boomu* po druhé světové válce byly ve věku rozhodování o dalším dítěti. Současně se projevil i vliv pronatalitních opatření, o zavedení kterých uvažovala už reformní vláda v polednovém období r. 1968, ale jež začala být uplatňovány až v normalizačních sedmdesátých letech. Důležitým aspektem těchto pronatalitních opatření byl jejich politický dopad projevující se jistou politickou stabilizací režimu, s tím jak se lidé soustředili na život ve svém rodinném prostředí. V této vlně zvýšené porodnosti se narodilo v rámci osmi let přibližně o pět set tisíc dětí více. Z obvyklých ročních 140 tisíc ročně narozených dětí tento počet poskočil až na číslo přes 190 tisíc [2006: 259]. Snaha izolovat společnost v soukromé sféře, stav, který Tomášek identifikoval jako specifický „normalizační model“ rodiny, však přestal být s rychle a hluboce se proměňujícími společenskými podmínkami v porevolučním období relevantní [2007a]. Tomášek poukázal na dvě dobově charakteristické pozice vysvětlující pokles porodnosti. Jedná se o „krizově-ekonomickou“ a „kulturní“ pozici, přičemž prvá odkazuje k finanční tísni a obecně špatné sociální situaci mladých lidí s potenciálem založit rodinu, a druhá poukazuje na postupné kulturní proměny [2006b: 87]. V těchto souvislostech si Tomášek ve svém výzkumu[1] všiml jevu charakteristického pro 90. a nultá léta, jímž je „pluralizace životních stylů v oblasti partnerských vztahů“ [2007a]. Komplex hlubokých sociálních proměn po roce 1989 vedl mj. k poklesu porodnosti, která se od roku 1989 ukazuje jako dlouhodobý trend [2006b: 87].[2] Z téměř 140 tisíc klesla natalita na 90 tisíc živě narozených dětí [Portál EUROEKONOM.CZ]. Jen z velmi zběžného pohledu na demografická data lze usuzovat, že tyto razantní změny v počtu narozených dětí musely s velkou pravděpodobností doprovázet změny ve vnímání dětnosti a bezdětnosti, podobně též proměny v uplatňování antikoncepce a měnící se představy o věkové hranici pro rození dětí a proměny v samotném naplňování normy „mít děti“.

1.1.2 Normativní praxe „zdola“

[1] Výzkum zaměřený na nesezdané a nekohabitující jedince v ČR se uskutečnil v letech 2003-2004.

[2] Tento trend byl přerušen ve druhé polovině minulé dekády, kdy dočasně, vzhledem k naplňování dlouho odkládané porodnosti generace *baby boomu* (narozené v polovině 70. let), došlo k několikaletému dočasnému *mini-boomu* – k nárůstu počtu narozených dětí o 10 až 20 tisíc než bylo obvyklé např. v letech 1994-2004 [Portál: APL.CZSO.CZ].

Tomášek upozornil, že v diskursu 90. a nultých let tato norma spíše navazovala na normalizační politiku podporující život v rodinách, než že by byla univerzálně zakořeněná [2007b: 3]. Zmínil, že „politickými expertními aktéry vyvíjený tlak ‚shora' není doprovázen normativními praxemi ‚zdola'" a že „česká společnost není zdaleka ‚baby friendly' a na mikroúrovni a lokálně podporující přítomnost dětí" [2007b: 4].[3] V post-socialistickém kontextu se postupně vytrácí normalizační model rodičovství (primárně spojený s preferenčním naplňováním normy „mít děti"), ve spojitosti s tím, jak se rozšiřují možnosti seberealizace mimo soukromí rodin. Dochází jednak k razantnímu prodlužování období, kdy člověk žije dlouhodobě sám, bez vlastní rodiny, či též souběžně nebo posléze také k prosazování se alternativních typů rodičovství (stále více lidí přijímá zodpovědnost nad potomkem partnera/partnerky místo toho, aby měli své vlastní děti, nebo např. volí adopci v pozdějším věku) [2007b: 4]. Tomášek soustředil svoji pozornost na specifickou skupinu tzv. *singles*, u které se tyto výše identifikované proměny koncentrují, a prostřednictvím výzkumu této narůstající sociální skupiny se pokusil dané proměny hlouběji popsat. Tomášek a Dudová vstupně identifikovali *singles* jako „relativně mladé lidi mezi 25-ti až 40-ti lety, kteří se více méně dobrovolně rozhodli žít po delší dobu bez partnera proto, aby mohli rozvíjet jiné než rodinné životní strategie" [2003: 10]. Rozpoznávání charakteristik narůstající skupiny *singles* se ale česká sociální věda příliš nevěnuje, takže i v tomto momentu realizace mého výzkumu není zcela jasné, jak tuto sociální a životně-stylovou skupinu přesně ohraničit.[4]

1.1.3 Nárůst skupiny *singles* v českém kontextu

Jak ukazují výsledky výzkumů Českého statistického úřadu (ČSÚ), v posledních dvou dekádách docházelo ke značnému růstu počtu domácností jednotlivců v mladém a středním produktivním věku. ČSÚ uvádí, že daný nárůst je dán vedle posunů ve věkové skladbě obyvatel České republiky i změnami v mezigeneračních vztazích, zvyšováním věkové hranice pro zakládání vlastní rodiny a růstem počtu *single* domácností. Značný růst ve sledovaném období 1995-2010 se projevil hlavně

[3] To se projevuje i v takových detailech jako je omezené uzpůsobení veřejných prostorů pro přítomnost malých dětí a jejich rodičů. Lze usuzovat o snaze o jejich udržení v soukromé sféře a eliminování jejich veřejných aktivit [Tomášek 2007b: 4].

[4] Tomášek spojuje nezájem o tuto dlouhodobě nejrychleji a konstantně narůstající skupinu obyvatel (např. ve vztahu k proměnám uspořádání bydlení) s tím, že neodpovídá tradičním tématům a praxím a také normativním východiskům diskursu české sociologie rodiny vycházejícího dobově spíše z normalizačních reálií rodinného uspořádání [2007b: 4].

ve skupině respondentů ve věku 25-34 let, a to pětinásobně. Domácnosti jednotlivců tvoří v současnosti 27,8 % z celkového počtu domácností a podíl hospodařících domácností jednotlivců je nejvýraznější v Praze, kde se přibližuje 40 % všech hospodařících domácností [Portál CZSO.CZ].

Objevuje se celá řada vysvětlení tohoto nárůstu, z nichž některá vyplývají z dříve rozebíraných širších sociálních jevů. Jedno ze specifičtěji formulovaných vysvětlení uvádí Linková, spočívá v „možnostech, které se mladým lidem otevřely po roce 1989, v pracovním vytížení a růstu významu práce a pracovního naplnění, v rozšíření nabídky forem trávení volného času a v důrazu na vlastní individualitu“ [2002: 45]. Linková však vidí i další, hlubší, důvody. Ženy totiž v současných podmínkách začínají vnímat manželství jako problematické a omezující a odmítají se podřídit genderovým stereotypům. A nejen to, nehledají si partnera z důvodu ekonomického zabezpečení (samy jsou výdělečně činné) ale hledají partnera proto, aby jim poskytl emoční zázemí. Měl by jim naslouchat a podporovat je v jejich zájmech [2002: 45-46]. Podobná změna ve vnímání genderových rolí se odehrává i u mužů, kteří již nevidí zdroj dosažení mužství v založení a podpoře své vlastní rodiny. Podle Linkové se dokonce objevuje krize maskulinity, s tím jak se zdá, že není možné nároky žen uspokojit [2002: 46].

1.1.4 Problematika *singles* v „západních“ zemích

V západní sociálně vědné literatuře je tématice *singles* a vymezení této kategorie věnována pozornost odbornou veřejností už více než čtyři desetiletí a právě i v souvislosti s touto skutečností se vymezení této kategorie v průběhu doby měnilo. Jak podotýká Tomášek „v 70. a 80. letech byli chápáni jako *singles* lidé žijící dlouhodobě v nesezdaném soužití včetně lidí praktikujících ještě o něco otevřenější formy soužití“ [2003: 6], tj. lidé kteří by v dnešním společenském kontextu představovali běžnou formu partnerského vztahu (kohabitující páry, páry nesdílející společnou domácnost). V průběhu několika desítek let se objevilo několik různých kategorizací *singles*.

Staples na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vytvořil kategorizaci vycházející z míry otevřenosti formy partnerského soužití. V první kategorii se jednalo o jedince bez závazků, kteří preferují náhodné schůzky, a to ať s intencí navázání vztahu i bez ní. Dále se jednalo o kategorii otevřeného, poměrně stabilního vztahu, vedle něhož mohou být současně existovat i další vztahy ať už sexuální či romantické povahy.

U kategorie uzavřeného vztahu byla naopak očekávána vzájemná věrnost mezi partnery. Další kategorií byli *singles*, kteří žijí ve společné domácnosti, jsou zasnoubeni nebo rozhodnuti pro koexistenci. Poslední, Staplesem uváděnou kategorii, představují *singles* žijící trvale nebo dočasně osaměle, přičemž často se jedná o jedince vyššího věku [1981: 44-45]. Jak je zřejmé, do Staplesovy kategorizace spadali i lidé kohabitující, ty však vzhledem k pozdějšímu rozšíření tohoto trendu ve společnosti nelze za *singles* považovat, obzvláště s ohledem na měnící se význam a status manželského svazku.

Další z kategorizací – Steinova – vychází z motivací jedince, jako je akceptace hodnot spojených s osobním růstem, svobodou a eventualitou uplatnění, které ho vedou k tomu, aby žil jako *single.* Tyto hodnoty byly původně spojovány s mládím, postupně se ale jejich uplatňování přesunulo do různého věku. Steinova kategorizace rozlišuje *dobrovolné dočasné singles*, což jsou mladí, zatím nesezdaní, případně rozvedení lidé, kteří sňatek odkládají, a *dobrovolné stabilní singles*, kteří jsou se svým stavem spokojeni a mezi které patří i ti, kteří kohabitují a sňatek záměrně neplánují, v neposlední řadě do této kategorie lze zařadit i takové atypické skupiny jako kněží a členy/členky náboženských řádů. I mezi *nedobrovolnými singles* rozlišil Stein dvě skupiny. *Nedobrovolní dočasní sing*les, jsou mladí dosud nesezdaní lidé, kteří aktivně hledají partnera/partnerku nebo starší lidé, kteří nebyli dosud sezdaní a stále partnera/partnerku hledají. Mezi ty, kteří jsou *nedobrovolně stabilní singles*, patří starší rozvedení nebo ovdovělí jedinci a dosud nesezdaní, kteří už partnera/partnerku příliš nehledají. Tito *singles* postupně akceptovali nesezdaný stav, ačkoliv manželství chtěli [1981: 10-11].

Další z kategorizací, prezentovaná o něco později Shostakem [1987], vychází ze stejných předpokladů, jako Steinova. Hlavní roli i ve Shostakově podání hraje ne/dobrovolnost a dočasnost/stabilita. V Rabušicově přetlumočení Shostakova první kategorie *ambivalenti (ambivalents)* odpovídá Steinově kategorii *dobrovolných dočasných*, kteří partnera v současnosti nehledají, ale vůči partnerskému vztahu se negativně nevymezují. Snaha o budování kariéry nebo stálé vyhledávání nových vztahů je pro tuto skupiny charakteristické. Kategorie *doufajících (wishfuls)* je srovnatelná s *nedobrovolně dočasnými*, tzn. aktivně vztah hledajícími, ale zatím bez úspěchu. Skupině *rozhodných (resolved*), odpovídá kategorie *dobrovolně trvalých*, do které Shostak zařadil ty, kteří do svazku vzájemně nevstupují ať už z kariérních důvodů nebo kvůli sexuální orientaci. Tzv. *zarmoucení (regretfuls)*, kteří tvoří poslední skupinu

a shodují se s kategorií *nedobrovolně trvalých*, by do manželského svazku vstoupili rádi, ale protože se jim to nepodařilo, zůstávají svobodní a se svým stavem smíření [Shostak 1987 prostřednictvím Rabušic 2001: 202].

Ačkoli výše uvedená možná kategorizační rozčlenění *singles* jsou už vžitými kánony v sociologii blízkých vztahů, není většinou zcela jednoznačně zřejmé, do jaké míry se jedná o abstrahování a vytváření spíše vstupních typologií v raných dobách sociálně-vědného podejmutí fenoménu *singles* a do jaké míry jde o autenticky, prostřednictvím komprehensivního hloubkového kvalitativního výzkumu, nalézané reálné kategorie. Charakteristickým znakem těchto rozčlenění je předpoklad, že jedinec, respektive alespoň z některých indikovaných podskupin *singles,* je schopen rozhodovat o svém jednání v oblasti blízkých vztahů a o svém „životním projektu“ intimních vztahů téměř nezávisle na vnějších okolnostech.

Tomášek vytvořil předběžně pro potřeby svého výzkumu, vzhledem k závěrům Steina a Staplese, typizaci, která více brala v potaz závažné změny v oblasti modelů intimních uspořádání, ke kterým došlo během dvaceti let od jejich původního podejmutí sociálního fenoménu *singles*. Vytvořil celkem tři základní charakteristiky skupiny *singles*. Patří sem *dosud nesezdaní* (zahrnul i samotné matky a otce s dětmi), *rozvedení, v separaci a ovdovělí* a poslední kategorií jsou *vyloučení z manželského svazku,* kam zahrnuje jedince vyloučené ze zdravotních důvodů, členy a členky náboženských řádů, kněží, gay muže, lesby a další [2003: 6].

Linková si již na začátku nulté dekády povšimla v tehdejší české společnosti rychle se prosazujícího trendu *společně, ale každý zvlášť* („living apart together“)[5], v západním světě již obvyklého. V další kategorií jíž si Linková explicitně všímá, jsou ti, kdo o samostatný život neusilují, což jsou *single z donucení*. Jedná se o kategorii, do které lze řadit jak pracovně vytížené jedince, tak i jedince s vysokými nároky na partnera či na partnerku nebo i ty, kteří jsou schopni již v nízkém věku pokrýt náklady na samostatné bydlení a postupně si na svůj životní styl bez partnera zvykli. Zde se ovšem rozhodně nedá hovořit o *singlovství* jako volbě či trendu, ale jedná se spíše o dočasný stav mezi rozchodem a začátkem nového vztahu. U další kategorie, kterou Linková charakterizuje jako *single omylem,* je charakteristická dočasnost *singlovského* stavu, a to zejména z toho důvodu, že se cítí být odpovědni za výběr partnera a za plánování rodičovství [2002: 46].

[5] Jedná se o partnery, kteří před možností sdílet společnou domácnost upřednostňují život v oddělených samostatných domácnostech.

1.2 Životní styl

V předchozí části textu byl několikrát použit termín životní styl. Problematika životního stylu je se sociálním jevem prosazování se *singles* a s tím souvisejících proměn blízkých intimních vztahů blízce propojena, a to už ve smyslu samotného elementárního označení a vymezení této skupiny ve společnosti. Anglicko-jazyčný výraz *single* (v jednotném čísle) v doslovném překladu ze starší anglicko-jazyčné odborné terminologie je ekvivalentem českého *nesezdaný/á*, obdobně jako v případě českého odborného termínu, jde vzhledem k razantním proměnám v oblasti blízkých vztahů a intimity, ke kterým v posledních čtyřiceti až padesáti letech docházelo, z hlediska užití v současné sociologii o problematický termín. Termín s*ingle* v dotaznících pro statistické účely původně znamenal *nesezdaný/ná*, tedy mimo manželský svazek, i když prakticky člověk mohl žít v dlouhodobém svazku s partnerem (viz příklady ve výše představených kategorizacích, kdy *singles* zahrnují i jedince žijící v nesezdaném soužití). K proměně obsahu termínu došlo s rozvojem a prosazováním se fenoménu *singles*, kdy právě začal být tento termín původně z dotazníků spojován i se specifickým životním stylem a získal vlastní kulturní obsah daný tímto životním stylem. Právě tento specifický význam designující zvláštní kulturu a životní styl jdoucí daleko za původní doslovný odborně-terminologický význam *nesezdaný* se uplatňuje v primární pozici při přenosu do jiných jazyků, tj. v situaci, kdy je používán doslovně tento anglický termín.

Pokusíme-li se definovat a vyjádřit, co to znamená životní styl, lze se obrátit na Chaneyho, který uvádí, že jedinci využívají tento termín k popisu svého jednání a jednání ostatních. „Životní styly jsou vzorce jednání, které odlišují lidi mezi sebou“ [1996: 4]. Koncept životních stylů nám pomáhá určit, co lidé dělají, proč to dělají, a co takové jednání znamená pro ně a pro ostatní [1996: 4]. A nejen to, “životní styly jsou sady praktik a postojů, které dávají smysl ve specifickém kontextu” [1996: 5]. Obdobně se k termínu staví i Sobel. Životní styl je „jakýkoliv rozlišovací a následně rozpoznatelný mód žití“ [1981: 3]. Chaney upozorňuje, že životní styly „fungují jako sady očekávání, které jednají jako forma nařízené kontroly vůči objevujícím se sociálním nejistotám masové společnosti“ [1996: 11, 12]. Podle něho lidé každodenně využívají životní styly „k identifikaci a vysvětlení širších komplexů identity a přičlenění.“ Celkově Chaney usuzuje, že „životní styly jsou interpretační zdroje – formy lokálních znalostí, které jsou nutně přibližné, nicméně v politice masové společnosti významné” [1996: 12]. Podle Chaneyho jsou životní styly moderní formou

statusových skupin – záleží na tom, jakým způsobem jsou využívány privilegia a zdroje kterých si členové skupin mohou užívat [1996: 14].

Duffková rozlišuje životní styl jednotlivce a skupiny, přičemž životním stylem jednotlivce rozumí relativně konzistentní životní způsob, jehož jednotlivé části si navzájem „odpovídají, jsou ve vzájemném vztahu, vycházejí z jednotného základu, mají společné jádro“. Duffková tímto myslí určitou jednotící linii, jakýsi jednotný styl, který se promítá do všech podstatných činností, do vztahů a zvyklostí člověka [2005: 81].

Duffková definuje i životní styl skupiny, čímž jsou „do určité míry vyabstrahované, typické společenské rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny“ [2005: 81].

V průběhu doby došlo k proměně obsahu termínu *single*, který dnes již není používán pouze jako označující termín v kvantitativním výzkumu, ale jako označení pro specifický životní styl společenské skupiny, jejíž členové se vyznačují obdobnými praktikami, postoji a identitou.

1.2.1 Současné životní styly

Jak Chaney usuzuje, v dnešní době již od práce nelze odvozovat životní styl, jak to bylo možné dříve. Množství lidí si totiž vybírá práci tak, aby odpovídala jejich životnímu hodnotám [1996: 14]. Volba životního stylu však není nahodilá, ale je závislá na společenském kontextu. Pro rozvoj modernity je centrální spotřeba – životní styly jsou tak viděny jako závislé na konzumní kultuře. Tento úzký vztah ale neznamená, že v praxi neexistují různé životní styly [1996: 21].

Ani podle Bourdieho lidé nejsou autonomní. Objektivní požadavky kulturního řádu jsou, jako předvídatelné jednání, vepsány do jednání lidí. Bourdieu používá termín habitus jako termín, který označuje „generativní a jednotící princip, který z charakteristických vztahových rysů, vlastních určitému pohlaví, vytváří jednotný životní styl, tj. celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktických činností“ [1998: 16]. Životní styly jsou tedy podle Bourdieho „systematické produkty habitu“, které se postupně „stávají znaky systémů, které jsou sociálně způsobilé“ [1984: 172].

1.2.2 Životní styl a sociální změna v ČR

Zkoumání životního stylu je tedy důležité nejen pro pochopení jednání členů společnosti a jejich pohledu na svět a jejich pozice v něm, ale i z hlediska strukturálního. Jak tvrdí Miles, životní styly jsou aktivním vyjádřením vztahu mezi

jedincem a společností a vztahu jednání a struktury. Dokonce jsou pro něho životní styly i vyjádřením lidského vztahu k sociální změně [2000: 16]. K tomuto se přiblížil i Tomášek, když analyzoval postsocialistickou situaci v Československém a později Českém kontextu. Do roku 1989 bylo totiž pro členy společnosti normou odcházet od rodičů přímo do manželství, rodičovství a s tím spojeného společného bydlení. Po Sametové revoluci se postupně začal objevovat trend samostatného bydlení, které dříve nebylo příliš běžné. „Problematika jednočlenných domácností a její souvislost s partnerskými vztahy“ byla Tomáškem předestřena „jako vycházející z dlouhodoběji se utvářejícího habitu, který doprovází hlubší sociokulturní změny ve společnosti“ [2006a: 11]. Tomášek na základě svého kvalitativního výzkumu vyvrátil tezi o úpadku rodiny v důsledku přímé sociální dědičnosti, tedy rozšiřujícího se života v neúplné rodině jako implikujícího život a bydlení bez partnera v další generaci. Uvedl dva významné vlivy přispívající k prosazení se individualizačního habitu. V první řadě se jedná o osobnostní návyky, tj. především o neochotu umožnit vstup jinému člověku do svého *singlovského* prostoru. Tyto návyky mohou mít podle Tomáška počátek v netradičním uspořádání domácnosti a života rodiny za dob socialistického režimu.[6] Návyky rodičů a jejich určitý způsob výchovy totiž mají vliv na jedincova očekávání v jeho vlastním životě [2006a: 12]. Vedle toho ale existuje i druhý vliv, jímž je střet s modelem tradičního uspořádání rodinných a genderových vztahů, což může vyplynout až v anti-tradicionalistickou reakci [2006a: 13].[7] Souběžně je paradoxní, že některé jedince lpění na tradičním modelu uspořádání genderových vztahů v jejich potencionálně zakládané rodině odvádí od založení rodiny a dále posiluje trend prosazování se individualizačního habitu [2006a: 12].[8] Podobně se u *singles* setkáváme s paradoxním uznáváním tradičního uspořádání vztahu a domácnosti, ale zároveň s předpokládáním prvků vztahu na dálku [2006a: 13].[9] Utváření individualizačního habitu

---

[6] Tomáškova komunikační partnerka uvádí, že ze své rodiny nepoznala roli matky jako pečovatelky, která se každodenně stará o rodinu, protože její matka byla letuška a trávila velké množství času mimo domov [2006a: 12].

[7] Nebezpečí tradičního modelu jako bloku se projevilo v případě jedné z Tomáškových komunikačních partnerek negativní zkušeností s rozvedeným otcem, s nímž žila a byla vmanipulována do role ženy-partnerky, kterou muž utlačuje. Dalším příkladem je komunikační partnerka, která odmítla muže, jemuž matka poskytovala hojnou péči a on ji následně očekával i od ní, nebo komunikační partnerka jejíž bratr prožívá krizi v partnerském vztahu [2006a: 12-13].

[8] Muži chtějí v první řadě zajistit lukrativní profesní postavení, aby mohli svou potenciální rodinu uživit [2006a: 12].

[9] Příkladem je výpověď Tomáškovy komunikační partnerky hledající partnera, který bude např. z pracovních důvodů často mimo domov. Komunikační partnerce tak bude mít dostatečný prostor pro sebe sama, na který je zvyklá [2006a: 13].

je (s ohledem na obecnější posuny v kulturních vzorcích po roce 1989 a konflikty s nimi spojenými) komplexnější než běžně nabízená interpretace [2006a: 14].

Tomášek uvádí, že individualizační habitus se může nejvíce rozšiřovat v oblasti individualizace bydlení „v souvislosti s tím, jak je individualizované bydlení jednoznačně považováno za soukromou sféru nenarušující daný společenský veřejný konsensus“ [2006a: 14]. Linková v tomto shledává politickou a ekonomickou konvenienci pro současné společenské uspořádání, s tím jak „fenomén singles tržnímu hospodářství nutně prospívá“, lze to sledovat“ od plynáren a energetických závodů až po supermarkety s potravinami“ [2002: 46]. Podle Linkové „nebudou-li se lidé kumulovat ‚pod jednou žárovkou’, transformuje-li se část společnosti do *singles* rozprsknutých po vlastních bytech, bude nutné rozsvítit mnohem více žárovek a zaplatit mnohem více složenek“ [2002: 46]. Jak Linková tak i Tomášek naznačují že, otázka *singlovství* není individuálním problémem, ale zasahuje úroveň sociálně-ekonomickou a potažmo i politickou.

1.2.3 Životní styl *singles*

Tomášek se vyjadřuje i ke způsobu prožívání *singlovství*. Jeho komunikační partneři a partnerky totiž vnímali tento stav jako výzvu a nalézali množství aktivit, kterými vyvažovali nedostatek uspokojení v oblasti partnerských vztahů. Tomášek odhalil, že takovým kompenzátorem může být například seberealizace v oblasti umění [2006a: 94]. Konkrétně formuluje, že u jeho komunikačního partnera hra v kapele usnadnila „vypořádávání se s deprivací spojenou se životem bez partnera“, a dokonce byl tento proces chápán u tohoto komunikačního partnera „jako jistá tvůrčí utilizace jeho osobní situace vedoucí k uměleckému výsledku, který snadněji může oslovit ostatní, jež jsou často v podobné situaci“ [2006a: 94]. Jako jistá zástupná činnost se ukázala i realizace v pracovní sféře, ale Tomášek vysvětlil, že představa o *singles* jako těch, kteří dali přednost pracovní kariéře před rodinným životem je mylná a stereotypní. Jeho komunikační partneři definovali „problém maximálního profesního nasazení na úkor partnerských vztahů jako časově omezenou fázi“ [2006a: 88]. *Singlovství* nelze chápat jako svobodně určenou volbu z důvodu upřednostňování zájmů či práce. Sebe-realizace prostřednictvím koníčků a pracovního výkonu naopak funguje jako možnost vyvažování nedostatku uspokojení v partnerství.

1.2.3.1 *Singles* a jejich vztahy

Podle Tomáška, „překážky v utváření dlouhodobých, na reprodukci orientovaných vztahů, ať již explicitně sociálně-ekonomického charakteru nebo na úrovni hlubších kulturních modelů, vedou k prosazování se alternativních vztahových strategií“ [2006b: 95]. Kvalitativní výzkum Tomáška odhalil, pokusíme-li se v krátkosti parafrázovat, že „*singles* nejsou zcela *single“*. Přestože se jeho komunikační partneři a partnerky sebedefinovali jako *singles*, měli rozmanité formy pravidelných, ale i trvalých, partnerských vztahů. Obecně účastníky jeho výzkumu charakterizoval jejich důraz na ekonomickou nezávislost a odmítání jejich partnerského vztahu jako základu pro možné budoucí založení rodiny [2006b: 95]. Tomášek u jedinců, kteří jsou ekonomicky nezávislí a bydlí sami bez partnera, identifikoval celkem šest kategorií alternativních vztahů. Jako první popsal mezi svými komunikačními partnery a partnerkami široce zastoupenou kategorii *ženatí/vdané milenci a milenky*. Na jednu stranu se jednalo o relativně nestabilní vztahy, na stranu druhou nebylo možno vyloučit jejich dlouhodobost [2006b: 96]. Kategorii *víkendová manželství* spojil s konceptem „living apart together“ (odděleně ale spolu – LAT). Tato kategorie je typická myšlenkou potřeby prostoru pro sebe sama. Tato kategorie se asi nejvíce podobala obecné představě o dlouhodobém partnerském vztahu [2006b: 97]. *Vztahy na dálku a „nárazovky“* – takovým termínem Tomášek označil další dvě související kategorie, které se sice odlišují, nicméně bývají často kombinovány. Vztah na dálku se vyznačuje podle Tomáška možností prodlužovat romantickou fázi vztahu a současně umožněním jisté míry jeho otevřenosti [2006b: 97]. *Otevřené vztahy* byly následnou kategorií v Tomáškově analýze. Nutné je zde zohlednit její dva typy, a to původně uzavřený vztah, který se postupně otevřel ze strany jednoho z partnerů (v tomto případě si někteří komunikační partneři/partnerky uvědomovali svou roli ve vztahu až retrospektivně), a vztah, kdy otevřenost byla od počátku uznána oběma partnery [2006b: 98]. V případě kategorie p*řítel/kyně do nepohody* si komunikační partneři/partnerky uvědomovali, že ve vztahu byli spolu se svým protějškem přátelé, které spojovalo „něco více“ než běžné přátele, a to zaměření na sexuální oblast vztahu [2006b: 98-99]. Poslední kategorií, kterou Tomášek identifikoval, byla *hra na dokazování si*, kdy šlo o potřebu ubezpečit se o své přitažlivosti a o tom, že rozhodnutí, zda partnera mít nebo ne, leží pouze v jejich rukou (zároveň byli ve stavu bez trvalého partnera/partnerky spokojeni). Tomášek kromě těchto šesti kategorií odhalil i další strategii vyrovnávání se s absencí

partnerského vztahu, kterou je rozvíjení vztahů s rodinnými příslušníky, v případě jeho komunikačních partnerek šlo o vlastní dceru nebo synovce. Jedna z Tomáškových komunikační partnerka si uvědomovala, že tento typ vztahové kompenzace má svá rizika [2006b: 99].[10]

Tomášek rovněž uvedl, že většina jeho komunikačních partnerů a partnerek měla záměr vstoupit do manželství a založit v příštích několika letech rodinu [2006b: 99].[11] V jeho chápání jím identifikované kategorie vztahů nebyly výsledkem úmyslné strategie, ale byly spíše následkem změn, v chování a myšlení lidí, ke kterým došlo v souběhu s celkovou hlubší proměnou po roce 1989. Jeho výzkum odhalil, že životní styl *singles* není ani tak výsledkem tlaku pracovního trhu, ale spíše se jedná o post-socialistické kulturní změny navázané na praktické proměny v oblasti profesního uplatnění a způsobů bydlení [2006b: 100].

Podle Tomáška „dočasnost spojena se *singles* – nejistota jejich vztahů charakteristických chybějící vizí, která se již stává souběžnou normou k normě tradiční (spojené s rodinným projektováním do budoucnosti v moderní éře), je v českém i západním kontextu znakem nástupu post-modernity na úrovni uspořádání partnerského života“ [2006b: 101]. Skupina *singles* se tak jeví jako ideální příklad pro naznačení sociálně-politicko-ekonomických proměn, kterým současná společnost čelí.

1.2.3.2 *Singles* a proměny genderových rolí

Jistou specifickou roli u skupiny *singles* hraje podle Linkové i otázka sexu. Vzhledem k rozšíření antikoncepce se i pro ženy stal sex prostředkem k uvolnění energie bez obav z otěhotnění. I touto postupnou změnou se problematizovalo tradiční genderové uspořádání. Pro Linkovou na začátku minulé dekády zůstávalo otázkou, do jaké míry se *singlovství* etabluje jako určitá představa o životě a životní styl a do jaké míry se prosadí pouze jako přechodný stav v individuální biografii. Skutečnost, že očekávání od genderových rolí se ve společnosti na přelomu tisíciletí příliš nereflektovalo, mohlo podle Linkové implikovat směřování ke stavu, kdy se nedobrovolný život *single* stane dlouhodobým a dobrovolným [2002: 47].

---

[10] Jak, to ale Tomášek blíže nespecifikuje. Nabízí se zde vysvětlení, že v případě rozvíjení vztahu s dcerou, si Tomáškova komunikační partnerka uvědomovala, že by na sebe dceru mohla příliš vázat a omezovat ji ve vlastním životě. V případě komunikační partnerky, která se vyrovnávala s absencí partnerského vztahu rozvíjením vztahu se synovcem, navíc mohlo dojít ke střetu s jeho rodiči z důvodu přílišného vstupování do jejich rodinného života.

[11] Zde mluvíme o začátku předešlé dekády, protože Tomáškův výzkum (sběr rozhovorů) se uskutečnil v letech 2003-2004.

Problematiku genderových rolí reflektuje i Chaney, podle něhož mladost, jako životní období se svou implicitní individuální nezávislostí, dnes trvá déle a nabízí více rovných příležitostí pro ženy i muže. Chaney v této souvislosti také uvádí, že genderové rozdíly v životním stylu vystupují do popředí v momentu, kdy lidé začnou kohabitovat nebo vstoupí do manželského svazku. V případě žen uvádí, že ty zpravidla v této situaci omezí své sportovní aktivity, nebo také již déle nechodí tak často ven za zábavou, jako tomu bylo v době, kdy žily bez partnera. Otázkou je, je-li toto vysvětlitelné spíše narůstajícím věkem nebo primárně změnou životního stylu danou partnerskou kohabitací [1996: 28].

Při zohledňování charakteristiky členů skupiny *singles* je tedy nutné zohledňovat jejich rozdíly, zejména jejich gender a věk. Prožívání každodenního života se totiž v závislosti na sociálních charakteristikách odlišuje.

1.3 Perspektiva sociologie stravování

Jak již bylo uvedeno v úvodu, téma stravování ve vztahu k *singles* bylo zvoleno v reakci na nedostatečnou pozornost, kterou sociologie věnuje jídlu a stravování, jako společenskému fenoménu, ale zároveň z důvodu specifické spojitosti této problematiky se *singles*, přinejmenším v souvislosti s rozšířenými stereotypy o jejich stravování. Jak uvádí Beardsworth a Keil, sociologie historicky kladla důraz na myšlenku jasné dichotomie mezi přírodou a kulturou, mezi biologickým a sociálním, a lokalizovala oblast svého zájmu výhradně na pole kulturní/sociální. Podle Beardswortha a Keil je skutečnost, že jídlo a stravování bylo dlouhou dobu tématem pro entusiastickou diskusi prakticky každého, kromě sociologů, kuriózní. Jídlo podle nich nebylo pro sociology specificky identifikovaným předmětem zájmu, i když představuje základní část lidské existence, která je daná nikdy nekončícími požadavky těla na výživu. Současně je také spojeno s množstvím procesů, které jsou pro dlouhodobé přežití a kontinuitu společnosti nezbytné. Patří sem vkládání energie, spolupráce a vynalézavosti do produkce, distribuce a přípravy jídla [1996: x-2].

Pro Beardswortha a Keil existují dvě hlavní cesty, jakými se téma jídla a stravování postupně dostalo do mainstreamové sociologie. První cestou je zaměření se na produkci a spotřebu v souvislosti se sociální strukturou a sociálními sítěmi. V případě produkce se sociologie jídla pokouší osvětlit ekonomické systémy mající kapitalistický a vysoce racionální charakter. V případě spotřeby ukazuje, jak mají sociální odlišnosti (věk, status, rodinný stav a gender) vliv na prožívání každodennosti.

Druhá cesta, kterou se sociologové při zkoumání daného tématu vydali, odmítá cestu první a zaměřuje se přímo na témata jídla jako taková – na způsoby jeho výběru, získávání, sdílení, přípravu a na samotný akt stravování. V současné sociologické literatuře se ukazuje, že tyto dva odlišné přístupy mohou společně koexistovat v jednom díle [1996: 5].

Beardsworth a Keil upozorňují, že sociologie jídla by vzorce stravování neměla zkoumat pouze u nukleární rodiny, jako tomu bylo doposud[12], ale měla by rozšířit perspektivu i na další typy domácností, mezi něž patří i *singles*. Podle autorů „ve skutečnosti existuje mnoho množných kombinací a každá kombinace je vhodná k odhalení rozmanitosti výběru jídla, vzorců přípravy a spotřeby, které mohou přetnout konvenční předpoklady vztahující se např. ke genderové odlišnosti a třídní odlišnosti“ [1996: 97-98]. Autoři dále konstatují, že vzhledem k sociálním změnám v oblasti rodinného života charakteristickým pro tuto dobu, by měli výzkumníci dbát větší pozornosti na celé spektrum typů domácností, aby dosáhli úplnějšího sociologického porozumění [1996: 98].

V této části diplomové práce byl vstupně definován výzkumný terén a nastíněn společenský kontext, ve kterém skupina *singles* funguje. Tato úvodní část práce je záměrně omezeným přehledovým vstupem do problematiky, s tím jak jsem se pokoušela vyhnout přílišnému teoretizování fenoménu v návaznosti na prezentaci odborné literatury, která by mě mohla problematicky ovlivnit při vstupu do terénu – mohla by mě metodologicky svádět ke kvantitativnímu přístupu, tedy snaze tematicky vyhledávat a potvrzovat nebo vyvracet hypotézy a teorie z literatury z této úvodní části ve výpovědích mých komunikačních partnerů a partnerek. Metodologický přístup mého výzkumu vychází z přístupu Strausse a Corbinové, klíčových představitelů přístupu zakotvené teorie a jejího designu a uplatnění. Podle nich „není nutné se seznámit předem s veškerou literaturou“, což často činí výzkumníci školení v jiných koncepcích výzkumu. Pokud je totiž podle nich „analýza efektivní, pak se vynoří nové kategorie, na které jsme my sami ani nikdo jiný předem nepomysleli“. Není třeba znát literaturu tolik, aby „naše znalosti dusily a omezovaly naše tvořivé úsilí“ a protože v našem zájmu je dosáhnout objevu, “neznáme předem všechny kategorie příslušející naší teorii“. Pouze v případě, že se „nějaká kategorie vynoří jako důležitá, se můžeme podívat do

[12] Publikace referuje o stavu v polovině 90 let, tj. před 20-ti lety.

odborné literatury, jestli tam je také, a pokud ano, co o ní říkají ostatní badatelé“ [1999: 33-34].

2. Metodologická východiska

Výzkum byl uskutečněn jako kvalitativní studie komunikačních partnerů realizovaná prostřednictvím rozhovorů zaměřených na problematiku intimních vztahů a životního stylu. Analýza polo-strukturovaných rozhovorů byla realizována průběžně s jejich shromažďováním. V průběhu tímto způsobem se odvíjející analýzy se objevovaly nové vhodné a relevantní otázky, které jsem pokládala sama sobě jako výzkumnici a následně i dalším komunikačním partnerům a partnerkám. Došlo tak k cyklické sekvenci, která byla několikrát během projektu opakována [v metodologické literatuře viz např. Spradley 1980: 28-29]. Ve výzkumu bylo postupováno s vědomím, že (s ohledem na zkoumání životního stylu se zvláštním zaměřením na stravovací zvyklosti českých *singles*) by mohla být nejvhodnějším konkrétním přístupem k analýze získaných dat skrze rozhovory zakotvená teorie (grounded theory). V průběhu výzkumu vystupovaly do popředí některé specifické kategorie a koncepty. U tohoto přístupu byla specifickou substantivní výzvou nutnost vyhnout se tzv. neuvědomovaným předpokladům, získaným na základě předchozí četby odborné literatury a jejich interferenci případně reflektovat ve vlastní empirické studii [Strauss, Corbinová 1999: 34]. První kategorie ve výzkumu jsem byla schopna identifikovat již po několika prvních rozhovorech. V návaznosti na to jsem ihned po provedení dalších rozhovorů připisovala kategorie další a k nim i specifické charakteristiky a poznámky, které jsem v průběhu sběru dat dále upravovala či rozvíjela. Toto mi usnadňovala skutečnost, že jsem nahrané rozhovory přepisovala sama. Z pravidla jsem tak činila jeden až pět dní po jich uskutečnění. Strategie přepsání dat co nejdříve po uskutečnění rozhovoru se ukázala jako příhodná, protože jsem tak měla možnost rozvíjet své otázky pro komunikační partnery a partnerky, případně přijít i se zcela novými otázkami, ale i reflektovat metodologické a technické nedostatky, jichž jsem se z počátku dopouštěla. Počátečním možným metodologickým nedostatkem bylo přebíhání mezi zdánlivě vzdálenými tématy (intimní blízké vztahy, kulinářské a stravovací praktiky). Nicméně s nimi jsem se v krátké době do značné míry vypořádala, protože jsem zjistila, v jakém nejvhodnějším sledu se na výzkumné arény v průběhu rozhovoru dotazovat a jak je uvádět s vědomím ostatních arén nabízejících se komunikačnímu partnerovi/ce jako související, aby byl rozhovor plynulý a dotknul se většiny problematik, jež byly ve výzkumu předmětem zájmu. Dotazovací sekvence zároveň rozsáhle přihlížela k velmi intimnímu charakteru probírané problematiky a její specifické senzitivnosti

(stigma „*singlovského* statusu“). Jako technický limit se v případě několika nahrávek ukázal hluk, a to v případě špatně zvoleného (příliš hlučného) restauračního zařízení, kde k rozhovoru došlo. Už při samotném přepisu, tedy rané fázi procesu analýzy, se stávalo, že jsem určila první kódy, což usnadnilo vlastní proces vytváření kategorií. Nutno však dodat, že po provedení a přepsání všech rozhovorů jsem všechny přepisy znovu rozsáhle pročítala a nejen kódy, ale i kategorie dále rozvíjela. Postupně se během tohoto procesu začala objevovat hlavní linie možného teoretického vysvětlení jevu. V rozhovorech se ale objevovaly i případy, které s touto linií nebyly v přílišném souladu. Jak v této souvislosti tvrdí Strauss a Corbinová, „všechny tyto případy blíže určují naše původní otázky a výroky o vztazích“. Podle nich není možné tvrdit, že by je nutně negovaly či vyvracely, „spíše jim dodávají variabilitu a hloubku porozumění“ [1999: 80]. Provádění rozhovorů jsem ukončila ve chvíli, kdy jsem dosáhla saturace dat, tedy jakmile se informace v rozhovorech začaly z větší části opakovat a přestávaly přispívat k obohacení a vývoji teorie.

Jak uvádí Strauss a Corbinová, „při tvoření zakotvené teorie se snažíme zachytit složitost a změny probíhající v reálném světě v co možná největší míře, i když víme, že nikdy nebudeme schopni zachytit veškerou tuto složitost“ [1999: 81]. Ve světle tohoto tvrzení bylo mým cílem přijít s teorií, která bude „pojmově hutná a konkrétní, a zároveň natolik teoreticky variabilní, aby ji bylo možné aplikovat na mnoho různých případů daného jevu“ [1999: 80].

2.1 Pozice výzkumnice

Bylo zřejmé, že i moje osobní pozice hrála ve výzkumu významnou roli. Vzhledem k tomu, že jsem dcera rozvedených rodičů, kteří následně velkou část života trávili bez partnera nebo úpěnlivou snahou vhodného partnera najít, a sestra mého otce žije celý život jako *single*, byla jsem svědkem vyjednávání jejich způsobu života, sociální pozice a identity v jejich každodenním životě. Prostředí, ve kterém jsem dospívala, není tím jediným, co určilo tento výzkum. Je to také atmosféra současné doby, kdy mnoho z mých přátel oddaluje případný vstup do manželství a žije tzv. na hromádce, nebo volí strategii LAT (living apart together – tj. tzv. spolu ale odděleně), jinými slovy považují se za dlouhodobé partnery, nicméně spolu nežijí. Já sama se do této skupiny rovněž řadím. Jako studentka žiji se skupinou přátel, přičemž s mužem, který je pro mě dlouhodobým partnerem, trávím pouze část týdne. Tyto informace uvádím z toho důvodu, že si uvědomuji nutnost reflexivity, tedy uvědomění si vlivu mé sociální

identity a zkušeností na výzkum, a to nejen na volbu tématu, ale i na „výběr výzkumných otázek, dat i oprávněnost závěrů“ [Hendl 2005:148]. Svá subjektivní východiska a předsudky se proto snažím uvědomovat a v možných mezích se vyvarovat jejich vlivu.

2.2 Výzkumný vzorek

Volba výzkumného vzorku pro mě představovala jednu z nejobtížnějších fází výzkumu, se kterou jsem se potýkala jako po většinu metodologické přípravy, tak i v počáteční fázi vlastního výzkum. Obecně lze říci, že v současné české společnosti stupeň heterogenity této skupiny postoupil tak, že je dále problematické vymezovat *singles* jako zcela jednoznačně koherentní životně stylovou skupinu, jak se to nabízelo například v průběhu první dekády po společenském zlomu na přelomu 80. a 90. let. *Singles* totiž nejsou v současné české společnosti jen mladí lidé, kteří dlouhodobě nenavázali žádný trvalý partnerský vztah ať už z toho důvodu, že záměrně nechtějí, nebo k sobě vhodného partnera nemohou najít, ale z hlediska fungování na partnerském trhu, s ohledem ke stále pokračujícímu posunu sňatkového věku do vyššího věku (tj. k třiceti letům a přes tuto hranici) jsou to i rozvedené ženy a muži ve středním věku, svobodné matky a svobodní otcové, ale v neposlední řadě i ti, kteří žijí ve specifických formách vztahu, které mohou být považovány (obzvláště z hlediska tradičního uspořádání partnerských vztahů) za nedostatečné vztahy nebo spíže za „nevztahy“.[13] Heterogenní jsou i životní styly této skupiny. Tuto různorodost je nutno při definování cílové skupiny brát v potaz. Oproti kvantitativnímu výzkumu, kde je z analytického hlediska nutné cílovou skupinu předem důsledně specifikovat, v kvalitativním výzkumu může být vymezování „kdo jsou *singles*“ legitimní průběžnou a soustavnou částí výzkumu.

S ohledem na tyto skutečnosti si tento výzkum nekladl podmínku, že komunikační partneři a partnerky, kteří byli vybráni pro tuto výzkumnou studii, nemuseli bydlet dlouhodobě sami, jak by se vzhledem k termínu *singles* dalo předpokládat. Do výzkumu byli zahrnuti i ti, kteří bydlí se svými přáteli, se svými dětmi nebo s rodiči. S nekohabitací bylo tedy pracováno čistě ve smyslu nekohabitace s partnerem/kou. Klíčovým definičním faktorem byla jejich ekonomická nezávislost (ale

[13] Podle Tomáška jsou „nevztahy“, nebo-li „jiné vztahy“, formy vztahů alternativní k tradičním vztahům, jakými jsou manželství a dlouhodobá kohabitace s uskutečňovanou reprodukcí. Jedná se o udržování určité formy pravidelných a často dlouhodobých vztahů, přestože jedinci sami sebe charakterizují jako singles – bez partnera/partnerky [2006b: 99, 101].

bez její nutné manifestace ve formě samostatného bydlení). Dalším předem stanoveným kritériem bylo zaměření na jedince, jejichž věk je mezi dvaceti až čtyřiceti lety, a to především s ohledem na vliv postsocialistických změn na utváření jejich životního stylu respektive i na samotnou intenzivní proměnu stravovacích návyků po roce 1989.

Výzkum vycházel z kvalitativní výzkumné perspektivy, a předem definovaný výzkumný vzorek by zde mohl být považován spíše za aplikaci kvantitativního východiska. Výzkumný vzorek byl v této práci vymezen předem prostřednictvím zcela konkrétních znaků (věk, ekonomický status, partnerský status) především s ohledem na bezprostřední praktické provádění výzkumu. Toto vyhraněné vymezení bylo do jisté míry dále ovlivněno celkově životně stylovou nestálostí případně i vlastními praktickými aspekty fenoménu stravování (např. vegetariánstvím, „obžerstvím“, fast-foodovou kulturou, důrazem na používání nejlépe lokálně produkovaných biopotravin, případně až pěstováním vlastní zeleniny apod.). Vzhledem k vybranému sociálnímu fenoménu se zvolená cesta určení výzkumného vzorku ukázala jako schůdná a vhodně zvolená, vzhledem k tomu jak se otázka „kdo to vlastně ten *single* je“ mohla ukazovat i v samotném procesu výzkumu. Postupně se odhalovalo, že do vymezení nebylo záhodno zařazovat jedince, kteří právě procházeli obdobím po rozchodu s dlouhodobým partnerem a jejich životní styl nebylo možné z dlouhodobého pohledu považovat za charakteristicky *singlovský*.

2.3 Hloubkové rozhovory

Hloubkové polostrukturované rozhovory byly zaměřeny na životní styl *singles*. Zajímal mě nejen jejich současný životní styl, ale i jejich životní styl v době, kdy měli partnera/partnerku (pokud ho/jí měli). Výzkum se zaměřil na identifikování změn spojených s těmito střídajícími se obdobími v životě komunikačních partnerů. Nekladla jsem komunikačním partnerům a partnerkám explicitní otázky, ale zajímalo mě, jestli se daných oblastí sami dotknou. Setkání probíhalo v dialogickém módu. Ptala jsem se, jakým způsobem a s kým tráví volný čas. Co pro ně lidé, se kterými se setkávají, znamenají. Specifičtěji se výzkum soustředil na to, jaké je jejich stravování a jak se v souvislosti se změnami v jejich intimních vztazích proměnilo. Stejně tak i jaký mají vztah ke společnému stravování s přáteli nebo širší rodinou. Zda se jejich stravování liší vzhledem k tomu, s kým se stýkají a jak často se s danými lidmi setkávají, kdo je pro ně ten, kdo určuje, co by jedinec měl jíst. Rovněž byla pozornost věnována otázce, jak je jejich stravování ovlivněno činnostmi, kterým se věnují v pracovním a ve volném čase,

zda zde existuje nějaký vliv na charakter stravy a její pravidelnost, jaký je důvod k tomu, že se stravují tak, jak se stravují.

Jakmile se zdálo, že se témata začínají opakovat a rozhovor váznout, využila jsem specifickou projektivní techniku, kdy byli komunikační partneři a partnerky vyzváni/y k sepsání co největšího množství asociací, které se pojí s termínem „být *single*“, prostřednictvím čehož jsem se pokoušela zjistit, jak oni sami pociťují a charakterizují svůj současný stav bez partnera a jestli je v této souvislosti vnímán moment proměn stravovacích návyků.[14]

2.4 Výzkumné otázky

Vstupně byly předestřeny čtyři výzkumné otázky designující primární oblasti výzkumu problematiky:

- Jak *singles* prožívají svůj současný stav bez partnera?
- Jak *singles* interpretují svůj současný životní styl vzhledem k tomu životnímu stylu, který charakterizoval jejich život v době, kdy měli partnera?
- Existuje nějaký společný znak životních stylů *singles*?
- Jaký je vliv životního stylu *singles* na jejich způsob stravování?

2.5 Sběr dat

V souvislosti s metodou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů je zde potřebné uvést i okolnosti sběru dat. Komunikační partneři a partnerky byli z části moji přátelé, přičemž s některými z nich jsem při pravidelných společných setkáních jejich zkušenosti z osobního života sdílela, což přispělo k jejich otevřenosti v průběhu rozhovoru a možnosti proniknout do širšího rámce jejich výpovědí. Další kontakty na komunikační partnery a partnerky jsem získala prostřednictvím svých přátel, pracovních kolegů nebo členů rodiny. Posledním způsobem použitým k získání kontaktů na interviewované, byla metoda tzv. sněhové koule (snowball sampling), nicméně ta se vzhledem k nejasné definici pojmu *singles* ukázala jako nevyhovující. Čím více lidí se “na sněhovou kouli nabalovalo“, tím více docházelo k dezinterpretaci

[14] Výzva k sepsání asociací nabírala těchto podob:
INTERVIUJÍCÍ: Víš co, já ti teď dám úkol (pozn. interviující připravuje papír a propisku). *Zkus mi popsat, jak se cítíš v rámci tady toho tvýho života jako single, života bez partnera, popiš mi ňáky emoce, ňáký slova, asociace. Jakej z toho máš pocit. Piš prostě slova a pak mi to popíšeš. Napiš jak negativa, tak i pozitiva toho tvýho stavu…(…) A teď mi zkus napsat na druhou stranu toho papíru, co tě napadne, když se zamyslíš nad tim, jak se stravuješ. Cokoliv.*

a posouvání charakteristik vyžadovaných pro cílovou skupinu, na níž se výzkum zaměřoval.

Rozhovory probíhaly ve většině případů v kavárnách a restauračních zařízeních, které jsem vzhledem k místu bydliště nebo pracoviště komunikačních partnerů a partnerek volila já, nebo oni sami, tak, abych je časově, případně finančně příliš nezatěžovala. Ke třem z rozhovorů došlo v domácnostech komunikačních partnerů a partnerek, jak si oni sami určili jako nejvhodnější místo rozhovoru. Jeden z rozhovorů proběhl prostřednictvím komunikačního programu Skype, s ohledem na to, že osobní setkání s danou komunikační partnerkou by bylo (vzhledem k její velké geografické vzdálenosti) náročné. I když se realizace rozhovoru prostřednictvím programu Skype osvědčila[15], vzhledem k relativně omezenému počtu rozhovorů (danému charakterem výzkumu pro potřeby magisterské práce) nebyla již více použita. Téměř všechny rozhovory byly prováděny po pracovní době komunikačních partnerů a partnerek, tedy v pozdně odpoledních až večerních hodinách nebo o víkendech. V několika případech se stalo, že k nim došlo v době jejich přestávky na oběd v zaměstnání.

Délka rozhovorů se lišila v závislosti na čase komunikačních partnerů a partnerek, který mi mohli věnovat, zejména ale na hloubce rozhovorů a množství témat, o kterých byli ochotni vypovídat. Jelikož výchozím záměrem výzkumu bylo provést rozhovory dostatečně rozsáhlé, aby nebylo bráněno dosažení co největší hloubky rozhovorů a mohlo dojít k dostatečnému odkrytí jevů v životě komunikačních partnerů a partnerek, prakticky jsem je (co se týče časového trvání) téměř nijak neomezovala. Mnohdy tak lze odpovědi považovat spíše za rozvinutá narativa. Rozhovory trvaly od 50-ti do 120-ti minut.

Celkově bylo v průběhu měsíce února a první části března 2013 provedeno dvacet rozhovorů, nicméně v „koloběhu“ výzkumu, kdy se střídal sběr a analýza kvalitativních dat, jsem cílovou skupinu dokázala specifikovat a provádět tak rozhovory pouze s těmi jedinci, jejichž profily záměrům výzkumu odpovídaly. Jeden z realizovaných rozhovorů jsem tak do výzkumu nezahrnula, protože se v jeho průběhu ukázalo, že komunikační partnerka byla *single* tak krátkou dobu (jeden měsíc) že v daném momentu realizace rozhovoru nebylo možné z jejího životního stylu vycházet

[15] Protože z důvodu technických omezení při přenosu zvuku není možné příliš vstupovat do výpovědi komunikační partnerky tak, jak je tomu při běžném rozhovoru tváří v tvář, a kdy se snadněji prosazuje nutkání k bezprostřednímu sdělení subjektivních reakcí i ze strany samotného výzkumníka provádějícího rozhovor.

jako z charakteristicky *singlovského*. Konečná analýza tedy zahrnula dvacet hloubkových polostrukturovaných rozhovorů.

2.6 Etické zásady

Jelikož relevantní kvalitativní výzkum dodržuje etické zásady, kladla jsem si za cíl řídit se podle nich i v této studii. Komunikační partneři a partnerky mi vždy poskytli ústní informovaný souhlas s provedením rozhovoru, s jeho zvukovým záznamem na diktafon i s jeho použitím v mé diplomové práci. Současně byla komunikačním partnerům a partnerkám garantována dostatečná anonymizace provedeného rozhovoru (vedle samotného jména i eliminace konkrétních detailů, jež by umožňovaly osobu identifikovat). K výpovědím komunikačních partnerů a partnerek jsem přistupovala s respektem. Přislíbila jsem jim možnost přečíst si práci po jejím vyhotovení a umožnit jim vyjádřit se k jednotlivým pasážím a probrat rozpory, které se mohou tímto vyjevit.

2.7 Limity výzkumu

Jistým omezením výzkumu se ukázalo téma sexu. Ačkoliv ženy neměly s vyjádřením o jejich zkušenostech, pocitech a potřebách sexu v době, kdy jsou *single*, problém, muži se mi s tímto tématem (vyjma tří komunikačních partnerů) příliš nesvěřovali. Důvodem byla zřejmě skutečnost, že měli obavy svěřit se s takovými niternými pocity mě, jako výzkumnici a zejména ženě. Explicitní rozbor tématiky sexu u mužských komunikačních partnerů byl v tomto výzkumu limitován. Jistým omezením se také ukázala nemožnost dostat se dostatečně k *singles* ve vesnických oblastech, kde je omezen (nebo často prakticky neexistuje) partnerský trh a je možné, že lidé jsou zde opravdu donuceni žít v samotě s ohledem primárně na tuto okolnost. Komunikační partneři a partnerky v realizovaném výzkumu byli majoritně z urbánního prostředí – Prahy, Plzně, Ústí nad Labem a z menšího pětitisícového města ležícího v kraji Vysočina.[16]

[16] Přestože se mi nepodařilo najít a provést rozhovory se *singles* aktuálně žijícími v explicitně vesnických oblastech, komunikační partneři a partnerky, ke kterým jsem získala přístup, představují, co se týče velikosti a geografického rozvržení jejich původních sídel, z kterých přišli, a kde i v některých případech (pětitisícové městečko na Vysočině) aktuálně žijí, různorodou skupinu. Charakteristicky se se *singles* (právě s ohledem na životní styl) ovšem spojuje skutečnost, že jsou rozsáhle těmi, kdo odešli z důvodu vzdělání a profesního uplatnění (případně z dalších důvodů) z menších sídel.

3. Vlastní výzkum

3.1 Primární rozpor charakterizující *singles*

Komunikační partneři a partnerky v realizovaném výzkumu si se svým partnerským stavem spojují možnost svobodné volby bez kompromisů a manipulací, které si s životem ve vztahu spojují. Nicméně ihned v zápětí poukazují na negativum svého partnerského stavu. Svoboda v jejich případě totiž nabývá dvojího významu – znamená také osamění. Pocit samoty přichází obzvláště ve chvílích srovnávání svého osobního života se životem přátel, kteří již mají rodinu, jindy nastává, pokud se jedinec potýká s napětím v pracovní oblasti a má pocit, že se problémy množí. Dvě strany svobody ilustruje výpověď komunikační partnerky Ivety:

> *Teď si o všem rozhoduju já. To je asi, to je ale hrozně dvousečná zbaň. To je jako fajn ale pak přijdou chvíle a řekneš si ty jo já to nechci vymýšlet, co bude, já bych chtěla, abych když bych toho partnera měla, to co mi teď jako chybí, tak bych si přála aby tam ten chlap byl a řek hele a řek hele teď třeba o víkendu budem dělat tohle. Aby to někdo prostě vymyslel za mě. Já po tý svobodě prostě vyloženě tak netoužim. Jsem docela i jako poddaná, když jsem ve vztahu.* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

Souhrnně se vedle vědomí svobody objevují též náznaky obav, nepevnosti a nejistoty z této svobody a komunikační partneři a partnerky se takto dostávají do ambiguitní situace.

3.2. Volnočasové aktivity

Kategorie svobody se objevuje rozsáhle v souvislosti s percepcí volného času a možností faktické volby při jeho naplňování. Nicméně i tento rys je dvojznačný. Komunikační partneři a partnerky se prezentovali sice jako páni svého času, kteří/ré se nemusí na nikoho ohlížet a mohou věnovat čas jen sami sobě, ale současně bylo z jejich výpovědí patrné, že volný čas může být i omezením, s tím jak dochází k situacím, kdy tento volný čas na „piedestalu svobody“ není s kým sdílet. Komunikační partneři a partnerky se takto potýkali s pocitem nudy, pocitem neužitečně naplněného času a samoty. Právě to je situace, kdy si uvědomovali, že jejich svoboda je současně svazující. Nelze však říci, že považují sdílení času s druhými za základní předpoklad „užívání“ si času:

> INTERVIUJÍCÍ: *Sportuješ sám z jakýho důvodu?*

> ALEŠ*: Mně to tak vyhovuje asi, jo je pravda že asi na ty běžky bych mohl určitě někoho najít, kdo by se mnou chtěl jít, ale mně to vyhovuje, já vyjedu, jedu si kam chci, jedu si tempem jakym chci a mně to vůbec nepřijde špatný, protože já jinak mám kolem sebe lidí dost, v práci mám kolem sebe lidí dost, vídám se, protože chodim večer s lidma do hospody, takže nemám ňák jako potřebu úplně pořád mít kolem sebe lidi, je to i příjemný. Vlastně být sám.* (32 let, učitel na ZŠ)

Čas kdy jsou sami, si rovněž dokážou užívat. Při některých činnostech nechtějí být rušeni, chtějí mít při věnování se těmto činnostem klid, nechtějí se podřizovat. Četba literatury (kterou je možné považovat za primárně individuální činnost) je některými z mých komunikačních partnerů považována za další důležitou věc z piedestalu svobody. Vnímají, že se mohou četbě a případně s ní souvisejícím intelektuálním aktivitám věnovat bez toho, aby je v jejich sledování, případně dokonce soustředění se na ně, vztah omezoval. Jak uvádí komunikační partner Roman (34 let, správce počítačových sítí), „*má to zase souvislost že jsem single. Já se na to snažim soustředit.*“

3.2.1. Expanze mimo domácnost

Trávení času v domácnosti je (na rozdíl od partnerského období, kdy je čas strávený s partnerem ve společné domácnosti signifikantním životně stylovým prvkem) omezováno ve prospěch trávení času mimo domácnost. Jak již bylo řečeno, život ve vlastní domácnosti bývá vnímán ambivalentně. Na jednu stranu jedinci zajišťuje pocit nezávislosti, na druhou je to místo, kde je pociťována samota. To je důvod, proč je volný čas často zaplňován koníčky realizovanými mimo sféru domova, což s sebou ovšem nese zároveň i setkávají se s přáteli v „neutrálních prostředích“ např. v hospodách, kavárnách a restauracích nebo jinde, při setkáních s přáteli i při zájmových a prospěšných činnostech s nimi sdílených či jenom při společném nakupování apod. Volný čas ale může být vyplněn i pracovními povinnostmi. Práce potom znamená útěk od myšlenek na prožívání osobního nebo spíše hlavně partnerského života. Práce se tak paradoxně stává jakýmsi koníčkem, hlavní oblastí realizace jedince. Příkladem je výpověď Marka:

> INTERVIUJÍCÍ: *Co děláš po práci?*
>
> MAREK: *Nic, nemám čas. (…) Jdu s klukama do hospody akorát. Nechodim na pivo každej den, to nejde, kafe limonáda. Nedělám nic, nemám čas. Jo tak třeba ještě Facebook, nemám jako koníčky, já na ně nemám čas v podstatě.* (26 let, podnikatel v lesnictví)

Obdobně i některé zájmy jedinců mohou po čase přerůst v povinnosti. Vhodnou ilustrací je výpověď Ivety:

> *Ve čtvrtek mám MOPíky, který mi jednu dobu dost dávalo, přinášelo, protože je to kroužek s dětma. Teď už se to ale přehouplo do toho, že je to taková povinnost, navíc mě to přestává bavit, protože se do toho přestali angažovat ti moji přátelé. A v tu chvíli to spadlo celý na mě a stalo se to takovou zátěží, že já už z toho nemám radost, už se mi ta energie nevrací zpátky od nich a nejradši bych s tim sekla. Teď už se to trochu zlepšilo.* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

V rozhovorech s komunikačními partnery a partnerkami se ukázalo, že po rozchodu se zpravidla více věnují setkávání s přáteli, kteří jim poskytují možnost vypovídání se, a odvádí pozornost od tématu partnera/ky jinam a podporují je v hledání nové/ho partnera/partnerky. U zkoumaných komunikačních partnerů a partnerek se ukázalo, že v době kdy se stali *single*, začali obnovovat stará přátelství, současně začali i ve větší míře než ve svém partnerském období poznávat nové lidi, z nichž se mnohdy časem vyvinuli blízcí přátelé.

3.2.2 Přátelé v životě *singles*

Rozchod s partnerem/partnerkou v nezamýšleném důsledku vedl u komunikačních partnerů a partnerek k tomu, že se intenzivněji začali věnovat svým přátelům, než tomu bylo v době vztahu. Význam přátel se u komunikačních partnerů a partnerek ukázal jako signifikantní. Přátelé jsou pro ně určitou zástupnou rodinou, a jak se ukázalo během výzkumu, komunikační partneři a partnerky u nich často nalézali v případě nesnází různé formy pomoci.

Jak analýza přátelských vztahů mezi *singles* naznačuje, lidé vymykající se tradičním společenským vzorcům tím, že žijí „jinak“, směřují k vytváření silných symbolických pout k přátelům, skrze něž vytváří sociální sítě a zvětšují díky tomu svůj sociální kapitál. U mých komunikačních partnerů a partnerek ovšem nelze tvrdit, že se jedná na prvním místě o prakticky a účelově chápaný rozměr vztahů s přáteli a známými, ale jde spíše o vznik specifických forem společenské soudržnosti a solidarity. Na základě narací mých komunikačních partnerů a partnerek lze tvrdit, že na prvním místě skutečně stojí přátelství a až později praktické kontakty (např. sdílené bydlení) a rozšiřování okruhu známostí v *singlovském* období. Zde je možné odkázat na vysvětlení asociací, které si Kristýna spojuje se svým současným životem:

KRISTÝNA: *Láska. Já mám pocit, že mám spoustu lásky ve svým životě. A ač to není taková ta partnerská láska, tak mám spoustu lidí ve svým životě a to je pro mě strašně moc důležitý. Bez toho bych nedokázala existovat.*

INTERVIUJÍCÍ: *Tu lásku okolí si teď uvědomuješ jinak, než když jsi měla vztah?*

KRISTÝNA*: Určitě určitě, protože kdybych byla s nim, tak on by byl možná i mým vesmírem možná i takže bych se hodně soustředila na něj a méně na své okolí. Jako mít toho chlapa to by prostě bylo pro mě to nejdůležitější. Jako že já jsem prostě teď zamilovaná tak všichni prostě stranou. V tomhle by bylo jako sobectví. Přátelství, to je ta láska.* (29 let, učitelka na ZŠ)

Charakter pocitů, které se objevují ve vztazích s přáteli, je tak u komunikačních partnerů a partnerek vnímán podobně jako ten, který jim navozuje partnerský vztah.

3.2.2.1 Gender přátel

Setkávání s přáteli je možné považovat za zvláštní rys životního stylu *singles*. V rozhovorech specifickým způsobem vystoupila otázka vyhledávaného genderu přátel právě v souvislosti se setkáváním. U komunikačních partnerek se ukázalo, že témata, o kterých se baví s muži a se ženami, jsou obdobná, mohou se ale lišit v povaze rozhovoru nebo detailnosti rozhovoru. Při schůzkách s přítelkyněmi často diskutují své osobní vztahy. I při setkáních s přáteli mužského genderu je toto téma signifikantní, ale je probíráno zběžněji. Arénu jak ženských rozhovorů, tak i smíšených, utvářejí i diskuse vlastních partnerských vztahů a jejich obměňujících se kontur. Mé komunikační partnerky mají rády setkávání s muži. Některé dokonce setkání s muži vyhledávají více, protože považují čas strávený s muži za zábavný, v jejich přítomnosti se cítí lépe než se ženami, s nimiž může setkání nabývat negativně vnímaných rysů. Charakterizují je jako „drbárnu“, nebo neustálým vzájemným utvrzováním v nespokojenosti a stěžováním si:

Můj okruh přátel, to jsou hlavně kluci. Já se dost hlídám, abych nebyla moc ve společnosti holek, protože to bych zblbla. Kdykoliv mi někdo řekne jo jdu ven a jsou tam kluci, tak to jdu. Protože kluci hrajou fotbálek a je s nima sranda, kdežto holky, to bys jenom seděla u vínečka a stěžovala sis jak seš hrozně sama, nebo jak ten její jí mlátí nebo drbala ostatní. To nechci poslouchat. (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

V rozhovorech se mnohdy povedlo dojít k velmi konkrétnímu popisu rozmluv. Při setkáních s komunikačními partnery a partnerkami jsem usoudila, že některé *single* ženy považují setkání s muži, kamarády, za možnost získat představu o mužské

perspektivě na konkrétní pro ně důležité věci, jimiž bývají i osobní prožitky a východiska žen s ohledem na oblast partnerských vztahů. Ačkoliv i *single* muži nemají problém probírat stejná témata s kamarády i s kamarádkami, i zde ale existuje výjimka charakteristická tradičním předpokladem o rozdílných prizmatech vzhledem k genderu. Tou je téma hodnocení žen (např. žen přítomných na místě setkání), otázka potenciálu přijetí/odmítnutí danými ženami a podněcování k navázání konverzace se ženami, což jsou oblasti, o kterých moji komunikační partneři mluví výhradně v přítomnosti dalších mužů – těmto tématům se nevěnují, pokud jsou na schůzce s kamarádkou, tedy překročení této oddělující hranice může v chápání mužů znamenat vyloučení možnosti potenciální tranzice kamarádky v přítelkyni. Více se pak věnují tématům praktického každodenního života – zábavě, volnočasovým aktivitám, práci a tématům probíraným v médiích (politika, ekonomika, sport apod.). Tyto závěry vyvozuji z toho, jak mi komunikační partneři a partnerky převyprávěli obsahy nedávných rozhovorů s přáteli:

> *Jo, no tak to bylo třeba, že sme se bavili o tom, jak sme byli lízt, pak tam u baru stály ňáký holky, tak jsme se hecovali, jestli za nima jako pudem a co jim řeknem. To bylo po pár pivech no. To je takový častý téma, taky.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

> *No to my se takhle bavíme co v práci, ňáký drby taky, co jsme potkali za fajnovou kočku třeba. Že by třeba i fakt ušla… A to když jsme teď byli s Martinovou Ájou, tak to ne, to by fakt nešlo, to se o pěknym zadku nebavíme, že jo* (smích). (MAREK, 26 let, podnikatel v lesnictví)

Tyto charakteristiky setkávání *singles* s přáteli opačného pohlaví indikované mým výzkumem naznačují, že předpoklad o tom, že ženy navazují hlubší, důvěrnější přátelství spíše se ženami, protože spolu sdílí stejná témata, a že muži se raději přátelí s muži, u mých komunikačních partnerů a partnerek rozhodně neplatí. Blízcí přátelé jsou spíše genderově smíšení, mnohdy opačného genderu. Objevuje se zde nahlížení světa a vlastní pozice v něm gender-free prizmatem, který je pro tradiční východiska společensky ustáleného uvažování o naplňování vztahů neakceptovatelný.

3.2.2.2 Konzumace při setkání

Trávení času s přáteli (samo o sobě významné) je signifikantně spojeno s konzumací alkoholu a kouřením. Alkohol a cigarety jsou považovány za součást sociálních setkání. V případě, že se jedinci těmto produktům vyhýbají, sociálním facilitátorem je zde káva:

> *Bez kafe ty ten život nebyl tak dobrej. Dřív jsem ho nepila, no, to jsem se naučila až s Béďou* (pozn. kamarád)*, že jsme spolu začali kafovat, a mě v podstatě kafe do tý doby moc neříkalo. A mně se to zalíbilo, takže jsem ho začala pít.* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

Existují i další potraviny, které jsou konzumovány zejména v přítomnosti přátel. Podobně jsou viděny i zmrzlinové poháry a smažené brambůrky.

3.2.3 Studentští *singles*

Zabývat se specifickou podskupinou studentských *singles* je analyticky důležité z toho důvodu, že svým prožíváním každodennosti boří stereotypní představy o *singles* jako těch, kteří jsou zaměstnaní na elitních dobře placených pracovních pozicích.

Pro *singles*, kteří jsou sice ekonomicky nezávislí, tedy pracují za mzdu/plat, ale současně studují, studium představuje nejen profesní přípravu, ale je i sebe-realizací a jedním z hlavních zájmů. Výkon placené práce je nicméně vzhledem k ekonomické samostatnosti nutností a současně praxí využitelnou při vstupu do pracovního procesu na plný úvazek. Negativem stavu těchto studentských *singles* je, že jejich život je protkán pocity neurčitosti a nejistoty z budoucnosti pramenícími z jejich dlouhodobého existenčně nejistého statusu studenta a s tím spojeného pozdějšího věku při nástupu do plnohodnotného pracovního procesu, i když i takovýto plnohodnotný nástup do profesního žebříčku je stále více v po-krizovém světě problematicky garantovatelný a snadno je možné dlouhodobě zůstat u ad hoc studentských prací i po skončení studia.

Lze konstatovat, že zde dochází k celkové proměně seberealizace prostřednictvím studia. Na jednu stranu je zde existenční fenomén práce studentů hned od počátečních momentů vysokoškolského studia, který se na druhou stranu kombinuje s potřebou se dlouhodobě, případně soustavně vzdělávat, což si vynucuje flexibilní kombinování zaměstnání se studiem.[17]

V souvislosti s neurčitostí a nejistotou se v případě jednoho z komunikačních partnerů projevila i tendence oddalovat budoucnost, protože si na daný životní styl „škola-práce-zájmy“ zvykl, vzhledem k tomu, že je snadnější zájmy slaďovat-usmiřovat se studiem než s prací na plný úvazek.[18]

---

[17] Jiný způsob vysvětlení, který se uplatňuje v západním kontextu je Beckův. Ten konstatuje, že, další a stálé vzdělávání funguje jako vynucená strategie vyhnutí se hrozbě nezaměstnanosti [2004: 242].

[18] Příklad Patrika (29 let, student, současně bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel) ukazoval, že práce na poloviční úvazek i přednášky, na kterých není vyžadována povinná účast, umožňují realizovat se v koníčcích ve vyšší míře.

V životě tohoto komunikačního partnera, studenta, se pocit zábavy a význam přátelství objevuje značněji a s větší signifikancí než u jedinců, kteří se věnují (už) jen výkonu povolání – přátelé u daného komunikačního partnera sehrávají roli aktérů, kteří ho podporují v činnostech, kterým by se on sám nemohl věnovat ať už z důvodu motivace nebo i nutnosti spolupráce a dělby práce. Koníčky studujících komunikačních partnerů a partnerek byly takové, které mohli využívat k přivýdělku a současně o kterých lze předpokládat, že je bude možné zužitkovat v budoucím profesním životě. Jedná se o pořádání koncertů, publikaci článků v časopisech či o vydávání časopisů, doučování cizích jazyků či moderování společenských akcí. Nejistota z budoucnosti těch, kteří nepracují na plný úvazek, je tak vyrovnávána činnostmi, které mohou být později uplatněny. Studentští komunikační partneři a partnerky v realizovaném výzkumu si tedy uvědomují, že jejich nezávislost je pouze dočasná. Obraz tlaku budoucí práce a zodpovědnosti za rodinu pro ně symbolizuje výstrahu, na kterou je třeba se předem připravit a současně výzvu užít si čas, dokud tyto okolnosti nenastaly. Otázkou je, jak dlouho se budou studentští *singles* této „hrozbě“ vyhýbat a zda se opravdu někdy materializuje. Je možné, že se zde jedná o souznění s poznatkem z literatury z přelomu 80. a 90. let, kdy Cargan a Melko odhalili, že většina *singles* předpokládá, že do manželství vstoupí během budoucích pěti let [Cargan, Melko 1982, 1991 prostřednictvím Tomášek 2003: 6]. Otázkou ale zůstalo, co se u dnešních *singles* v tomto ohledu nakonec opravdu stalo, respektive děje. Je možné, že i v případě studentských *singles* v realizovaném výzkumu se jedná pouze o jakousi subjektivní „soustavnou“ představu, která je přítomna, ale často se nenaplňuje. Je možné, že doba, kterou si jedinec vytyčí jako hranici pro ukončení studia spolu s částečným úvazkem a nalezením plného pracovního poměrem uplyne a situace zůstane stále stejná.[19]

Očekávání komunikačního partnera, že je možné počítat s uplatněním těchto schopností a zkušeností v reálném komerčním světě zřejmě reprezentuje hlubší post-krizovou proměnu pracovního trhu danou ještě zintenzivněným přechodem k individuálnímu zapojování se do ad hoc projektů s předpokladem uplatnění vlastní kreativity. To v praxi znamená zaměstnání na dohodu o provedení práce, dohodu o pracovní činnosti či přechod na vykonávání samostatné výdělečné činnosti. O proměnách zaměstnaneckých vztahů mluví Reich, který uvádí, že tyto změny prudce mění náš osobní život. Práci na plný úvazek v organizacích nahrazuje členství

[19] Příklad Patrika (29 let, student, současně bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel).

v pracovních skupinách s flexibilní pracovní dobou a požadavkem intenzivního vynakládaného úsilí na využívání pracovních šancí, jaké již v budoucnu nemusí nastat. Panuje sdílená tendence pracovat v přítomnosti více, aby v budoucnosti nenastala finanční tíseň. Tím, že život je postupně absorbován prací, a zaměstnání je stále nestabilnější, dochází k narušování osobního života a potažmo i k narušování manželství a rodiny [2003: 189-210].

3.2.4 Stabilně hektický životní styl vs. otázka promarněného času

U komunikačních partnerů a partnerek v realizovaném výzkumu se ukázalo, že životní styl *singles* není proměnlivý (ve smyslu změny zájmů podle toho, s jakými lidmi se jedinec zrovna setkává nebo proměnlivosti činností, kterým se věnují) jak jsem původně předpokládala, ale je spíše stabilní. To však nevylučuje hektičnost, mnohost zájmů a činností, zaneprázdněnost a pozitivně konotovanou potřebu akčního života. Komunikační partneři a partnerky měli stabilní koníčky a často je činnost, které se věnovali s různými lidmi, podobná:

> *Hele já vlastně se všema dělám to samé. Buď na kávičky, do divadla vlastně někdy, za kulturou, taky za sportem, většinou si jdeme někam sednout, že se sejdem.* (ONDŘEJ, 28 let, učitel v dětském domově)

> *Vlastně já lezu* (pozn. na bolderu/horolezecké stěně) *dost docela, většinou ty lidi kolem mě tolik ne, já třeba chci lízt dvakrát tejdně, tak chodim s různýma lidma.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Mnozí komunikační partneři a partnerky neztrácejí čas s přílišným plánováním svého volného času v bezprostřední brzké budoucnosti. Jdou s přáteli na kávu nebo pivo, pokud jim někdo zavolá a setkání nabídne. Kladné rozhodnutí pak není problém. Aktuální rozhodování na úrovni bezprostředních kroků a rozhodnutí v běžném životě nezahrnuje příliš plánování, je okamžité, bez hlubšího promýšlení:[20]

> *Pak po práci se jde doma něco dělat, když nikdo zrovna nevolá. To je takový to „hele přijeď, teď jsem tajhle teďka na kafi, přijeď", tak se sbalim a jedu.* (JÁCHYM, 35 let, řidič)

[20] V době partnerského vztahu moji komunikační partneři a partnerky při svých rozhodnutích a plánech zohledňovali názory partnera/partnerky.

> *Ona třeba zavolá, no a tak já jí pozvu, ať zajde. Kouknem na film třeba a společně si něco uvaříme k tomu filmu.* (MICHAL 27 let, administrativní pracovník)

Vzhledem k tomu, že se u *singles* okamžitá rozhodnutí objevují běžně, jak ukázalo důkladné obeznámení se s praktikami komunikačních partnerů a partnerek účastnících se mého výzkumu, nelze tento aspekt životního stylu definovat jako proměnlivý, ale je třeba na něj nahlížet jako na charakteristický jeho konstantním a soustavným uplatňováním. Vedle těch, kteří se rozhodují okamžitě, se v realizovaném výzkumu objevili i komunikační partneři a partnerky, kteří se naopak spíše realizovali v plánování volného času:

> *Jako já jsem člověk, kterej hrozně plánuje, já to mám hrozně ráda. Jako málo kdy se mi stane, že mi člověk řekne, hele jdeme večer někam…že bych měla čas. (…) Od tý doby, co jsem sama, se víc angažuju v plánování akcí, třeba s kamarádama nebo s rodinou tak já jsem ten člověk, co to zorganizuje.* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

Někteří komunikační partneři a partnerky si uvědomují, že charakter jejich jednání (sledování filmů, trávení času na síti Facebook) může být, v návaznosti na vědomí určitého společenského kánonu, který je vázán na předpoklad párového života, reprodukce a rodinného života s dětmi, označitelný jako nedisciplinovanost.[21] „Napravitelné“ by to bylo v momentu akceptování a ponoření se do života se zaměstnáním na plný pracovní úvazek nebo s rodinou prostřednictvím eliminace volného času, který si v současném stavu mohou dovolit naplňovat opravdu čímkoli bez jakýchkoli tlaků.[22]

Na problematiku nedisciplinovanosti, potažmo i nepravidelnosti je nutné se podívat podrobněji vzhledem k tomu, jak se projevuje v jídelníčku a ve stravovacích návycích mých komunikačních partnerů a partnerek. Pokud chybí pevný časový harmonogram a někdo o koho by jedinec mohl pečovat, i stravování nabývá rysů nedisciplinovanosti/nepravidelnosti.[23]

Pokud se zaměříme na to, jak komunikační partneři a partnerky reflektují životní styl v době vztahu s partnerem/partnerkou, ukazuje se, že jako signifikantní faktor

---

21 Příklad Patrika (29 let, student, současně bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel) a Hynka (25 let, konstruktér).

22 I těch tlaků, které jsou spojované s potřebou „být aktivní“ ze společenských důvodů (včetně vyhledávání příležitostí k seznámení se s potenciálními partnery/kami) respektive z potřeby vyhnout se samotě či jí jen preventivně předcházet.

23Příklad Ondřeje (28 let, učitel v dětském domově).

vystupuje společné bydlení. Jestliže sdíleli společnou domácnost, byla značná část volného času realizována právě tam. Zpravidla se věnovali společným činnostem, jako je sledování filmů a seriálů, společnému vaření a stravování, úklidu domácnosti apod. V momentu kdy se jedinec osamostatnil jako *single*, jeho životní styl došel závažných změn – mnohem více času začal trávit mimo domácnost, a to s přáteli při společných činnostech jako jsou koníčky nebo schůzky v restauračních zařízeních, barech apod. Mezi zájmy a koníčky, kterým se komunikační partneři a partnerky věnovali ve volném čase, se dostaly i aktivity, kterým se již dávno nevěnovali.[24]

Obecněji lze naznačit, že komunikační partneři a partnerky proměnu svého stavu vnímají vedle nalezení nových zájmových činností a návratu k těm, kterým se věnovali dříve, také ve smyslu obměny a intenzivnějšího střídání míst, tedy v prostorové dimenzi (tj. v jakých místech se více pohybují). Přestože se může život některých z nich jevit jako mnohem hektičtější a „rozlítanější“, než v době života s partnerkou/rem, kdy trávili čas spolu a spíše na jednom místě, je možné si zároveň u některých komunikačních partnerů a partnerek povšimnout i vytvoření časového prostoru pro činnosti, které snadno[25] mohou být chápány jako marnění času (Facebook, internet, sledování filmů), respektive se takto jeví, pokud se jim člověk nevěnuje ve společnosti někoho druhého (tj. v páru nebo když je *single* tak alespoň s přáteli).[26]

Dalším scénářem byla situace, kdy spolu partneři domácnost nesdíleli. Tato situace komunikačním partnerům a partnerkám umožňovala určitou variabilitu v životních stylech, což bylo dáno tím, že se pouze scházeli a nijak významně si nezasahovali do každodenních aktivit. Někdy v těchto případech rozvolnění vztahu došlo až tak daleko, že naplňovaná role v těchto vztazích se přibližovala více pozici dobré/ho kamaráda/ky, než partnera/ky. Tito komunikační partneři a partnerky uvádí, že volný čas nyní tráví stejně jako dříve s partnerem/kou – věnují se množství rozličných činností, navštěvují hospody a setkávají se s přáteli:

> INTERVIUJÍCÍ: *Liší se v něčem tvůj život a to, jak ho prožíváš, když jsi sama?*
>
> BLANKA*: Je to zvláštní, ale já fakt nemám pocit, že jsem jiná. Já jsem si na tom vždycky zakládala, že to nebude ovlivňovat muj život. Že je to jenom takovej bonus. Když už jsem chtěla být s tim patnerem, tak jsem chtěla, abychom spolu zažívali stále*

24 Příkladem je výpověď Michala (27 let, administrativní pracovník) o jeho návratu ke hře na klávesy a kytaru.
25 Obzvláště vzhledem ke společenským kánonům života v páru nebo v rodině nebo i vzhledem k profesní efektivitě.
26 Příklad Hynka (25 let, konstruktér).

nový věci. Prakticky jako kdybych byla se svým kamarádem. Je ale pravda, že jsem s nikym nežila. (24 let, asistentka na help-desk)

INTERVIUJÍCÍ: *Změnilo se u tebe něco, od tý doby co jste se rozešli?*
VÍT: *Já bych řekl, že ani ne. Ono totiž, jak sme spolu nežili, každej sme měli svůj život, tak to takhle pokračuje i dál no. Mám pořád stejný zájmy. Ale chodim s lidma asi víc posedět ven.* (33 let, právník)

Skutečnost, že tento komunikační partner a partnerka se se svými protějšky setkávali jen příležitostně, naznačuje, že se jednalo až o alternativní formy vztahu, jež Tomášek popisuje jako *víkendová manželství* nebo o kategorii vztahu zvanou *přítel/kyně do nepohody* [2006b: 97-99]. Jde zde o přibližování se charakteru prožívání a naplňování vztahu bez ohledu na to, jakým stavem se člověk deklaruje (jsem *single*/jsem ve vztahu). Životní styl těchto komunikačních partnerů a partnerek se neproměňuje, pouze se v jistém rozsahu zvětšuje nebo zmenšuje podíl času tráveného osobními koníčky a setkáváním s přáteli.

3.3 Partnerské vztahy

3.3.1 Střídání psychických stavů po rozchodu

U komunikačních partnerů a partnerek je možné identifikovat určitou pravidelnou sekvenci střídání psychických stavů po rozchodu související jak s postojem k hledání partnera/ky, tak i s pocity, které jedinec zakouší v bezprostřední souvislosti s rozpadem vztahu. Střídají se zde fáze negativně i pozitivně vnímané, nicméně nejedná se o zcela emoční kyvadlo pohupující se z extrému do extrému. Pokud si komunikační partneři a partnerky uvědomovali, že ve vztahu nejsou zcela spokojeni, vyřešení problémů rozchodem vnímají jako jisté osvobození. Zpravidla si užívají pocitu volnosti a otevření se, tj. možnosti získat nové zkušenosti, a pocitu svobody se nevázat téměř okamžitě. Jak moji komunikační partneři a partnerky uvádí, u většiny z nich ovšem brzy přišel pocit nejistoty, daný nezvyklostí být sám/sama, pro který je typické přemýšlení o příčinách rozpadu vztahu a o neschopnosti představit si budoucnost bez předchozí/ho partnerky/ra. Tato fáze je doprovázena buď snahou opět vztah obnovit, nebo navázat vztah nový. Někdy mohou být tyto snahy souběžné. Nadcházející období nutně nepřicházelo u všech komunikačních partnerů a partnerek v provedeném výzkumu, nicméně důležitá část z nich navazuje jisté partnerské vztahy. Většina komunikačních

partnerů a partnerek se o to alespoň pokouší. Toto stádium může přerůst v čistě fyzické uspokojování a může se stát vyhledávanou zálibou, jako v případě komunikační partnerky Kristýny (29 let, učitelka na ZŠ), když uvádí, že *„začalo období užívání si s těma různýma týpkama a ňáký to…“*

Avšak pocity naplnění nejsou daleko od pocitů frustrace, jak se ukazuje u té samé komunikační partnerky, když podotýká, že ji pak *„zpětně hrozně ubližovalo, ten nezávislej sex“* a že si *„přišla taková docela vyždímaná použitá“ a říkala si „zase přijde sex prostě…“* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ).

Pocit tělesné blízkosti a potažmo sex je vnímán obecněji jako jedna z klíčových sfér problematizujících udržitelnost a dlouhodobost stavu *single*. Ačkoliv ne všichni účastníci výzkumu byli dostatečně otevření, aby se detailněji vyjadřovali o potřebách fyzické intimity, několik komunikačních partnerů a partnerek uvedlo tento aspekt jako jeden ze závažnějších problémů *singlovství*.[27]

3.3.2 *Rozšiřování obzorů*

S fenoménem *singles* jsou v mediálních a jiných prezentacích[28] spojovány především vztahy založené na sexu. *Rozšiřování obzorů*, jak komunikační partnerka a partner tuto sféru nezávisle na sobě nazvali, je často zmiňovaným tématem – nezávazný sex dovoluje *singles* bezprostřední prožití fyzického uspokojení a zároveň rozšiřování zkušeností a rozvíjení porozumění svému tělu nebo i explicitní experimentování:

> *Mě na tom baví, že poznáš spousta holek, nebo ne spousta, ale víc holek, a každá je trošku jiná. I v tom sexu to je. Vyzkoušim si toho víc. Zas tam není taková ta hloubka, víš jako. A více méně no,* (smích) *já to třeba mám jako tak, že když vim, že to nikam nejde, tak absolutně odhodim všechny zábrany, jako prostě že … kolikrát mě to pak baví víc, než s tim trvalym partnerem, protože tam máš taky ňáký věci. A to tady v tom sexu úplně odhodíš třeba a zažiješ něco úplně novýho.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Jak se ukázalo u komunikačních partnerů a partnerek v realizovaném výzkumu při tomto *rozšiřování obzorů* se sexuálními partnery se ale nejedná jen o rozšiřování sexuálních zkušeností, jde i o poznání životního stylu a zájmů, kterým se daní lidé věnují. Tato zjištění pro ně měla vlastní význam a poznání života jiných pro ně mělo obohacující rozměr:

---

[27] Příklad Ivety (29 let, projektová manažerka) a Romana (34 let, správce počítačových sítí).

[28] Těch, které jsou ve veřejné sféře kulturně-referenčně vázané na vstupní mediálně-subkulturní obraz *singles* ze 70. let.

INTERVIUJÍCÍ: *Jak se s nim seznámila po netu?*

KRISTÝNA: *No je to po serveru, kterej funguje jako seznamka. A uděláš si profit, a tak dál. (...) Protože mě hrozně baví to flirtování s chlapama a ráda si rozšiřuju obzory. (...) Třeba se s nima bavim o těch tématech jejich koníčků, to mě baví. Takže to jsou hasiči, nebo opravujou auta, to jsou takový témata, který mě relativně bavěj.* (29 let, učitelka na ZŠ)

Máš takhle možnost rozšířit si obzor s více dívkami. Je to nejen sex, ale i to, že spousta lidí dělá hodně věcí. Jedna hrála třeba na kytaru, tak víš, že jakoby vidíš, že někdo žije úplně jinak. (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Poznatky o nich mohou vést k určité kontextualizaci či re-kontextualizaci vlastních hodnot na základě vymezení se vůči hodnotám daného člověka ve smyslu jeho očekávání od života a směřování v něm:

Když potkám někoho, kdo sedí doma a kouká na televizi a někoho úplně jinýho. Řikám si, když pak poznáš někoho, kdo furt něco dělá, tak prostě pak mi přijde, že je jakoby lepší prostě něco dělat než ležet a čekat. No inspiruje tě to no. (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Vztahy iniciované se sexuálním podtextem zajišťovaly komunikačním partnerům a partnerkám v provedeném výzkumu nejen sexuální uspokojení a možnost seznámení se s osobními hodnotami a životy ostatních *singles*, ale odhalovaly pro ně i oblast flirtování a s tím asociované zábavy jako specifickou distinktivní dimenzi samu o sobě (tj. bez ohledu na funkci vlastního sexuálního naplnění):

Hele mě hlavně baví s nima flirtovat. Mě baví se s nima seznamovat z tý pozice hele já jsem tady ta zpěvačka, já jsem tady ta hvězda, jo a takhle to pak dopadne. To mě baví, prostě jako předstírat a to ve mě vyvolá to nadšení flirtovat jako takový to áááááá. To mi radikálně zvedlo sebevědomí. Cítím se super, je to super. (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

Někteří komunikační partneři a partnerky navázali *příležitostný* vztah. Je pro ně důležitý nejen pro jeho sexuální stránku, ale i proto, že se s mužem/ženou cítí spokojeně a mají společná témata konverzace:

I přesto, že jsme spolu byli v podstatě jenom kvůli tomu sexu, tak jsme si prostě hodinu před tim dokázali prostě pokecat. A dokázal mě rozesmát. Jo když to když do mě někdo

hustí na diskotéce, že jsem krásná a ať jdu ven, tak … Není mi patnáct, jako víš co. (LINDA, 24 let, telefonní operátorka)

Vyjádřením současné rozporuplnosti sexuálních a emocionálních potřeb a jejich naplňování je i výpověď komunikační partnerky Kristýny, která se přibližuje podstatě ambiguitní situace *singles* ve s ohledem na její primární rozpory.

Vyhovuje mi to, vyhovuje mi to, protože už jsem si to ujasnila, jako bylo to teď hezký, že tady se mnou někdo spal, byl takovej milej a něžnej a takoý to jako to ňuňání že mě jako pohladí po vlasech a kolem dokola takový to lidský teplo a to se mi jako líbilo, ale zároveň už jsem si jako říkala, kolem tý jedenáctý dopoledne už jsem si jako říkala, kdy pojede, protože jsem věděla, že odpoledne má ňáký zařizování. Říkala jsem si, že už ten byt budu mít zase sama pro sebe. (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

Komunikační partnerka vyzdvihuje potřebu emočního naplňování, které jí umožňuje navázání erotického vztahu s partnerem, avšak individualizační praxe převažuje nad zájmem o navázání trvalého vztahu.

Výpovědi mých komunikačních partnerů a partnerek uvedených v této kapitole ukazují na proměny v intimní oblasti a naplňování potřeb v ní. Dochází k rozšiřování modelu, kdy má sex pozici potřeby sám o sobě, respektive specifickým minimalistickým způsobem se s ním nově pojí i naplňování vztahových potřeb.

3.3.1.1 *Randění sama se sebou*

U některých komunikačních partnerů a partnerek, u kterých fáze (sexuálního) poznávání partnerů probíhala, přišel moment umírnění jejich potřeby vyhledávat nové partnery/ky ať už se záměrem hledat sex nebo partnerský vztah. Mnozí si totiž uvědomili, nebo přinejmenším intuitivně (nezáměrně) vycítili určitou sebezáchovnou nutnost najít lásku v sobě sama a naučit se nacházet štěstí prvotně u sebe, spíše než mimo sebe. To vede k celé sekvenci změn v jejich přistupování k tomu, co dělají, čemu se věnují a jak to pro ně samé funguje. Toto změna zahrnuje posun v různých sférách k práci na vlastním osobnostním rozvoji, což představuje cíl sám o sobě – nedělají to prvotně proto, aby např. našli novou/nového partnerku/partnera:

Pracovala jsem na uvědomění si intenzivnější sebelásky, odvahy, vlastní podpory. Ten rozchod mi vzal hodně sil a já jsem si musela vzpomenout na to, že musim stát sama při sobě. A při tý ztrátě toho partnera tak je tam taková disbalance, taková fáze větší intenzivnější lásky k sobě. Je to takový období propasti, kdy nevim, co si mám myslet a

jsem nešťastná a čekám. A pak si prostě pomalu řeknu, na to kašli, jsi prostě tady, sama se sebou spokojená a budem randit spolu (BLANKA, 24 let, asistentka na help-desk)

Pak jsem pochopila, že musim sama, že si musim sama začít vážit sama sebe a že musim bejt jo asi bejt šťastná sama se sebou a mít sama sebe ráda. A najít si ty věci, který mě budou bavit. (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

No já si myslim, že plusy má, to že jsem teda single, velký no, myslim sám na sebe, takže jako asi osobní růst a poznat sám sebe. (ROMAN, 34 let, správce počítačových sítí)

U některých komunikačních partnerů a partnerek pocit potřeby prohloubit lásku k sobě sama nastalo, aniž by po rozchodu muselo dojít k fázi „svobody“ a hledání (sexuálních) partnerů/partnerek:

BLANKA: *Po tom rozchodu si člověk přijde psychicky hrozně, i fyzicky, a musí si k sobě najít tu cestu. Dostat se do rovnováhy. Chodila jsem na procházky, říkala jsem si, že mám krásnej život, uvědomovala jsem si, že jsem fakt skvělá. Člověk se víc podporuje sám.*

INTERVIUJÍCÍ: *Takže sis třeba říkala co?*

BLANKA: *Třeba když se mi něco nepovedlo, tak jsem se za to tolik nekritizovala. (...) A to byl ten proces regenerace. A pak jsem si řekla, ty jo mně je prostě dobře, já mám nejlepší vztah sama se sebou. A sex taky, co jinýho mi zbývá, porno* (smích). (24 let, asistentka na help-desk)

U jiných komunikačních partnerů a partnerek se *sebe-láska* objevila z primární nutnosti porozumět sobě sama. Tito komunikační partneři a partnerky cítili, že jejich osobnost není zralá pro vztah, což by, jak si sami uvědomovali, mohlo narušit budoucí vztah. Tito komunikační partneři a partnerky nechtěli (nebo stále ještě nechtějí) vstupovat do vztahů, o kterých nemají reálnou představu nebo nejsou přesvědčeni, že by mohly fungovat:

Říkal jsem si, no, že jsem nechtěl vlítnout do ňáký další šílenosti, nebo do ňákýho vztahu. Tak jsem řešil jako chyby, který jsem dělal a chyby který jsem nedělal. A tak jsem si říkal, no asi bys měl bejt sám, měl bys to vydržet, aspoň ňákej čas, takže to bylo těžký do určitý míry, protože ze začátku jsem jako nevěděl, jak na to reagovat, nebyl jsem zvyklej, bejt úplně sám. (...) Myslim si, že je důležitý, aby člověk měl svůj život, aby ho něčim naplňoval a pak si našel člověka, kterej to má podobně, a je důležitý, aby měl

> *osobní život a aby ho to naplnilo a takový věci. V mym případě je to právě muzika a určitý věci kolem toho.* (ROMAN, 34 let, správce počítačových sítí)

S ohledem na výpovědi komunikačních partnerů a partnerek v realizovaném výzkumu je otázkou, zda tímto svým uvažováním o vztazích a uplatňováním praktik sebeuvědomění a sebepoznávání směřují k tomu, co Giddens nazývá demokratizací osobního života. Jedinci si uvědomují svoji autonomii, což znamená, jak konstatuje Giddens, „úspěšnou realizaci reflexivního projektu vlastního já, což je zároveň podmínka budování vztahů s ostatními na bázi rovnosti“ [2012: 198]. Tato autonomie podle Giddense „pomáhá vyznačit osobní hranice nutné k úspěšnému zvládání vztahů“ [2012: 198].

S rozpoznáním střídání psychických stavů po rozchodu se tedy vyjevil koncept *sebe-lásky* vysvětlující směřování a uspořádávání si náplně a charakteru *singlovského* života mými komunikačními partnery a partnerkami. Vlastní *sebe-láska* je jistou formou nahrazování vzájemné lásky partnerů ve vztahu. U komunikačních partnerů a partnerek se ukazuje, že si vědomě vyzdvihují klady svého života a svého osobnostního vývoje, záměrně se snaží dostat do psychické rovnováhy, zjistit své niterné potřeby a touhy, přiblížit se jejich naplnění a zbavit se pocitu osamění. Pokud se jim tato sebe-změna daří, dosahují vnitřní svobody, nezávislosti a radosti ze života se sebou sama.

I když s fází hledání *sebe-lásky* nastupuje období umírnění, jistá apetence zůstává a navazování kontaktu s muži/ženami, které na prvním místě s bez-partnerským stavem člověka v reprodukčním věku spojujeme, je přece jen v určitém stupni přítomno. Pro tuto distinktivní fázi je ovšem vzhledem k potencionálním partnerům/kám charakteristický jistý skepticismus:

> *Bylo mi fajn, já jsem se cítila silná, ale stále jsem nechtěla kluky, a věděla jsem, že musim počkat, že po Radkovi nemůže přijít něco polovičního.* (BLANKA, 24 let, asistentka na help-desk)

Tendence čekat se objevuje jak u těch, kteří jsou jako *singles* v určité formě „nevztahů“ respektive „jiných vztahů“ (viz výše), tak i u těch, kteří jsou dlouhodobě sami, bez jakýchkoliv forem či náznaků partnerských vztahů.

Do specifické skupiny *singles*, které neuspokojují nárazová sexuální dobrodružství a jsou bez jakýchkoliv partnerských vztahů, často patří i starší třicátničtí *singles*. Dlouhodobě *single* tedy nejsou jen mladí lidé, kteří prodělali rozchod, nebo

ještě nemají dostatek zkušeností s partnerskými vztahy (žádný dlouhodobější vztah ještě nikdy neměli), ale i starší v řadách třicátníků:

> *(...) Že jako bys někoho měla tak ráda, že se vzdáš svý integrity a děláš kompromisy. Já to nevim prostě. Nemám k tomu jako informace, zkušenosti. (...) Já jsem vztah jako v tomhle smyslu nikdy neměla. Že bych s partnerem žila nebo něco takovýho prostě, to vůbec. A to je strašný jako jo. Jako v tom věku se naučit takovýhle nový věci.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

> INTERVIUJÍCÍ: *Tys teda nikdy nebyl ve dlouhodobym vztahu?*
> JAKUB: *Ne to ne, ale spíš něco jednoduššího. Ne že bysme spolu byli v nájmu nebo tak.* (38 let, konstruktér)

Jakub a Simona kompenzují potřebu intimních (partnerských, otcovských a mateřských) emotivních relací jiným typem blízkých vztahů. Jakub se příležitostně stará o děti bratra a jeho manželky, což ale musel v současné době z důvodu pracovní zaneprázdněnosti omezit

> *Jo chodim míň za bráchovýma dětma. To jsem omezil, to mě mrzí. To je člověk někam veme třeba i sem* (pozn. do vlastního bytu). (JAKUB, 38 let, konstruktér)

Simona má silný blízký vztah k matce, se kterou se často stýká, a kvůli níž je ochotna vzdát se svého životního snu žít v zahraničí:

> *(...) Muj vztah s mojí maminkou, která je zásadně proti tomu, abych odjela do ciziny, což bych strašně chtěla. Já prostě kdybych si opravdu mohla vybrat jednu věc, kterou chci opravdu udělat, tak jedu do Anglie, ale protože moje maminka je proti a je pro mě důležitá, protože ona se pro mě obětovala, nebo vychovala mě sama*. (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

U komunikačního partnera Jáchyma (35 let, řidič) dlouhodobě žijícího bez trvalého vztahu se explicitní náznak nějaké intimní relace, který by mohl nahrazovat vztah partnerský, neobjevil, ovšem vzhledem k tomu, že celý život žije u rodičů, lze považovat právě je za ty, kdo mu kompenzují potřeby blízkého vztahu. U všech těchto komunikačních partnerů a partnerek hraje významnou roli vztah k přátelům. I ten je možné považovat za určitou náhradu partnerského vztahu.

V souvislosti se *singlovstvím* jako stavem, který může mít dlouhodobý případně až celoživotní charakter, se objevil mezi komunikačními partnery a partnerkami

osvětlující příklad související s rolí společenských očekávání. Komunikační partnerka Simona (33 let, učitelka na ZŠ) žijící celý život sama bez vážné známosti totiž uvedla, že v mladší dospělosti měla pocit, že by již měla mít děti. Mateřství považovala za pravý smysl, který by měla dát svému životu, a za způsob, jak být přínosná světu. Norma manželství a dětí v jejím životě sehrávala značnou důležitost. Postupně se představy dát životu nějaký vyšší smysl vzdávala a kladla důraz na užívání si života a netrápení se malichernostmi, do kterých řadila problémy v partnerství. Nicméně sen mít děti u ní stále přetrvává, ale smysl života už netvoří. Tento vývoj situace lze interpretovat jako adverzní, kdy při socializaci v tradičnějším rodinném prostředí došlo k vytvoření představ a očekávání. Vypořádání se s nimi mělo v dospělosti a samostatném životě až paradoxní vyústění. Reprodukční osobní mise, která implikuje hledání vhodného partnera na prvním místě v reálném současném světě (společenské praxi) kolabuje, protože hledání vhodného partnera získává status malichernosti.

3.4 *Sebe-láska* a *sebe-rozvoj*

Jak již bylo řečeno, v souvislosti se střídáním psychických stavů po rozchodu se objevil koncept *sebe-lásky* vysvětlující směřování a uspořádávání si náplně a charakteru *singlovského* života mými komunikačními partnery a partnerkami, což je záhodno na základě dat z rozhovorů v tomto místě více rozvinout. Výše identifikovaný proces uvědomování si *sebe-lásky* je běžným rámcem nahlížení na osobní rozvoj mými komunikačními partnery a partnerkami.[29]

Termín *vnitřní sebe-láska* je spíše psychologizující pojem nicméně má i bezprostřední sociologické konotace. Giddens pracuje s konceptem *osobní důvěry*, který je možné vztahovat k vnitřní sebelásce tak, jak ji chápali komunikační partneři a partnerky v realizovaném výzkumu. Giddens uvádí, že *osobní důvěra* musí být ustavována prostřednictvím sebezkoumání. Takto se objevování a porozumění sobě sama stává projektem charakteristickým pro reflexivní modernitu [2003: 111]. K této tématice přistupuje i Jacyno, která usuzuje, že péče o sebe má vlastní řád, který sebou nese dva druhy technik. „Jsou to za prvé techniky kontrolovaného uvolňování přijatých

[29] Nicméně existuje i duchovní/alternativní chápání osobního rozvoje vybočující za jeho obecnější rámec. Jedním zcela konkrétním případem je obrat komunikační partnerky Blanky (24 let, asistentka na help-desk) k alternativním esoterickým směrům myšlení. Vyšší bytosti, andělé, o jejichž existenci je přesvědčena, jí dodávají jistotu a pracuje skrze ně na lásce k sobě sama a na svém rozvoji. Obrat k alternativnímu pojetí sebe-rozvoje byl v případě této komunikační partnerky spojen s odmítání setkávání s přáteli, které jinak u *singles* sehrává významnou roli. Chtěla se věnovat výlučně sobě a nechtěla své přátele zatěžovat svými osobními problémy a nevyváženou psychikou.

režimů – ulehčování si věcí, shovívavost k sobě“ nebo také realizace v takových koníčcích, které jsou „v očích jiných nákladné nebo infantilní“ [2012: 200-201]. Za druhé jde o techniky, „které mají za cíl eliminaci nebo neutralizaci škod a ztrát spojených s násilím, se zkušeností odcizení, se stresem, s traumatem, těžkým dětstvím, ale také ztrát vyplývajících z nudy a rutiny režimů“ [2012: 200-201]. U těchto technik péče o sebe jde především o „relaxaci, masáže, zábavu, ztřeštěnosti, užívání vitaminových preparátů a parafarmaceutik, terapii nebo meditaci“ [2012: 200-201]. V chápání Jacyno „povaha používaných ‚praktik péče o sebe‘ a účinky jejich používání představují hlavní sporný bod v diagnóze projevů současné kultury individualismu, zvláště pak v otázce změny povahy sociálních pout“ [2012: 200-201].

Jak vyplývá z rozhovorů s komunikačními partnery a partnerkami, v jejich chápání je možnost trvalého vztahu zpravidla podmíněna alespoň určitou osobnostní vyrovnaností partnerů a jejich integritou. Z toho také vyvozují předpoklady, jež by měl/a naplňovat jejich partner/ka. Měl/a by být celistvou osobností nebo by alespoň měl/a být ochotný/á na sobě pracovat, odstraňovat své komplexy tak, jak se o to snaží i samotní komunikační partneři a partnerky, a poznávat takto sebe sama, čímž mohou poznat mé komunikační partnery a partnerky samotné. Vzájemné poznání je potom předpokladem dobře fungujícího vztahu:[30]

> ROMAN: *Až budu etablovanej tady v těch věcech* (pozn. práce v oblasti informačních technologií)*, tak pro mě bude daleko snazší někoho najít. Získám v tom jako důvěru a jako věci, který prostě který v tom budou.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Proč myslíš, že pro tebe bude snažší si někoho najít?*
>
> ROMAN: *Protože budu vědět víc, kdo jsem! (...) To je o tom, že prostě chci tady ty věci do sebe absorbovat a bejt součástí toho, aby mě to definovalo a na základě toho potkám holku, která za to stojí, a ne která bude zase ňáká, která mi nebude zase vyhovovat, nebo jenom částečně. Ale bude prostě celistvá osobnost podobná mě.* (34 let, správce počítačových sítí)

Na druhou stranu se však ukazuje, že ti, kteří usuzují, že sami sebe poznali, a je tedy příhodná doba začít budovat vztah, se potýkají s obtížemi nalézt partnerku, která by jejich kritéria splňovala.[31]

---

[30] Příklad Ondřeje (28 let, učitel v dětském domově).

[31] Příklad Ondřeje (28 let, učitel v dětském domově) ukazuje, že požadavek na partnerku, která je ochotna pracovat na svých komplexech, mu omezuje oblast výběru. Vzhledem k tomu, že tento komunikační

3.4.1 Specifická úroveň interpretace konceptu *sebe-rozvoje* a *sebe-lásky*

U rozhodující části komunikačních partnerů a partnerek bylo možné zaznamenat akcenty identifikující, jak jsou jejich současným partnerským stavem vedeni k práci na osobním rozvoji.[32] I Tomáškovi komunikační partneři a partnerky uváděli, že možnost *singlovství* jim umožňuje pracovat na sobě sama, získat jakousi vnitřní sílu a svobodu, která zároveň byla běžně spojována i s nově vzniklými možnostmi po roce 1989 [2006: 12, 14].[33] Ukazuje se v těchto souvislostech, že samotný rozchod může být uplatněním sebe-rozvojové agendy, která je aplikována v různých vzájemně se více-méně propojujících arénách, jež mohou být z počátku spíše utilitární (se záměrem vytvořit nový vztah, či předpoklady pro něj) a postupně se z nich stává cíl sám o sobě.

Realizovaný výzkum se ovšem pokouší identifikovat tyto projevy specificky na úrovni životního stylu a jeho konkrétních spíše „materiálně“ zaznamenatelných proměn. V tomto pohledu se sebe-rozvojová agenda projevuje ve třech vzájemně souvisejících arénách, které reprezentují důležitou osu zájmu v zaměření výzkumu na explicitnější životně-stylové proměny v životě komunikačních partnerů. Jedná se o sport podporující atraktivnější vzhled a lepší psychický pocit, stravování, včetně udržování váhy a zdravých tělesných proporcí, a hlouběji-introspektivní oblast, čímž je myšlena práce na osobnostním rozvoji.

3.4.1.1 *Sebe-rozvoj* je utilitární

První oblastí, která hraje významnou roli ve volnočasových aktivitách většiny mých komunikačních partnerů a partnerek je sportovní vyžití:

> *Snažim se o intenzivnější sebezdokonalování. To jsme řešili, že člověk si říká tak někde asi je něco špatně, proč ten člověk není zadanej, že jo. (...) Já jsem cvičíval dřív a vždycky to ztroskotalo na tom, že jsem měl holčinu. Když jsem byl s ní a když jsme měli čas tak jsme si radši skočili do výřivky, v půjčovně jsme si půjčili kazetu, koukali na film, k tomu jsme si dali něco smaženýho. (...) Takže teď dojdu několikrát v tejdnu do fitka a chci na sobě makat a tak.* (MICHAL, 27 let, administrativní pracovník)

---

partner uvádí vliv psychoterapie na jeho osobnostní utváření, nemusí jít o zcela autentickou promluvu tak, jak je tomu u předešlých úryvků výpovědí.

[32] Šlo o autentické výpovědi – tj. bez navedení otázkou nebo doplňující otázkou – téma osobnostního rozvoje se v rozhovorech opravdu vyskytuje a nejedná se pouze o úroveň sebezáchovných, ve své podstatě čistě rétorických tvrzení typu „všechno zlé je k něčemu dobré“.

[33] Tomáškovi komunikační partneři/partnerky, s nimiž dělal rozhovory hlavně v letech 2003-2004, byli v mnoha případech na rozhraní 20-ti a 30-ti let věku a referovali k proměnám v 90. letech.

LINDA: *Pak si dám sprchu, nebo si zacvičim, takhle po práci na bytě.*

INTERVIUJÍCÍ: *O tom mi něco řekni.*

LINDA: *Hele spolubydlící si koupila stepper, tak se na tom střídáme a mezi tim si děláme nějaký sedy lehy a různý posilovací cviky. Tak se takhle vzájemně hecujem.* (24 let, telefonní operátorka)

Z uvedených příkladů popsaných komunikačními partnery a partnerkami by se mohlo zdát, že primární důvod, proč se *singles* o fyzickou aktivitu snaží je podobat se společensky konstruovanému obrazu o ideální postavě prezentovanému mainstreamovou kulturou. Nejen přitažlivost, ale i úspěch je spojován s vysportovaným tělem. Komárková se v těchto intencích totiž k obrazu štíhlého, zdravého člověka vyjadřuje ve vztahu k fenoménu úspěchu, jako v současnosti velmi významné lidské hodnotě [2006: 142].

Za zdroje společenského očekávání a tlaků na zdraví a tělesnou image je považována věda a média. Zaměření na tyto aspekty se stává jednou z posedlostí dnešní doby. Jak Beardsworth a Keil konstatují, ačkoliv se západní společnost (zejména ženy) snaží ovlivnit příjem potravy, v zemích třetího světa je omezení přísunu potravy irelevantní. Jedná se totiž o patriarchální kontext, v němž vzniká a v rozsáhlé míře se uplatňuje sociální konstrukce ženského těla [1996: 189]. Nicméně Beardsworth a Keil upozorňují, že v současné době existuje možnost, že se muži v západní společnosti zabývají tělesnou váhou stejně jako ženy [1996: 190]. I Dovey se vyjadřuje k vlivu médií skrze zvěcnění stereotypních obrazů krásy, když konstatuje, že „aktuálně máme nezdravé, a pravděpodobně patologické, sociální schéma o perfektním tělesném obrazu“ [2010: 94].

Vedle těchto bezprostředně „zdravotních“ a „imigových“ důvodů ke sportovním aktivitám daným společenským očekáváním existují, podle komunikačních partnerů a partnerek v realizovaném výzkumu, i důvody další. Explicitně vnitřně lepší psychický pocit, který fyzická aktivita obecně umožňuje, se v životě některých z nich pojí právě se změnou životního stylu danou rozchodem s partnerem/kou, kterou oni samotní považují za signifikantní, když konstatují, že ve vztahu byli usedlejší a hledali spíše společnou pohodu. Pro komunikačního partnera Michala (27 let, administrativní pracovník), který je příkladem táto změny životního stylu, je příznačná i potřeba navození psychické rovnováhy prostřednictvím sportu.

> *Hodně lidí mi řekne, že jsem flegmouš, já říkám nejsem flegmouš, já jsem takovej cholerik, že to není možný. Takže to takže s timhle tim mi částečně pomáhá to fitko. To znamená, že já když se vysílim, tak mám klid.* (MICHAL, 27 let, administrativní pracovník)

Druhou oblastí, která byla u komunikačních partnerů a partnerek zasažena změnou a stala se sférou „práce na sobě“ byly stravovací návyky. V této oblasti není až tak snadné identifikovat hlubší rozměr změněného chování, vzhledem k tomu, že důležitá část komunikačních partnerů a partnerek se někdy snažila snížit svoji tělesnou hmotnost, což se uskutečňovalo v souvislosti s představou o ideálním tělesném obrazu. Tato část měla tendenci stravovat se potravinami s nízkým obsahem tuků, omezovat smažená jídla a zahrnovat do denní stravy ovoce a zeleninu:

> *A když jsem teďka jakoby volnej, tak to beru jako výzvu pro sebe, tak se snažim teda, jako ne vždycky to jsou takový úlety, jako řekneš si tady něco vidim tak se nacpu, ale řekneš si, zase nemám důvod, že bych nemoh. Ale snaží se člověk, tak ňák jako spíš držet, aby měl ňáký výsledky.* (MICHAL, 27 let, administrativní pracovník)

Změny ve stravování komunikačních partnerů a partnerek po rozpadu vztahu ale nemusí být (stejně jako v případě sportu výše) jen primární potřebou hubnutí, ale jedná se o proměnu, která není zcela záměrně daná a souvisí s proměnou psychického stavu a změnou životních praktik. Komunikační partner Lukáš (27 let, obchodní zástupce) uvedl, že byl po rozchodu deprivovaný a trpěl nechutenstvím.

Další sférou, kde se projevovalo úsilí o sebe-zušlechtění, je oblast hlouběji-introspektivní, na kterou jsem narazila už v předešlé části o *sebe-lásce*. Komunikační partneři a partnerky se snaží se nalézt lásku k sobě, když ji není možné sdílet s partnerem/partnerkou, uvědomit si své charakterové rysy, které mohly zapříčinit rozchod a začít pracovat na jejich proměně:

> *Větší zkoumání své povahy…Člověk si říká, jestli není něco špatně, jestli to nepude jinak, no jako vim, že jsem náročnej a jsem cholerik, tak občas je to se mnou těžký, tak říkám tohle je moje hlavní chyba. No potřeboval bych trochu srovnat, abych nebyl ten cholerik.* (MICHAL, 27 let, administrativní pracovník)

Proměna životního stylu komunikačních partnerů a partnerek se tak odehrává jak z důvodu zvýšení potenciálu nalezení vhodného partnera/partnerky, tak i jako proměna

sama o sobě, která se postupně dostává do vůdčího postavení se záměrem vkládat energii do sebe sama.

3.4.1.2 *Se zapálenim fakt pro sebe*

Dělat něco *se zapálenim fakt pro sebe* je explicitní tezí komunikačního partnera, která vystihuje předěl od předešlé utilitární úrovně *sebe-rozvoje*. Pokud je tedy člověk *single* po delší dobu, zprostředkující funkce (příležitost k seznamování) se promění v cíl sám o sobě, kdy se člověk snaží dosáhnout toužené představy o sobě samém/samé. Současně se však možnost, že tak navíc může dojít k objevení protějšku, který bude jedinci vyhovovat, nevylučuje. Důležitá oblast sportu je vnímána jako náležitost, která přináší uspokojení, a to na obou úrovních, kdy se člověk cítí dobře ve svém těle i mu tělesná aktivita přináší dobrý pocit:

> *Mám teď ze sportu ještě lepší pocit než před tim. Dám do toho víc energie než dřív. Dělám to s většim zapálenim fakt pro sebe. (...) Dělám to proto, že se prostě chci cítit dobře.* (LUKÁŠ, 27 let, obchodní zástupce)

Ve sféře stravování lze identifikovat u některých komunikačních partnerů/rek směřování k představě, že zásadami zdravého stravování, jako je trvání na pravidelnosti, kvalitě potravin, na jejich pozitivním vlivu na zdraví, a na způsobu jejich přípravy, může člověk prospět svému zdraví:

> *Já jsem se jako před lety stravoval jako klasicky, že jsem to moc neřešil, ale třeba poslední já nevim čtyři roky se snažim jíst věci, který bych měl jíst, to znamená jako zeleninu, to znamená jíst pravidelně, snídat, ehmmm, no moc do sebe netlačim cukry, moc jako se nesnažim jíst mouku, ale samozřejmě že to občas porušim, docela často, ale snažim se to držet v ňáký rovnováze.* (ROMAN, 34 let, správce počítačových sítí)

Další dvě ukázky výpovědí naznačují, že stravování *singles* může znamenat jak omezení potřeby jíst, tak i započetí pravidelného stravování:

> *Jsem hrdej na to, že dodržuju pravidelné snídaně a obědy, protože jsem to vlastně nikdy nedodržoval. Dodržoval jsem to na základce, na střední jsem nechodil na obědy, to jsem jed, až když jsem přišel domu, to jsem si něco udělal.* (HYNEK, 25 let, konstruktér)

> *Jsem docela přestal žrát. Když jsme se rozešli, tak jsem neměl hlad, nebyl jsem schopnej moc jíst. A tak jsem to omezil a pak jsem zjistil, že už jako nepotřebuju tolik jíst. Dřív*

jsem toho sněd docela dost, teď si dávám i něco lehčího. (LUKÁŠ, 27 let, obchodní zástupce)[34]

Na hlouběji-introspektivní úrovni *sebe-rozvoje* se i během realizovaného výzkumu ukázalo, že *single* se často zaměřuje na hlubší poznání vlastní osobnosti, snaží se porozumět sobě samé/mu, zvýšit pocit sebejistoty, a sebevědomí. Lze konstatovat, že životní styl *singles* je částečně o poznávání sebe sama, svých potřeb a tužeb. V konfrontaci s obzvláště pozdně reálně-socialistickou společenskou normativní představou dospělé osobnosti jako osoby žijící v manželském páru s dětmi jsou *singles* často exponováni v médiích a veřejném prostoru jako poněkud dětinská, nedospělá a poněkud nezodpovědná individua. V realizovaném výzkumu ale bylo možno identifikovat charakteristickou snahu vytvořit ze sebe celistvou osobnost, která sama sobě rozumí, ví co od sebe očekávat, což lze považovat za jeden z určitých předpokladů uspokojení, stability a jistoty v životě.

Sebe-rozvoj ve všech třech zmíněných oblastech je prvotně umožněn zužitkováním časové a „pozornostní“ kapacity[35] uvolněné rozchodem. *Singlovství* brali zkoumaní komunikační partneři a partnerky jako výzvu a od toho se odvíjel ve zmíněné podobě i jejich životní styl. Šlo pro ně o výzvu začít vypadat lépe, působit lépe a v neposlední řadě cítit se lépe.

Turner a Samson, už v polovině 80. let přišli s tím, že k této „sebedisciplinaci“ dochází „ve jménu svobody“. Podle nich „činit ze sebe samotného objekt a nástroj jednání dává jednotlivci možnost sama sebe si vybírat a utvářet“. V jejich pohledu „sebekontrola definuje podstatu zkušenosti subjektivnosti: jednotlivec odpovědný sám za sebe může sám sebe řídit. To má mnohem širší konsekvence než by se mohlo prvotně zdát. „Sebekontrola (rovněž ve významu péče o sebe) se stala otázkou občanských práv a občanské odpovědnosti“ [Turner, Samson, 1987: 216-217 prostřednictvím Jacyno 2012: 163].

Jak naznačuje Beck, hledání partnera a práce na sobě sama (a na spokojenosti se svým životem) spolu silně souvisí. Podle něj jsou lidé při snaze o nalezení „vlastního života“ vyvázáni z tradičních rolí, současně jsou ale „při oslabených sociálních vztazích puzeni k životu ve dvou“, a k pátrání po štěstí s partnerem. O nezbytnosti „sdíleného

[34] Tento druhý případ platí spíše pro ty, kteří měli volnější/hektičtější/proměnlivější partnerské vztahy, které nezahrnovaly příliš společné domácnosti a společného domácího stravování.
[35] Pozornost a čas věnovaný partnerovi/ce a celkově společnému vztahu.

vnitřního života“, která je vyjádřena ideálem společného partnerského života a potažmo svazku, není možné uvažovat jako o primární nutnosti, ale tak, že „roste úměrně ke ztrátám, které individualizace přináší jako rub svých možností“ [2004: 174].

Fenomén *sebe-rozvoje* s sebou může nést předpoklad, že praktiky případného nového vztahu s nově nalezeným/nou partnerem/kou by měly být alternovány vzhledem k praktikám v předešlém vztahu (pokud např. partner/ka jedince v předešlém vztahu nějakým způsobem omezoval/a). Mělo by k tomu dojít tak, aby nebyla redukována možnost rozvíjení sebe sama. Partner/ka by měl/a mít podobné priority v činnostech nebo je alespoň přijímat jako součást partnerova života – nejen ho/jí neomezovat v realizaci těchto činností, ale ani ho/jí od nich neodtahovat prostým faktem existence vztahu. Měly by se stát integrální součástí vztahu a i prostředkem vzájemného sebe-poznání a prohlubování vztahu:[36]

> *Já si teď fakt můžu vybrat svoje aktivity, třeba teď chodíme tančit a nevim, když bych si našla nějakýho partnera, se obávám, že by mi to nedovolil, abych si mohla chodit tančit s někym jinym. A mě to baví, nechci s tim přestat prostě. Takže si neumim představit, že si teď najdu kluka, kterej řekne, tak s nim prostě chodit tančit nebudeš, to jako že s nim budeš tři hodiny tančit jo?* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

Při zaměření na to, jaký by měl potenciální trvalý vztah být, musí z hlediska chápání komunikačními partnery a partnerkami stát na pevných základech, což je možné díky tomu, že druhý člověk vyhovuje povahově, svými zájmy a pohledem na svět. K tomuto zjištění by podle nich mělo docházet již v prvních fázích vztahu. Aby k tomu však došlo, musí být k sobě partneři upřímní a otevření, což potvrzuje výpověď komunikační partnerky Blanky (24 let, asistentka na help-desk), když tvrdí, že *„ten chlap by měl bejt vlastně velice otevřenej člověk, kterej se dokáže bavit o všem“* a ona by mu měla být schopna *„přirozeně důvěřovat“*.

Otázce důvěry v intimních vztazích se věnuje i Giddens, který uvádí, že osobní důvěra se stává projektem, na kterém by měli obě zúčastněné strany společně „pracovat“. Tento projekt „vyžaduje *otevření se jednotlivce druhému*“. Z jeho hlediska v oblastech, které nelze normativně kontrolovat, musí být důvěra získána, a to skrze projevenou otevřenost a vřelost. Podle něj jsou vztahy vazbami založenými na důvěře, která v nich ale není předem daná, nýbrž je postupně vytvářená, „a kde činnost, která s tím souvisí,

[36] Příklad Radky (26 let, učitelka na ZŠ) ukazoval, že v době, kdy žila s partnerkou, se ve svých zájmových činnostech omezovala, čehož zpětně lituje, a uvědomuje si, že v novém vztahu by si vlastní zájmy kvůli partnerce neupírala.

znamená *vzájemný proces sebeotvírání“* [2003: 110, kurziva v originále]. Podle Giddense je erotický vztah hlavní oblastí, kde dochází k takovému sebeotvírání. V erotických vztazích dochází k postupnému oboustrannému objevování, přičemž proces seberealizace milujícího je prvkem zkušenosti stejně jako rostoucí intimita vztahu k milovanému partnerovi [2003: 110-111].

Některé ženské komunikační partnerky v tomto případě uváděly, že mají obavy ukázat svou povahu zcela, takovou, jaká skutečně je, a to i se svými slabými stránkami, protože cítí obavy z toho, že je muž zraní a zneužije jejich důvěru:

> *Já od toho Pavla mám obavu pustit někoho do svýho soukromí, že ten člověk pozná moje slabiny, já se mu moc vydám a on pozná moje slabiny. Jo prostě. Je pravda, že teď už jako teď už to je trošíčku lepší se mnou.* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

Tento rozpor vysvětluje Giddens tak, že v intimních vztazích je důvěra trvale víceznačná a možnost, že se vztahy zhorší je do určité míry neustále přítomna. Osobní pouta mohou být zničena a pouta založená na intimitě se promění zpět v neosobní známosti a „intimní se náhle stane opět cizím“. Giddens zastává názor, že „v požadavku ‚otevření se‘ druhým“ [2003: 128, uvozovky v originále], což je předpokladem dnešních vztahů osobní důvěry, kde „se mísí ujišťování s hlubokou úzkostí“. Dodává také, že osobní důvěra vyžaduje jistou míru sebe-projevu a sebe-porozumění, což dává vznik psychickému neklidu. Oboustranný proces sebeotvírání je podle něj totiž kombinován s nutností podpory a vzájemnosti, což jsou však potřeby, které obvykle není možné sloučit. „Trápení a frustrace se proplétají s potřebou důvěry v druhého jako poskytovatele péče a podpory“ [2003: 128].

K tématu důvěry se podařilo (vzhledem k tomu, že jsem, jako internující, žena) přiblížit pouze u mých komunikačních partnerek – zda takto uvažují i muži zůstává otázkou. Je to rovněž možné, ale mužští komunikační partneři v provedeném výzkumu tento strach nenaznačili. Roli zde může hrát společensky sdílená představa o tzv. macho mužích, tedy těch, kteří jsou fyzicky i emočně silní, nedávají najevo své emoce a podporují tak společenský ideál, jímž je hegemonní typ maskulinity. Hegemonní typ maskulinity je součást genderové praxe, která v symbolické hierarchii zastává dominantní postavení ve vztahu k ostatním maskulinitám a všem typům femininity [Connell 1995: 77]. S tím souvisí i teorie Giddense o *spoluplynoucí lásce* (confluent love) jako aktivní a podmiňované, která narušuje *komplex romantické lásky*. Nutností je u ní přiznání slabostí, což je ale v případě mužů v rozporu se základním předpokladem

romantického vztahu, tedy v rozdělení na ženské a mužské aspekty. *Spoluplynoucí láska* tak odhaluje mužskou zranitelnost a současně se stává společenským ideálem. Vzájemné sexuální uspokojení je předpokladem pro to, aby vztah fungoval – oběma partnerům musí vztah přinášet potěšení [2012: 72-73].

3.4.2 Ideální partner/ka

Nejen že *singles* očekávají jiné vztahové praktiky a důvěra ve vztahu pro ně představuje signifikantní roli, ale mají i vysoké nároky na potenciální/ho partnera/partnerku. Jak ženy, tak i muži za jednu z nejdůležitějších osobnostních vlastností považují samostatnost. Ženy, které byly v realizovaném výzkumu komunikačními partnerkami, požadovaly ekonomickou samostatnost, tedy finanční nezávislost partnera, schopnost udržet si dobré zaměstnání a případně si nalézt nové:

> *Měl by bejt finančně zabezpečenej. No ale i student by mi nevadil, ale teda když by nebyl finančně zabezpečenej, tak by musel bejt ctižádostivej. S těma financema je to někdy těžký, to vim sama. Když by to byl kluk, kterej by nechtěl pracovat a bejt závislej na tý ženský. To bych nechtěla. Ve finanční tíži bych mu pomohla, ale musela bych vědět, že hledá práci.* (BLANKA, 24 let, asistentka na help-desk)

Ačkoliv mužští komunikační partneři se o ekonomické samostatnosti, jako předpokladu o ideální partnerce příliš nezmiňovali, ukázalo se ale, že kladně hodnotili její samostatnost v praktickém životě, což pro ně znamenalo každodenní schopnost postarat se o sebe a zařizovat běžné, každodenní, potřeby. Objevoval se u nich předpoklad egalitářského přístupu k podílu na zařizování nezbytných praktických součástí každodenního života a odmítání představy, že by to měli být pouze oni, kdo se o tuto oblast stará. Očekávají tedy naplňování podílu na této oblasti i od svých partnerek.

Zde se u mužských komunikačních partnerů objevil důležitý rozpor. Na jednu stranu byli gender-free ve vztahu k činnostem a vlastnostem přisuzovaným kategorii muž a žena, na stranu druhou ti, kteří péči o sebe doposud přenechávají z části na matce, podléhali stereotypnímu vidění genderového rozdělení činností. Autorky Metz-Göckel a Müller uvádí, že pro muže je žádoucí samostatná žena, která ví, co chce a je schopna odpovědného řízení každodenních záležitostí. Očekává se ale, že bude plnit nejen své záležitosti, ale i ty, které připadají ostatním členům rodiny, čímž se jich může muž částečně zřeknout. Emancipace žen je takto pro muže pozitivní, dokud se samostatnost žen neobrátí proti nim, k čemuž dochází v případě, že na ně žena klade požadavky

[Metz-Göckel, Müller 1985 prostřednicvím Beck 2004]. S touto charakteristikou stavu vyřčenou už pro polovinu 80. let v bývalém západním Německu souzní výpověď Jáchyma:

> INTERVIUJÍCÍ: *Takže večeříš spíš doma?*
>
> JÁCHYM: *Jo mamka něco uvaří, já se do toho radši moc nemontuju. Asi bych snad sfouknul ňákou rychlovkou. Ale…* (smích) *Takže asi takhle no. Což je asi výhoda no. (…)*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *A co třeba zahrádkaření?*
>
> JÁCHYM: *Zahrádkaření jo? No hele dneska třeba ty brambory se nechaj pořídit levně. Jako pěstujem ňákou zeleninu, ale o to já se nestarám. Cibule, kopr, o to se stará máma.* (35 let, řidič)

Otázkou zůstává, zda ti, kteří žijí stále v domácnosti rodičů, očekávají, že jejich budoucí partnerka bude obstarávat i ty činnosti, které v jejich domácnosti vykonávají matky (činnosti tradičně vnímané jako ženské) jako je každodenní příprava večeře, praní a žehlení oblečení, úklid domácnosti apod. Ačkoliv to z jejich narací není patrné, můžeme se domnívat, že i ve vlastních domácnostech budou upřednostňovat rozdělení prací tak, jak byli zvyklí.

V případě genderových charakteristik vlastností tradičně asociovaných s muži a ženami se rovněž u komunikačních partnerek projevila specifická strategie přístupu žen k potenciálnímu partnerovi. Komunikační partnerka Simona (33 let, učitelka na ZŠ) žijící celý život sama bez vážné známosti má dojem, že *u žen je obvyklé se podbízet, skrze „držení se zpátky“. Uv*edla, že v přítomnosti muže, který by se mohl stát partnerem, mívá tendenci přetvařovat se, vytvářet lepší obraz o sobě samé, jako o ženě, která se baví jeho vtipy, vyzdvihuje své femininní rysy chování a upozaďuje kritičnost a vlastní názor, aby splnila očekávání spojené s ženským genderem. Jak ale sama tvrdí, předstírat naivní ženu, která se muži podbízí, neumí – přetvařovat se jí nedaří, proto raději převádí konverzaci jinam na témata, která nejsou (v tomto smyslu genderově daných představ a předpokladů o druhém) konfliktní:

> *Jako udělat hahahahihi jako to nedáš, jako prostě tě to tak pudí, říct, ale dyť to je krávovina, co řikáš* (rozčíleným hlasem). *A úplně si řikáš, ne nesmim to říct, nesmim to říct, potřebuju, aby to za mě zaplatil. Tu večeři. No a já no víš, to není tak úplně pravda* (jemným hlasem). *Ale já jsem to čet. Jo von to čet… Jenže já nechci bejt taková ta holka, nechci bejt učitelka i v civilnim životě, víš, nechci bejt, ta která poučuje druhý. Jako když to neví a nezeptá se na to. Tak je to jeho věc prostě. Něco jinýho je, když se*

> *lidi zeptaj. No já neumim bejt diplomat, jako zaonačit to. Jediný co dokážu je, že se kousnu a mlčim a převedu tu řeč někam, protože stejně by se poznalo. (...) Tak se právě přetvařuju jakoby. (...) Když něco dokážeš, třeba obhájit si názor (...) pak tě maj jako, že si málo sexy, protože nejsi blbá. No.* (smích) *Jako málokdy si tě odvede domu, když ukážeš svůj názor.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

V tomto úryvku z rozhovoru tedy nejde o autentickou akceptaci tradiční role, nýbrž o předstírání tradiční role. Tato hra tedy souvisí i s uvědomováním si faktického přebírání tradičně mužských vlastností a snahou toto přebírání zastírat v situacích setkávání a seznamování se s potencionálními partnery.

Než se dostaneme ke druhé kapitole, specificky zaměřené na oblast jídla a stravování u mé skupiny komunikačních partnerů a partnerek, je třeba se zpětně ohlédnout na probírané problematiky v této části. Výzkum odhalil, že v případě mých komunikačních partnerů a partnerek se pocit svobody, která současně znamená samotu, úzce pojí s potřebou věnovat se činnostem, které zaplňují volný čas a odehrávají se zejména mimo prostředí domácnosti, kde je případná osamělost vnímána nejsilněji. Právě z toho důvodu komunikační partneři a partnerky tohoto výzkumu inklinují k obnovení/navázání hlubších vztahů s přáteli, se kterými se setkávají za účelem uskutečňování společných koníčků, mezi které patří i setkávání v restauračních zařízeních, klubech, kavárnách apod. Takové setkávání nabývá sociálního významu, kde se z analytického hlediska dostává do oblasti pozornosti téma genderu přátel jako nezávislého na genderu komunikačního partnera nebo partnerky. Při zaměření na sexuální oblast se ukazuje, že v ní dnes dochází k proměně intimních vztahů čehož jsou dokladem zkušenosti komunikačních partnerů a partnerek charakteristické rozporuplností a dvojznačností – emoční naplňování partnerským životem je v životě signifikantní, nicméně potřeba individualizace zastupuje výhradní místo v jejich životě. Při zaměření na absenci partnerského vztahu vyvstala signifikantní otázka budování lásky k sobě a naléhavosti rozvíjet se, a to jak z důvodu snahy navázat vztah nový, tak i (později) z pro lepší pocit ze sebe sama, ze svého konání. *Singlovství* tak pro mé komunikační partnery a partnerky představovalo výzvu vypadat lépe, cítit se lépe a působit lépe, která měla vliv i na jejich životní styl.

3.5 Jídlo

Když v rozhovorovém scénáři došlo explicitně na problematiku přípravy a zajišťování jídla, jedno z prvních témat, které v těchto částech výpovědí komunikačních partnerů a partnerek vyvstávalo, bylo akcentování otázky rychlosti přípravy jídla. To jak se stravují a jakou pozornost věnují jídlu, je rozsáhle dáno jejich seberealizací a aktivitami mimo domov, protože velká část jejich dne bývá věnována práci a volnočasovým činnostem, potažmo přátelům. V těchto souvislostech se u komunikačních partnerů a partnerek opakovaně objevilo téma jedení venku, jako častá a plnohodnotná forma stravování a zároveň téma stravování se doma jako přetrvávající obvyklá praxe (i když s jistou alternací kulinářských praktik oproti vaření si v páru nebo stravování se u rodičů).

3.5.1 Jedení venku

Jedení venku (v angličtině kulturně ustálený termín *eating out*), je alternativou ke stravování se v domácnosti (*eating in*). Zde je ovšem nutno podotknout, že tímto termínem není primárně myšlen motiv hromadného stravování v zaměstnání, respektive toho, jak si jej můžeme asociovat ještě s podnikovými jídelnami v době reálného socializmu, ale spíše určitá exkluzivita daná ekonomicky náročnějším způsobem stravování. V našem kontextu je ale jedení venku méně exkluzivní než v západních zemích, protože např. polední menu jsou z finančního hlediska běžně přístupná. Jak uvádí Warde a Martens, existuje mnoho typů míst mimo domov, kde se mohou lidé najíst: restaurace, bistra, pizzerie, bary, bufety, jídelny, cukrárny, vedle toho existují také místa, která nejsou primárně určená k poskytování jídla: hospody, vinotéky, kavárny, hotelové lobby, apod. a taktéž jsou i místa prodeje, která nabízejí jídlo určené ke konzumaci mimo dané místo: rychlá občerstvení. Zákazník si místo pro jedení venku vybírá podle toho, jaký je jeho záměr [2000: 21].

Jak ukázaly odpovědi komunikačních partnerů a partnerek o stravování se venku, *eating out* je pro *singles* důležité nejen jako fyziologická potřeba, ale i z důvodu udržování sociálních kontaktů a uspokojení ze zapojení do společenské komunikace. V neposlední řadě jedení venku umožňuje i vytržení z každodenního stereotypu:

> *Když jdem někam, tak to já mám hrozně ráda, mám ten čas, klídek, prostor si s nima sednout. Znamená to pro mě taky určitě vytáhnutí ze stereotypu.* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

I Warde a Martens uvádí, že důvodem, proč lidé volí stravování mimo domov, venku, je nejen šance ochutnat jiné jídlo, ale i možnost odejít z domu, narušit každodenní rutinu a změnit každodenní ustálený stravovací rituál, jíst v jiném místě a s jinými lidmi [2000: 47, 159].

3.5.1.1 Obědvání může mít sociální rozměr

Většina komunikačních partnerů, s nimiž byly vedeny hloubkové rozhovory, obědvá v průběhu pracovního týdne ve firemních jídelnách nebo v restauracích s kolegy. Jídelny jsou obecně považovány za místo, kde se dá najíst hlavně levně a rychle. Jídlo není považováno za příliš zdravé a chutné, ale primární je moment bezprostředního nasycení v aktivní fázi dne.[37]

Podle Warde a Martens zastává stravování v zaměstnání významnou roli. Je tomu tak proto, že se jedná o stravování mimo domácnost. Znamená to, že venku se lidé více stravují uprostřed dne – obědvají – než večer [2000: 37]. Jak se ukázalo v explicitně zaměřených částech provedených rozhovorů, pokud *singles* obědvají v restauracích, vybírají je spolu s kolegy/yněmi, a to podle vzdálenosti od pracoviště, podle osobní chuti a chuti ostatních a podle informovanosti a zkušenosti s kvalitou jídla, které je v ní podáváno. Objevuje se zde rozhodování na základě tří kritérií. Nejde jen o to mít dobrý pocit po snědení pokrmu, ale i o výběr takového stravovacího zařízení, kde je možné dostat jídlo za nepříliš nadsazenou cenu, nebo kde je možné dostat jídlo, které si nejsou komunikační partneři a partnerky schopni sami uvařit a jsou tak ochotni za něj zaplatit i vyšší cenu.[38]

Do této oblasti lze zahrnout i stravování v asijských bistrech, v nichž je jídlo považováno za relativně levné, chutné a rychle připravené. Jiní volí i potraviny ze supermarketů, jako je pečivo s uzeninou, nebo sýrem. Pro některé komunikační partnerky a partnery je využívanou variantou také vlastní jídlo, uvařené předešlý večer doma. Preference *krabičky s jídlem* je podle nich typická pro jejich stravování v době, kdy nesdílejí s partnerem společnou domácnost. Jak sami uvádí, vaření se v průběhu týdne příliš nevěnují, protože večery často tráví mimo domov a také proto, že je zbytečné vařit malé množství jídla jen pro jednu osobu. Situaci řeší tak, že v případě, že mají volný večer, připraví větší množství pokrmu a jednu z porcí si druhý den odnesou do práce:

---

[37] Příklad Aleše (32 let, učitel na ZŠ) a Víta (33 let, právník).
[38] Příklad Aleše (32 let, učitel na ZŠ).

Oběd je něco, co jsem si před tim, den před tim, připravil doma, to častokrát bejvá v neděli, že si něco připravim a potom v pondělí to mám k obědu. (...) Ve sborovně si to pak snim a stává se, že jsou tam kolegové, ty maj taky svojí krabičku (smích), *tak si spolu popovídáme a sníme to spolu.* (ALEŠ, 32 let, učitel na ZŠ)

Krabička s jídlem je také jistou možností jak potěšit určité kolegy – přátele. Zde je patrná jistá reciprocita, nutnost oplácet.[39]

Nejen obědy, ale i dopolední a odpolední svačiny probíhající v době pracovního procesu s sebou nenesou pouze funkci zasycení, ale mají i funkci sociální, protože při nich dochází k sociálním setkáním. Jídlo se tak ukazuje jako signifikantní ve spojitosti s komunikací s ostatními lidmi. To souvisí i s tvrzením Warde a Martens o tom, že stravování venku je celkově viděno jako nejlepší cesta pro socializaci s přáteli [2000: 48].

Čas pravidelně věnovaný stravě také rozděluje dobu strávenou v práci. Tento význam stravování v práci je relevantní ve vztahu ke společenské domněnce o nemožnosti *singles* řádně (tj. pravidelně, v klidu, zdravě) se stravovat, protože pracovní proces sebou nese přílišný tlak. Ve výzkumu se naopak ukázalo, že práce může mít pozitivní efekt na stravování, jak se ukazuje v relaci komunikační partnerky Lindy (24 let, telefonní operátorka), když přestávky na jídlo v zaměstnání charakterizuje jako *„takový ty záchytný body, v tý práci“*.

Jak někteří komunikační partneři a partnerky konstatovali, mnohé z jejich víkendů se nesou v podobě pouze jednoho jídla denně, protože v dané víkendové konstelaci necítí přílišnou potřebu jíst častěji. Existuje několik vysvětlení, proč k omezení jídla dochází. Komunikační partneři a partnerky jej omezují buď přirozeně, protože jsou doma a příliš se nevěnují tělesné aktivitě. Případně je jídlu věnováno málo prostoru také proto, že po noci strávené pitím alkoholu s přáteli se probouzejí až v poledních/odpoledních hodinách:

INTERVIUJÍCÍ: *Co děláš o víkendu třeba, liší se to?*

HYNEK: *Hodně se to liší v tom, že v pátek jdem do hospody, a to většinou stylem, že tak do dvou do tří do rána. (...) Takže chodíme na pivo. A od toho se odvíjí soboty ráno. To ráno se propadne až tak do dvou do odpoledne, pak se tak začne vstávat. A pak až zase ten oběd. Třeba někam zajdu do restaurace, mám plno kamarádů, kteří vlastněj restaurace, takže jdu za nima něco pořešit. A neděle podobná, protože v sobotu večer*

[39] Příklad Michala (27 let, administrativní pracovník).

> *jde člověk do tý hospody a zase spí dlouho. A pak ty návštěvy na oběd no, většinou máma, babi nebo ségra. Je to dost nepravidelný.* (25 let, konstruktér)

Jistým důvodem pro omezení jídla bývá i snaha redukovat tělesnou hmotnost – komunikační partneři a partnerky v této situaci jedí jen jedno jídlo z dietních důvodů, i když si paradoxně jsou vědomi, že není příliš možné tímto způsobem hmotnost snížit, a naopak by měli jíst malé porce v průběhu celého dne. Jak prezentují, necítí se za tohoto nepravidelného stravování fyzicky dobře, potýkají se s pocity hladovění, než přijde jídlo a následně s pocity nevolnosti, protože se v důsledku hladu přejí:

> *Prostě jakoby nejim moc jako přes ten víkend. A vlastně si dám, že pak obvykle to skončí tak jako, že snažim se prostě hubnout, ale prostě to nejde, jim nárazově a hodně. To tělo to vstřebává trošku jinak, než ten člověk, co prostě jí furt.* DAVID (29, výzkumný pracovník v oboru chemie)

3.5.1.2 Restaurace jako místo setkávání

Stravování v restauracích bývá vnímáno jako neobvyklé až slavnostní a je spojováno spíše s partnerskými aktivitami (pozvání partnera/ky nebo potencionálního partnera/ky). Ačkoliv je explicitně spojováno spíše s tímto partnerským „pretextem“, nutně se představa o neobvyklosti a slavnostnosti u zkoumaných komunikačních partnerů a partnerek nevylučovala se stravováním v restauraci při obědě v zaměstnání. Mohlo by se zdát, že lidé bez obvyklého partnerského vztahu prakticky kompenzují nemožnost společného vaření a stravování ve společné domácnosti prostřednictvím stravování v restauračních zařízeních. Jak ovšem vyplývá z rozhovorů s komunikačními partnery a partnerkami, mnozí *singles* restaurační zařízení nenavštěvují primárně za účelem stravování, nýbrž spíše s ohledem na restauraci jako vhodný prostor pro setkání s přáteli a potažmo pro společnou konverzaci, proto si spíše než jídlo objednávají alkoholické nápoje či kávu. Pokud už si jídlo objednají, děje se tak zejména proto, že neměli dostatečné časové možnosti pro přípravu jídla v domácnosti nebo proto, že si objedná jídlo někdo další. Na rozhodnutí zda se najíst má tedy do jisté míry vliv jejich okolí, nicméně volbu objednávaného jídla ovlivňují spíše jiné skutečnosti (zpravidla jedinec upřednostňuje to, co si sám není schopen uvařit, nebo čemu je třeba při vlastní přípravě pokrmu věnovat příliš mnoho času). Jak ale uvádí Dovey, nejen fakt, že nám jídlo chutná, ale i přítomnost dalších lidí má na naše stravování vliv [2010: 88]. V realizovaném kvalitativním výzkumu jsem vycházela primárně z analýzy

hloubkových rozhovorů. Nicméně to se v tomto případě ukázalo jako limitující, protože skutečnost, zda bývají komunikační partneři a partnerky ovlivněni spolu-strávníky, jsem neměla možnost zjistit přímo. I když jsem se v několika případech s účastníky výzkumu setkala v restauračních zařízeních, na zúčastněné pozorování takovýchto vlivů ve stravování jejich sociálním okruhem nedošlo. Podle Doveye členství ve skupině znamená, že jedinec s ostatními sdílí podobné hodnoty a přesvědčení. Jakékoliv odlišení je podle něj výzvou k reakci. Proto je rozhodování jedinců jak jednat v případě stravování (co v jakém množství sníst) ovlivněno „vnímaným sociálním tlakem na konformitu vůči skupině, do které patří“ [2010: 79]. Zejména jde o vyhnutí se určitým jídlům a naplňování určité sociální image skrze specifické jídlo. Na základě toho Dovey soudí, že „v některých situacích sociální kontext a prostředí může být hlavním determinantem volby jídla“ [2010: 79].

3.5.1.3 Volba zda jíst v restauraci

Oproti tomu, co by se ohledně *singles* a stravování v restauracích očekávalo na základě mediálními a marketingovými obsahy daného společenského přesvědčení o *singles* moji komunikační partneři a partnerky se stravování v restauracích spíše vyhýbali (zejména v momentech, kdy chtěli šetřit). Omezování stravování se v restauracích je u nich dáno cenou, kterou vnímají jako vyšší.

Na druhou stranu je ale nutné upozornit na existenci těch *singles*, kteří se stravují v restauracích takřka výhradně. Důvodem je negativní vztah k vaření a také zvyk scházet se v restauracích za účelem stravování s přáteli. Více světla na společenské souvislosti této skutečnosti vrhá Warde a Martens poukazem na funkci stravování mimo domov jako zábavy, uspokojení chuti, i jako vyjádření společenského statusu [2000]. V této specifické skupině se na stravě nešetří.

Do kategorie těchto *singles* by ale v realizovaném výzkumu nebyli zařazeni pouze ti, kteří vyhledávají „lepší“ restaurace s kvalitní stravou a servisem v tomto výše zmíněném „statusovém“ smyslu, ale i ti, kteří se orientují primárně podle toho, co jim chutná a u nichž lze nalézt i bezproblémový postoj vůči jídlu z rychlého občerstvení:

> *Večer chodim na pivko, tam i povečeřim. No, chodim jíst do restaurací, nevařim vlastně vůbec. (...) Jo, fast foody jsou pro mě dobrý, člověk se nají. S chutí, ale ne levně. (...) Je to tam čisté a je záruka, že jídlo je pořád stejné. I v zahraničí to bude pořád stejně chutnat. Jako fakt mi to nepřijde pod úrovní, jíst třeba v tom Mekáči, nestydim se to třeba říct holce, kdybysme jeli kolem.* (VÍT, 33 let, právník)

Bezvýhradný postoj vůči občerstvení u Mcdonald‘s u některých komunikačních partnerů a partnerek může být vysvětlen tak, že původní „značkový“ západní fast-food si ve zdejším specificky postsocialistickém kontextu stále do jisté míry udržuje status exkluzivního občerstvení ať už s ohledem na relativně vysokou cenovou úroveň (ve srovnání s lokálním standardem platů a k obvyklé ceně plnohodnotného občerstvení v restauračních zařízeních tradiční lokální provenience) nebo i vzhledem k úspěšnému a pro střední vrstvy přitažlivému „západnímu“ marketingu.

3.5.1.4 Nepříjemné pocity při stravování venku

Někteří z komunikačních partnerů a partnerek spontánně uvedli, že do restaurace by se v žádném případě nešli stravovat sami. Obdobný poznatek se objevuje i u Wardeho a Martens. Přestože jejich tvrzení, že lidé, kteří žijí sami, nevidí důvod, proč by měli věnovat snahu vaření a přípravě jídla pouze pro sebe, vede k úvaze, že tito lidé inklinují ke stravování venku častěji, než ti, kteří sami nežijí, ukazuje se zde obecné zdráhání jíst venku sám [2000: 70]. Komunikační partnerky a partneři v realizovaném výzkumu pokládali stravování mimo domov o samotě za ponižující, protože stravování v restauracích považují za činnost společenského charakteru:

> *Já to řešim tak, že když jsem někde sama a potřebuju se najíst, tak jdu do Mekdonalda. Protože tam je hodně lidí, a to zase jo, to ňáký ne že mi chutná jídlo z Mekdonalda, ale právě, že to není restaurace. A prostě jsou tam ty lidi a je tam něco, na co se můžeš koukat. Furt se tam něco děje, když jsi v normální restauraci, je ticho. Maximálně u vedlejšího stolu někdo. Ty tam sedíš sama jak trapka. Prostě u jednoho stolu se svíčkou jo, prostě je to trapný. A jako když jdeš do fast-foodu, tak vlastně můžeš jíst v pohodě, nikdo se na tebe nedívá a ty se vlastně můžeš dívat na všechny.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

> INTERVIUJÍCÍ: *Takže jestli to dobře chápu, tak tam sám nechodíš?*
> MICHAL: *No, to máš tady to už z principu. Vim, že jsem to udělal asi jednou. Šel jsem do hospody a dal jsem si pivo. Tohleto nepochopim, jak to někdo může udělat. Jít do hospody a dát si čtyři piva. A sedět nad tim sám. Podle mě je to podobný, když člověk jde do tý restaurace nebo bistra, tak to má bejt jako ňákej zážitek. S tim, že prostě ten zážitek bych chtěl s někym sdílet. Takže když už, tak jdu s kámošem nebo s kámoškou. Jako že bych šel takhle někam sám a dal bych si nudle. Jako jo, jako to jsem dělal, skočil jsem si pro to, nechal jsem si to zabalit a sněd jsem si to doma.* (27 let, administrativní pracovník)

Za vhodnou možnost, jak se stravovat, pokud jsou sami mimo domov, komunikační partneři a partnerky považovali nákup pečiva v obchodě nebo návštěvu rychlých občerstvení, jídelen a bister, kde je větší anonymita než v restauracích.

Poněkud paradoxně, v kontrastu k předešle popsanému zdráhání se stravovat v restauracích bez přítomnosti přátel nebo známých, může působit specifické zjištění, jímž je fenomén ostychu při konzumaci jídla. Některé komunikační partnerky uvedly, že stravování v přítomnosti druhých lidí jim dělá potíže. Jíst před zrakem ostatních lidí pro ně představuje bariéru, protože se obávají jejich hodnocení a soudů. Stravování pro ně představuje intimní činnost, kterou nevykonávají v přítomnosti osoby, kterou dobře neznají nebo nepatří k nejbližším, ke kterým mají důvěru:

> *Totální ne je pro mě jíst na ulici. Vzít si jídlo do ruky. Hambáče a tohle to. Jsem na ulici, můžou mě vidět lidi, jak jim. Když já se dívám na lidi, jak jedi, tak je to v pohodě, ale oni se nesmí dívat na mě.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

Jedna z komunikačních partnerek uvedla, že v případě prvních setkání s potenciálními partnery nikdy nejí:

> *INTERVIUJÍCÍ: Jíte spolu, když jste na těch randíčkách?*
> *KRISTÝNA: Ne. Nejíme spolu. Není to zvykem, že bysme jedli, protože já jako, asi jsem v tom divná, ale já, mně přijde, strašně jako intimní s někym jako jíst, já si nemůžu pomoct, ale mně to přijde strašně intimní věc a na prvnim rande ne. Mně to přijde až moc divný. Já nevim no.*
> *INTERVIUJÍCÍ: A když jsi s jinýma lidma než s těma co randíš, tak tam je to stejný nebo ne?*
> *KRISTÝNA: Jako s kamarádama ne. Tam je to takový, že prostě tam se jako známe, tam si můžu dopřávat, klidně i přejíst, protože je mi s nima dobře a věřim jim. Když jdu s někym cizim, jako já bych se jako v životě na prvnim rande nepřejedla, to bych se cítila asi trapně.* (29 let, učitelka na ZŠ)

V těchto případech je narušeno tradiční chápání stolování jako činnosti kolektivního charakteru.[40] Jak stolování jako společenská činnost může ovlivnit, co jíme? Dovey potvrzuje, že „ostatní lidé mohou mít vážný vliv na to, co a kolik člověk sní ve specifické sociální situaci“ [2010: 80]. Přítomnost lidí na naše stravování může

[40] Stolování jako činnost kolektivního charakteru je asi v nejběžnější podobě ztělesněna ve společném stravování v rodině.

působit třemi různým způsoby. V případě přítomnosti skupiny dochází k usnadňování našeho stravování (sociální facilitace) a v případě stravování s jedním člověkem může docházet k napodobování jeho stravovacího chování (modelování). Třetí možností, která není příkladem výpovědi Kristýny, ale odpovídá naraci Simony o obavách z hodnocení lidí na ulici, je omezení stravování, v případě, že je člověk pozorován dalšími lidmi bez toho, aby s nimi společně stoloval, respektive společně se s nimi stravoval (managament dojmu a společenské mínění) [Herman et al. 2003 prostřednictvím Dovey 2010: 88]. Nicméně Herman se vyjadřují spíše ke stereotypům ohledně vhodnosti určité povahy stravy a jejího množství, než přímo k ostychu jíst, který vede k vyhýbání se stravování před neznámými lidmi úplně.

3.5.2 Pozvání na jídlo

V zahraniční literatuře je pozvání na jídlo k přátelům a známým zahrnováno do kategorie *eating out,* protože je považováno za náhražku exkluzivity stravování v restauracích. Pro český kontext je ale specifické, že takové charakteristiky neasociuje, proto není ani v této práci začleňováno do kapitoly o jedení venku, ale zastává samostatnou část.

Společné vaření s přáteli se neobjevuje primárně se záměrem vytvoření kulinářské speciality a zdokonalování svých schopností, ale jedná se spíše o možnost setkat se s přáteli, sdílet společně nějakou činnost a mít záminku ke společenské konverzaci. Jídlo zde tak nemá funkci čistě fyziologickou, ale zejména sociální. Jak u ženských, tak i mužských komunikačních partnerů byla vyzdvihována tato funkce jídla a společného vaření:

> ROMAN: *No hele ono se odvíjí, jako že chceme pokecat, než jako že bysme chtěli něco uvařit, něco extra.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Aha. A jak se na tom dohodnete, co bude?*
>
> ROMAN: *No většinou se řekne – kuře? – jo. Jo, máme prostě jedno jídlo. Dělali jsme falafely někdy před pár měsícema, ale spíš je to o tom se sejít. Než něco uvařit.* (34 let, správce počítačových sítí)

Družná konverzace byla primárním zdrojem požitku i ve výzkumu Wardeho a Martens. Události, při nichž dochází ke stravování, „vyjadřují sounáležitost a vytváří hranice inkluze a exkluze“, tedy „to, s kým jedinec může sdílet jídlo, je indikátorem sociální distance“ [2000: 215].

Navzdory výše uvedenému jídlo může být i důležitým aspektem pomoci někomu z přátel. V případě, že se jedinec nachází ve finanční nouzi, i pozvání domů na večeři je ceněno, a navíc je tak utvrzována vzájemná náklonnost:

> *Jeden kamarád, kterej rád vaří, mě pozval, protože jsem mu řekla, že jsem fakt bez peněz a jim fakt šílenosti. Tak se mi sám nabíd, že mi uvaří, tak sem jela za nim. To byly takový nouze*. (BLANKA, 24 let, asistentka na help-desk)

Tato sociálnost spadá pod širší charakteristiku Wardeho a Martens, že „celkově praxe stravování poskytuje kontext pro sociabilitu a udržování sociálních sítí blízkých vztahů“ [Warde, Martens 2000: 227].

Pokud se blíže zaměříme na pozvání na jídlo, odhalíme zde téma reciprocity, tedy téma tendence pohoštění oplácet. Příkladem sociologického vysvětlení tohoto implicitního závazku je práce Mausse *Esej o daru*. Mauss vysvětluje, „že tím co nabízíme, dáváme něco ze sebe sama“ a že „jeden musí druhému vrátit to, co je ve skutečnosti součástí jeho povahy a podstaty“, protože přijmutí daru od jiného člověka znamená vzít něco z jeho „duchovní podstaty, z jeho duše.“ Dar jakožto “totální závazek“ totiž předpokládá, že je nutné „na jedné straně povinnost dary poskytovat, na straně druhé povinnost dary přijímat“ [1999: 24].

V případě mých komunikačních partnerů potřeba reciprocity není explicitně vnímána jako nutnost, nicméně jako odměna je považována přítomnost zvaných a společné sdílení jídla, zábavy a konverzace:

> *To já nečekám, že mě pak pozve na véču on, pro mě je odměna prostě to, že přišel, že jsme pokecali. Je to fajn, no.* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

Dar pozvání nemusí být opětován stejnou mincí, ale nahrazuje jej i dar v podobě láhve alkoholu, případně zákusek, kupovaný, nebo vlastnoručně upečený, apod. Jistou alternativou je také společná domluva, že *každý něco přinese* či společný nákup a spolupráce na přípravě a vaření pokrmů.

3.5.3 Jedení doma

Jedení doma se v případě komunikačních partnerů a partnerek ukazuje jako specifické téma, odlišné od běžného chápání stravování v domácnosti spojovaného s partnerským a s rodinným životem.

3.5.3.1 Přání společného stravování

První jídlo dne, snídaně, je ta část stravování, která je v denním jídelníčku omezována, a to zejména ve všedních dnech. Důvodem je tlak práce. U komunikačních partnerů a partnerek se ukázalo, že raději stráví delší čas spánkem, než aby jej věnovali snídani. Ta by totiž podle komunikačních partnerů měla probíhat v klidu, což v ranním spěchu není možné. Naopak v momentu, kdy komunikační partneři a partnerky snídají, tj. hlavně o víkendu, případně i ve všední dny, se současně věnují množství dalších činností – čtou e-maily, zprávy na internetu, příspěvky na sociální síti Facebook, ženy se líčí. Ukázalo se, že komunikačním partnerům a partnerkám, kteří jsou zvyklí trávit pátky a soboty s přáteli za společného pití alkoholu, chybí víkendové snídaně, vzhledem k tomu, že vstávají v době poledne, což vede již k přípravě oběda a vynechání snídaně. Většina z komunikačních partnerů a partnerek nicméně víkendové snídaně preferovala, a to delší, klidnější a s větším množstvím jídla. Komunikační partneři a partnerky se při nich věnovali zmíněným aktivitám na internetu, sledování televize a v případě přítomnosti dalšího člověka i rozhovoru. V takovém případě může jít buď o spolubydlící/ho nebo případně o člověka, se kterým komunikační partner nebo partnerka nemá partnerský vztah, i když s ním strávil/a noc (v návaznosti na úvodní část jde o tzv. „nevztah“). Když *singles* vyjadřují omezení, která pociťují v souvislosti s jejich partnerským statusem, zdůrazňují právě aspekt společného stravování a stravování doprovázejících rozhovorů, obzvláště při snídani:

> *Snídaně do postele, ty mi hrozně chybí. Nebo obecně prostě ty snídaně. Já hrozně rád snídám s lidma. Pro mě to s tou partnerkou znamenalo hodně, ale nikdy jsem si to asi neuvědomoval. Teď mi to chybí. Byl to takovej dobrej start do toho dne, teď je to všechno takový hektický.* (HYNEK, 25 let, konstruktér)

Snídaně s partnerem/partnerkou je vysoce hodnocena a touha po ní je evidentní. Představa snídaně s partnerem/partnerkou navozuje klid, pohodu, dodává pozitivní energii a zejména pocit sdílení, absenci samoty. Nejedná se však pouze o společné snídaně – pocit, kdy by bylo lepší jíst ještě s někým druhým, se objevuje i v případě formulací komunikačních partnerů a partnerek o večeřích.

Obědy jsou částí jídelníčku, která se může odehrávat nejen mimo domov, ale i v něm. Jak se ukázalo u komunikačních partnerů a partnerek pracujících z domova, nebo těch, jimž pracovní doba začíná až v odpoledních hodinách, vařit si obědy doma je pro ně běžné. Často se jedná o jídlo, které navaří na dva až tři dny dopředu nebo ho

případně jí i k večeři. Může se jednat o teplá jídla, která lze další den snadno mírně obměnit. Potřeba časové nenáročnosti je zde při volbě jídelního repertoáru určující.

Právě důvod, že komunikační partneři a partnerky z řad *singles* nemají partnera/partnerku, se kterým/kterou by mohli společně večeřet, vede k tomu, že se ve všední dny pouze *odbydou* namazaným pečivem, párky, míchanými vajíčky a podobnými z hlediska přípravy snadno a rychle připravitelnými pokrmy. Další volenou možností u komunikačních partnerů a partnerek bylo jídlo z polotovarů (mražené pizzy, instantní polévky a těstoviny) ke kterým ovšem inklinovali spíše ti, kterým daná specifická potravina vysloveně chutná. Jak se ukázalo ve výpovědích, tento typ jídla je jinak považován za náhražku jídla kvalitního, chutného a zdravého*:*

> *Co k večeři jo? Ehm, hmmm. Tak mraženou pizzu buď, nebo párky nebo čínský polívky, a to jsme tak už asi vyčerpaly. Mně to přijde zbytečný vařit pro jednoho člověka a tohle je v pohodě. A můžu říct, že mi to i chutná.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

Komunikační partneři a partnerky si uvědomovali, že v době, kdy byli v partnerském vztahu, byly jejich večeře různorodější. Zvyk trávit večery venku s přáteli vede k tomu, že i přesto, že si člověk, který je *single*, chce doma případně regulérně uvařit večeři, bývá jeho záměr mnohdy narušen, tím jak spontánně reaguje na výzvu přátel jít ven:

> *Problém je pro mě vařit jídlo z ingrediencí, který nemám doma. Protože ty jdeš, hm, fajn tak Jamie Oliver předváděl tohle jídlo, tak si ho udělám. Jenže pak přijdeš domu a někdo ti zavolá, hele jdeme do hospody a to jídlo ti tam prostě shnije. Jo* (smích). (SIMONA (33 let, učitelka na ZŠ)

Stravování a vaření doma je mými komunikačními partnery a partnerkami omezováno, a to vzhledem k tomu, že v domácnosti netráví příliš mnoho času, což je dáno potřebou sociálních kontaktů.

3.5.4 Jídlo a finance

Jestliže komunikační partneři a partnerky z mého výzkumu potřebovali ušetřit, jídlo bylo považováno za ten segment, u něhož je toho možné dosáhnout nejsnáze. V takovémto případě kupovali levné potraviny a potraviny ve slevových akcích, vyhýbali se stravování venku, někteří dokonce omezovali konzumaci jídla celkově:

> *Tak jako na jídle můžeš nejsnáz ušetřit. A mně to přijde takový zbytečný, to je taková krátkodobá věc. Pro některý lidi je to normální, ale mně to fakt přijde jako vyhozený peníze. (...) Jsou chvíle, kdy potřebuju na něco akutně ušetřit, a jsou chvíle, kdy prostě*

vim, že první program je nejíst venku, prostě za žádnou cenu. (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

Jako v restauraci mi ani není líto utratit peníze. Jako když už jdeš do restaurace, tak už to za to prostě dáš, to s tim počítáš, ale spíš v tom obchodě. A kolikrát se i divim, protože je mi líto dát takový peníze za jídlo, ale víš co. Jako to je asi z toho studentskýho života. Jako já prakticky už makám, ale snažim se nad tim nepřemýšlet, ale prostě na tu cenu koukáš. (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Existují rovněž potraviny, které jsou považovány za zbytečně drahé – patří mezi ně např. maso, přičemž u některých komunikačních partnerů a partnerek ve výzkumu se objevovala představa, že maso není pro tělo nutné ve velkém množství a že jej tělo v dnešní době může mít problém spotřebovat. Takový je např. názor Ivety (29 let, projektová manažerka), která měla sklon k vegetariánství, v čemž ji ovlivnily stravovací návyky jejích humanitně založených přátel.

U některých komunikačních partnerů a partnerek ve smyslu šetření na jídle došlo i na uplatnění dosti promyšlených a konsekventních strategií. V jednom z případů se jednalo až o vyhotovování seznamu potravin, aby pak při vlastní návštěvě obchodu nedocházelo k přidávání zbytných či přímo zbytečných položek.[41]

3.5.5 Záležitosti ovlivňující stravování

Jak již bylo výše uvedeno, ukázalo se, že na stravování komunikačních partnerů a partnerek měla vliv cena potravin, protože si uvědomovali, že na jídle je možné snadno ušetřit. Ovšem značný vliv na stravu má i ženská část rodiny, a to zejména matky, protože nejen že si komunikační partneři a partnerky nesou jisté stravovací návyky a představy o jídle z dětství v domácnosti rodičů, ale do současné doby matčinu kuchyni přijímají a řídí se některými radami ohledně zdraví a vaření:

Když jdu k svejm kamarádum manželum, tak vždycky trvaj na tom, abych snědla ňáký jídlo, který uvařili. Tak to jako snim. Zase tak suprově nevařej, to mě docela překvapilo. Já jsem si myslela, že vaření je ňáká hrozná alchymie a že bych to nikdy nedokázala, ale když pak ochutnám jídla různých jiných lidi, tak si uvědomuju, že bych to teda uvařila líp. Možná že mám velký standard z domova, možná moje máma dobře vaří. Si říkám, že bych to nedokázala jako ona. Ale tak jako kamarádi bych to uvařila. (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

[41] Případ Patrika (29 let, student, současně bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel).

> *Máti mi to vyčítá, že jim málo ovoce a zeleninu. (...) Teď tak dvakrát do tejdne, občas ňáký rajče k hranolkum si dám.* (HYNEK, 25 let, konstruktér)

Jistou roli zde sehrávají také média. V průběhu výzkumu se ukázalo, že je relativně rozsáhle reflektují i mužští komunikační partneři. Sledovali internetová videa (*Peklo na talíři*) a filmy věnující se problematice nezdravých potravin (*Supersize Me, Fast Food Nation*):

> ONDŘEJ: *Když nakupuju, tak se koukám na složení. U všeho. V tom jsem ovlivněnej masmédiama. No, třeba procento masa v masových výrobcích nebo procenta tuku v sýrech nebo složení cukry tuky v potravinách nebo něco takového. Jako dost sleduju co jím.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Když jsi řikal masmédia, to myslíš konkrétně co?*
>
> ONDŘEJ: *Youtube, organizace STOB, ta se zabývá zdravým životním stylem, která mě toho naučila spoustu, pak ňáký letáky z dTestu.* (28 let, učitel v dětském domově)

Ukázalo se, že vliv na stravování může mít i psychika jedince. Tento vliv je snadněji identifikovatelný spíše u žen, s tím jak lze u nich najít kladení důrazu na potřebu toho „správného“ jídla, které jim navodí pocit pohody:

> KRISTÝNA: *Jim pečivo celozrnný. Ňákej semínkovej chleba, to miluju. To je úplně skvělý. A rozhodně bych nedokázala přežít, kdybych v lednici neměla ňákej smetanovo sýrovej něco, prostě sýr.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Proč bys nepřežila?*
>
> KRISTÝNA: *A kdybych neměla mlíko. Protože já to miluju, prostě já to mám ráda. Já si myslim, že mi to doplňuje takovej pocit bezpečí.* (29 let, učitelka na ZŠ)

I Fraňková a Dvořáková-Janů konstatatovaly, že existují produkty sloužící jako fetiše nebo takové, které posilují jistotu např. ve stresových a emočně náročných situacích, a že se rozšiřuje přesvědčení, že se bez nich nelze obejít [2003: 237]. Naopak u mužských komunikačních partnerů v těchto souvislostech často vystupoval jako klíč k řešení psychické nerovnováhy (zlosti a špatné nálady) sport:[42]

> *No a já ten sport taky vyhledávám, když se chci cítit v pohodě. Tak jako jdu někam ven, třeba na stěnu, nebo si jdu zaběhat.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

---

[42] Příkladem je i výpověď Michala (27 let, administrativní pracovník), který psychické napětí odbourává fitness cvičením (viz výše).

Ačkoliv se zde nabízí biologizující vysvětlení (sportovní fyzická činnost vede i ke zlepšení psychické stránky), v provedeném výzkumu lze toto zjištění vysvětlit spíše jako jednání dané sociálně naučenými genderovými rolemi, kdy ženy jsou na základě dichotomie považovány za emoční bytosti a muži za racionální. Ženy se nechávají emocemi unášet a řeší situaci prostřednictvím zdravě-jídelních fetišů, případně podlehnou chutím, kdežto muži se racionálněji upínají k fyzické aktivitě.

3.6 Péče o domácnost a partnerský stav

Vzhledem k předchozímu směřování analýzy se vhodným komplementárním přístupem ukázalo srovnání péče o domácnost ve vztahu vzhledem k péči o domácnost v singlovském stavu.

3.6.1 Péče o domácnost ve vztahu

Péče o domácnost a rodinu (sféra soukromá) je tradičně designována jako autentická sféra žen, které jsou chápány jako pečovatelky o rodinný krb, na rozdíl od mužů, jejichž oblastí působnosti je sféra veřejná, tedy práce mimo domácnost. Ti by se měli starat o finanční podporu rodiny a vyřizování-reprezentování ve vztahu k úřadům a institucím. Tento aspekt partnerského vztahu dal Giddens do souvislosti i s moderní konstrukcí mateřství. „Představa ‚manželky a matky‘ posilovala dvoupohlavní model“ aktivit a citů. Ženy začaly být muži považovány za odlišné a nepoznatelné, jelikož jejich domény byly pro muže neznámé. Ženskost začala být slučována s mateřstvím, jako kvalitou osobnosti [2012: 53-54]. Zde je možno tvrdit, že totiž došlo ke konstrukci kategorií vlastností, sfér činností a chování typických pro jednotlivé strany dichotomie, tj. jednotlivé gendery jsou společenskými praktikami podporovány, ustáleny a reprodukovány. Nicméně v praxi jsou členy společnosti považovány za přirozeně dané, neměnné, fixní.

Jak uvádí Maříková, samotný pojem domácí práce „má podstatnou genderovou dimenzi. Ve společnosti totiž panuje předpoklad, že provádění domácích činností se pojí s „rozdílnými předpoklady, schopnostmi a dovednostmi mužů a žen“, přičemž důvodem pro tento názor je, že ženy i muži mají odlišné, přirozeně dané dispozice, liší se i jejich „schopnosti pro výkon určitých činností“, a na základě toho má rozdělení domácích prací “tuto danou, ‚přirozenou‘ podobu“ [2007: 23, uvozovky v originále].

Vzhledem k tomu, že v současné době je ženám umožněn vstup do veřejné sféry, potažmo práce, a více než to, podílení se na financování domácnosti se u nich dokonce

předpokládá jako základní předpoklad běžného uživení rodiny, jasně definovaná dichotomie oblastí realizace jednotlivých genderů je narušována. Nicméně jak výzkumy ze současného českého prostředí naznačují, domácí práce, příprava jídla a vaření stále zůstává převažujícím způsobem ženskými povinnostmi. Ženy sice do veřejné sféry vstoupily, pracují za mzdu/plat, nicméně muži se do práce ve sféře domácnosti příliš aktivně nezapojují. Z pohledu Tučka a Křížkové je to uniformě zachovávaný odlišný přístup k výchově dívek a chlapců, který „čím dál více prohlubuje propast mezi mužskými a ženskými rolemi“. „Obraz ženy coby pracovnice na dva úvazky“, tedy ženy pracují jak v zaměstnání, tak i v domácnosti, je ve veřejném prostoru akceptován [1998: 84]. Jak ukazuje kvantitativní šetření Bierzové, většinu aktivit, jako je např. vaření, umívání nádobí, praní, žehlení a běžný úklid vykonávají ženy. Odlišná situace panuje pouze v případě drobných oprav, za které ve dvou třetinách rodin s dětmi nesou zodpovědnost muži. Relativně významný podíl mužů se objevuje i v případě starosti o nakupování (asi kolem 20 %). Tato činnost také bývá vykonávána společně (1/3 až 1/2 domácností), podobně jako je tomu u větších úklidů (v 1/3 domácností) [2006: 23, 24]. Čermáková už v polovině 90. let 20. stol. Upozornila, že se pohled mužů a žen na jejich vztah k vybraným domácím činnostem liší. Ženy často uváděly, že se domácím pracím věnují významně více, než muži, ačkoliv z mužské optiky to byli i muži, kteří se jistým činnostem ve značné míře věnovali. Podle Čermákové má odlišnost optik základ v dělbě rolí v rodině. Žena nese zodpovědnost za chod domácnosti „je tedy pod větším sociálním tlakem“ [Čermáková 1997: 48]. Pro Maříkovou je základem sociální diferenciace mezi muži a ženami právě vytvoření rozdílných požadavků na ně, a to prostřednictvím „rozdělení společnosti na domácí a veřejnou sféru, kdy tyto sféry fungují hierarchicky“. Představa o muži realizujícím se ve sféře veřejné v roli živitele a ženě zastupující roli pečovatelky ve sféře soukromé je základem pro uplatňování genderové nerovnosti, protože tyto složky, ačkoliv jsou prezentované jako komplementární, nejsou založené na rovnocennosti, ale na nerovnosti. Genderová nerovnost „je tak vtělena přímo do fungování industriální společnosti“ [Maříková 2007: 17]. Vzhledem ke stavu současné společnosti můžeme usuzovat, že jelikož se modely rodinného soužití (i přes hektické a intenzivní změny v 90. letech) mění, jak tvrdí Čermáková, jen pomalu [1997: 5], genderová nerovnost funguje i v jejím případě.

Vohlídalová rozlišila celkem tři typy partnerství podle dělby domácích prací. *Tradiční uspořádání*, kdy na ženě spočívá větší množství domácích prací, *obrácené*

uspořádání, což je případ, kdy většinu domácích povinností provádí muž a *moderní partnerství*, v němž se oba partneři podílí na domácích pracích stejně. V České republice v polovině minulé dekády stále převládala tradiční uspořádání (tři z pěti partnerství), ovšem značnou část představovala i partnerství moderní (asi 1/3partnerství). Podle tehdejšího výzkumu v tradičních partnerstvích žili na jedné straně lidé méně vzdělaní a nadprůměrně pracovně zaneprázdnění muži na vysokých pracovních postech a na straně druhé, rodiče malých dětí do dvou let věku. V moderních partnerstvích žili pak spíše lidé vzdělanější a ženy na vysoce kvalifikovaných pracovních postech. Rovnější rozdělení domácích prací mezi ženu a muže bylo spojováno s pocity lepšího zvládání práce a rodiny a také s vyšší spokojeností na poli profesním, soukromém i partnerském [Dudová et al. 2007: 75-76].

Za zmínku jistě stojí i dobově se objevující téma aktivních otců, tedy těch, kteří začali uplatňovat své právo na plnohodnotnou účast na rodičovskou péči po tom, co došlo k přeměně mateřských dovolených na rodičovské dovolené umožňující nástup na ně i mužům. Zapojení otců do každodenní péče o dítě charakterizovala Maříková jako „vstup do prostoru, který bývá v naší kultuře tradičně spojován se ženami a označován jako ‚ženská sféra'" [2009: 101]. Bylo by možné předpokládat, že v situaci otcovské dovolené dojde k výměně genderových rolí v domácnosti, ale jak Maříková v polovině minulé dekády odhalila, i v případě mužů na rodičovské dovolené nejsou tradiční role vzhledem k péči o domácnost zcela narušeny. „Konstrukce domácích prací jako činností, které má vykonávat spíše žena než muž, neboť je to primárně ‚její úkol' a ‚její povinnost', kdežto pro muže-chlapa výkon domácích prací představuje něco, co dělat může, ale nutně nemusí, je stále silná" [2007: 78].

Shodně s výsledky uvedených studií se situace v domácnostech s partnerem odhalila i v retrospektivních výpovědích mých komunikačních partnerů a partnerek. Ženy považovaly vaření (a čistou a uklizenou domácnost za svou povinnost), což podporují výpovědi mužů, kteří reflektují, že v době, kdy byli ve vztahu, se v domácnosti realizovaly jejich partnerky a roli pečovatelky jim tito mužští komunikační partneři vědomě přenechávali:

INTERVIUJÍCÍ: *Vařili jste spolu?*

TOMÁŠ: *Jo, prakticky skoro denně, no. Tak víc vona, rozhodně, ale já taky no. Ale ona byla taková, že jí to hodně bavilo, tak spíš ona.* (25 let, projektant – výpočtář)

Ve vztahu byla podle nich osobou, která iniciovala domácí činnosti, partnerka, a muži byli pobízeni k pomoci, přičemž jejich pomoc byla považována spíše za marginální a za ne dost dobře provedenou. Nejedná se tedy pouze o muže, kteří by se nechtěli podílet na péči o domácnost a podporovali tímto nerovné rozdělení činností, ale i o ženy, které své nerovné postavení (tj. práci ve sféře soukromé i veřejné, ne pouze v jedné z nich) podporovaly a stereotypní rozdělení získané výchovou a společenskou socializací „žena se stará o domácnost, muž nikoliv“ reprodukovaly:

> *No my to uklízení dělali společně. Ale podle ní to dělala líp. Jako teď si dělám srandu, ale jo, bylo to tak.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

> *Taky měli jsme svůj byt. A asi jsem se pomalu připravovala na rodinej život a tokový to, prostě klasická domácí puťka. Jsem uvařila, uklidila. Ale mě to bavilo, já jsem se prostě vyžívala v tom, že můžu uklízet celej byt.* (LINDA, 24 let, telefonní operátorka)

Zkušenosti s péčí o domácnost mých komunikačních partnerů a partnerek tedy odpovídají poznatkům z výzkumů v českém prostředí – ženy se domácím pracím věnovaly více než muži a považovaly realizaci v této oblasti za součást své genderové role.

3.6.2 Péče o domácnost u singles

Jak vyplynulo z referencí mužských komunikačních partnerů, běžné práce v domácnosti se staly součástí jejich životů. Vytírají, luxují, myjí okna, perou a považují to za samozřejmost, s tím jak nesdílí domácnost s partnerkou:

> *No takže musim taky třeba utírat prach. Jo to jo, to jsem utíral a utírám do teď, ale před tim jsem to nikdy nedělal. Luxoval jsem i před tim, ale jinak. Vytírání. To jsem nikdy nedělal. Teď vytírám. Peru.* (HYNEK, 25 let, konstruktér)

Na druhou stranu by někteří zároveň ocenili pomoc druhého člověka při těchto činnostech, a to jak z důvodu velkých prostor, které jsou třeba uklidit, tak s ohledem na skutečnost, že určité činnosti se zatím nenaučili. Příkladem je žehlení, které bývá považováno na jednu stranu za náročnou, ale na druhou stranu také za nudnou práci. Úhlednost prádla často řeší tak, že buď pověsí prádlo na ramínka a nechají ho volně vyvěsit, anebo poprosí o pomoc někoho z rodiny, případně spolubydlící (ženu):

> *Jako párkrát se stalo, že jsem tam nechával věci, aby mi je vyžehlila. Mě to nebaví, jí to nevadilo, jí to bavilo, tak jsem to hodil k ní. To je asi jediný, co bylo ňák rozdělený. Teď*

to buď jen nějak přejedu, nebo to prostě nechám pověšený ještě vlhký. Taky to jde. (MICHAL, 27 let, administrativní pracovník)

Další z komunikačních partnerů naopak tvrdili, že domácí práce jsou nenáročné, obzvláště vzhledem k tomu, že nekladou na vykonávání dané činnosti takový důraz na rozdíl od jejich bývalých partnerek (nebo matek), ačkoliv výsledná pečlivost, s níž jsou dané úkony provedeny, je podle nich obdobná. Důraz žen na nutnost úklidu a stížnosti na rozsah a časové trvání domácích činností tito komunikační partneři považují za nepřiměřené:

TOMÁŠ: *Já to dělám pečlivě, ale prostě to mám rychle hotový. A navíc prostě chci to udělat, tak to udělám a nestěžuju si na to nebo takovýhle věci.*

INTERVIUJÍCÍ: *S tou partnerkou to tak nebylo jo?*

TOMÁŠ: *Hele, ta partnerka to měla tak naučený. Oni to měli tak doma, že prostě neděle, tak se prostě uklízelo. Nebo takhle nebylo to u ní takhle vyhrocený, ale už jsem viděl na ní, že ta tendence tam je. Protože to tak dělali doma. Jenže já prostě vidim, že prach chce utřít, ale není to tak, že máš den, tak budeš všechno uklízet. To mi přejde takový…*(25 let, projektant – výpočtář)

Neplánování a reakce na aktuální situaci těchto mužů je opět motivem *singlovské* flexibility, podobně jako tomu bylo výše v případě ad hoc reakce při nabídce sejít se s přáteli.

Čermáková se ve své kvantitativní studii v pol. 90. let zaměřovala na posedlost českých žen pořádkem a zjistila, že o této obsesi jsou přesvědčeni čtyři muži z deseti, když zároveň tuto svoji „slabost“ uznalo jen 27% žen. Zde si ovšem Čermáková všimla, že „ženy nechtějí, aby kdokoli posuzoval jejich domácí sféru“ a zároveň si uvědomila, že i na základě jiných výzkumů bylo v polovině 90. let možné říci, „že domácí práce si mnoho žen dále ještě značně ztěžuje tím, že odmítá pomoc manžela či není ochotno zapojit děti, či se prostě nedokáže vzdát dominantní vedoucí úlohy v soukromé sféře či nároků na pořádek“ [1997: 34].

Vedle těch, kteří úklidu domácnosti péči věnují, existují i tací, kteří uvádí, že pro ně úklid není prvořadý, protože nemají kvůli komu uklízet. Jejich domácnost je sice čistá, avšak nepořádek denního rázu, jako je oblečení nebo věci ke každodenní potřebě položené mimo své určené místo, je přítomen. Vzhledem k normativnímu genderovému řádu ovlivňujícímu praktický život členů společnosti absence potřeby vynakládat úsilí

do úklidu není u mužů překvapivá. Péče o domácnost je konvenčně přisuzována ženám. Právě v této souvislosti u vyslechnutých komunikačních partnerek může překvapit vztah těchto *single* žen ke každodennímu úklidu zběžného nepořádku. Z jejich vyprávění o domácnosti totiž vyplívá, že ani ony se na něj nezaměřují právě proto, že není nikdo, kvůli komu by měly být věci na správných místech, což potvrzuje i výpověď komunikační partnerky Lindy (24 let, telefonní operátorka), která tvrdí, že *„teď prostě není, kdo by přišel“*, nikdo kvůli komu by měla byt uklidit, *„aby to tam vypadalo“*. Když ještě zůstaneme u činností, které se mohou ukazovat jako neobvyklé pro ženy, objevíme u komunikačních partnerek i bezprostřední popisy vyřizování nutných formalit vztahujících se k běžnému chodu domácnosti nebo např. k zařizování úředních podkladů při koupi bytu:

> *Jo to když jsem kupovala ten byt, to bylo hrozný martyrium, protože já to fakt vnímám, v tý naší společnosti jako samotnou ženskou nerespektujou. Jo, že jednání to bylo zabijácký. Všichni ti řeknou, jako proč neřeknete nějakýmu kamarádovi? A u toho na tebe mrkaj, jako že máš říct kamarádovi, aby ti našrouboval žárovku, a ty se s nim za to vyspíš, nebo tak. Takže já jsem měla tu zkušenost, možná je to jiný pro samotnýho chlapa, ale já jako samotná holka, mně v těhle věcech ten chlap chybí. Ne proto, že bych to sama nedokázala udělat, ale proto, že se od tebe neočekává, že bys to sama dělala, a když se o to pokusíš, tak se na tebe všichni dívaj jako divně, už jenom proto, že se do toho pouštíš.* (SIMONA, 33 let, učitelka na ZŠ)

Souhrnně vzato, komunikační partneři a partnerky si uvědomují, že se museli naučit (nebo se průběžně učí) i činnosti, které ve vztahu neřešili, nebo pokud trvalý vztah se spolubydlením neměli, učí se činnostem tradičně přisuzovaným druhému genderu. Co ovšem má svoji důležitost je skutečnost, že tyto činnosti, které k jejich genderu tradičně nepřipadají, vnímají neproblematicky a odmítají, že by měla být určitá práce ryze ženská nebo ryze mužská.

Jedná se tedy o něco, co bychom mohli charakterizovat jako „odgenderování“ mnoha činností v souvislosti s bytím *single* a je možné tvrdit, že *singlovství* vede k narušení biologizujícího hlediska na ženské a mužské role a může předznamenat důležitý posun směrem k genderové rovnosti, což je důležitým analytickým momentem a navíc rozsáhle souvisí se stravovacími praktikami, ke kterým se takto vracíme v další kapitole.

3.7 Vaření a partnerský stav

Podobně jako v případě péče o domácnost je vhodné i v tomto bodě srovnat podobu vaření ve vztahu vzhledem k podobě vaření u *singles*.

3.7.1 Vaření ve vztahu

Když komunikační partneři a partnerky retrospektivně uvažovali o svém stravování v době, kdy žili ve vztahu s partnerem/partnerkou, významnou část jejich volného času stráveného společně zabírala příprava pokrmů a vaření. Lze konstatovat, že se jednalo o rituál, charakteristický prvotně ustavováním-domlouváním na jaké jídlo mají oba chuť, (společným) nákupem, který byl ve srovnání s obvyklým nákupem realizovaným po rozchodu rozsáhlejší o potraviny považované za zbytné, nicméně jejich nákup byl dán mimo jiné i většími (společnými) finančními prostředky. Dále byl tento rituál zpravidla charakteristický vařením, ve kterém se ve větší míře realizovala partnerka, veskrze obdobně tomu bylo i při organizaci vedlejších jídel, jako je snídaně nebo svačina:

> *No, já jsem pro nás vždycky vařila čtyři jídla. Abychom to měli na večer a ještě třeba na další den. Teď si vařim dvě. Takže míň jídla a méně často. Někdy vařim jednou, někdy dvakrát za tejden. To jsem vařila denně.* (LINDA, 24 let, telefonní operátorka)

> *INTERVIUJÍCÍ: Vařili jste spolu?*
> *TOMÁŠ: Jo, prakticky skoro denně, no. Tak víc vona rozhodně, ale já taky no. Ale ona byla taková, že jí to hodně bavilo, tak spíš ona.* (25 let, projektant – výpočtář)

Výjimky, kdy se přípravy jídel věnoval muž, se mezi komunikačními partnery a partnerkami objevovaly, často pro některé konkrétní činnosti. Jednalo se hlavně o vaření specifických pokrmů, někdy o specifické doprovodné činnosti jako je škrábání brambor a podobně. Vyvrcholením rituálu v předrozchodových domácnostech komunikačních partnerů a partnerek byla pak příprava stolování a společná konzumace pokrmu.

V tomto místě se ukázalo, že postoje žen a mužů ke stravování je vhodné analyzovat s vědomím kritéria genderové diference. Ženské komunikační partnerky totiž uváděly, že v době vztahu pro ně byla sféra stravování specifickým prostorem sebe-realizace, když ze své původní prokreační rodiny přijaly vzorec chování (matka se stará o zdraví a potažmo stravování rodiny) a uplatňovaly ho i ve svém partnerském

vztahu. Roli ženy pečovatelky dobrovolně přijaly a považovaly ji za očekávanou a pro vztah přirozenou. Szabo se vyjadřuje k sociální reprodukci genderu, jehož charakteristickým příkladem je i tato situace. Ačkoliv většina participantek jejího výzkumu tvrdila, že mají egalitářský postoj k vaření a celkově k práci vztahující se k jídlu (zahrádkaření, nákupy), vyjadřovaly latentní předpoklad o práci vztahující se k jídlu jako k ženské práci [2011: 555]. Podle studie Tashiro a Lo ženy, které přípravou jídla stráví průměrně 49 minut denně, obecně tráví touto činností více času než muži, kteří se jí věnují 18 minut. Toto zjištění indikuje přetrvávání tradičních genderových rolí v partnerských vztazích [2012: 460].

Tuto ustálenou situaci v oblasti přípravy jídla v předešlém vztahu potvrzovali i mužští komunikační partneři. Uváděli, že ženy vaření zřejmě bavilo, proto se mu také více než oni sami věnovaly. Někteří z mužských komunikačních partnerů uváděli, že tuto činnost přenechávali výhradně partnerce, protože vařit neuměli. Vztah tedy i pro ně ve svých praktických konsekvencích znamenal uplatňování tradičního vzorce genderových rolí.

Tato charakteristika je však ideálním typem (v analytickém slova smyslu) pouze pokud tito lidé sdíleli s partnerem/partnerkou domácnost. Pokud bydleli odděleně, počet společných večeří v jedné z domácností byl nižší než u těch, kteří bydleli společně. Celkově se jejich stravovací zvyklosti od současného stavu příliš nelišily.

3.7.2 Vaření u *singles*

Množství z mých komunikačních partnerů a partnerek obědvá (v pracovních dnech) v jídelnách firem nebo s kolegy v restauracích, což znamená, že otázka vlastního vaření se objevuje obvykle především v souvislosti s večeří. Komunikační partneři a partnerky zdůrazňovali právě s ohledem na otázku vaření výhradně pro jednoho člověka zbytečnost této aktivity. V praxi to znamenalo, že v pracovních dnech nevařili časově náročná jídla (jak již bylo výše blížeji popsáno). Přípravě pokrmů časově náročnějších a těch, kde je třeba množství speciálních ingrediencí, se omezovala hlavně na víkendové dny, ať už šlo o vaření jen pro sebe nebo pro pozvané hosty a přátele. V tomto bodě bylo možné identifikovat trend, že i muži, komunikační partneři vaří. K tomu je vede několik důvodů. Jedním z nich je zpravidla nutnost vařit, protože vaření doma je finančně méně náročnou verzí stravování oproti stravování venku. K tomuto důvodu se vyjadřuje i Szabo. Jelikož roste množství domácností, ve kterých žijí pouze muži, jednotlivci, prosazuje se i pro ně nutnost zajímat se o činnosti vztahující se k jídlu, jako

je zahrádkaření, nakupování potravin a vaření [2011: 555]. Existuje ale i další důvod, který vede *singles* k vaření pokrmů – vaření se etabluje jako nový významný koníček. Tato skutečnost vede k narušení stereotypního vnímání genderových rozdílů, tedy že ženy jsou biologicky předurčeny ke schopnosti přípravy pokrmů a že by to tedy měly být výhradně ony, kdo se věnuje domácím činnostem, jakými je například vaření.

Muži se naučili vařit buď díky tomu, že se v době vztahu s partnerkou zajímali o proces, jak jídlo připravovala, nebo je tomu naučila ženská část rodiny, tedy matky, babičky a sestry:

> *Prakticky to, co jsem se naučil vařit, tak jsem se naučil od tý přítelkyně, jako tim stylem, že ona něco uvařila a já jsem se zajímal o to, jak to uvařila. Takže teďko to využiju.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

Značnou část kulinářských dovedností se muži naučili sami, včetně schopnosti využití své intuice, a to prostřednictvím receptů k přípravě pokrmů na internetu, v kuchařkách a díky schopnosti improvizovat:

> INTERVIUJÍCÍ: *Takže jako umíš vařit?*
> ONDŘEJ: *Asi jo, jako nikdy bych o sobě neřek, že umim vařit, protože nikdo mě nikdy neučil vařit a většinou vařím prostě, že tam dám cokoliv a podle receptu si uvařim cokoliv.* (28 let, učitel v dětském domově)

> *Jak teď dělám ty kombinace, to by třeba nikdo jinej nesněd, ale kolikrát z toho vzejde něco fakt dobrýho. Jako spíš experimentuju no.* (TOMÁŠ, 25 let, projektant – výpočtář)

S tímto tvrzením koresponduje i studie Tashiro a Lo, kteří odhalili, že vzdělaní muži, kteří kladou důraz na zdravou výživu a méně respektují obraz tradičních genderových rolí, věnují přípravě jídla, které doma vaří, více času [2012: 456]. Z rozhovorů s komunikačními partnery v provedeném výzkumu se stávalo zřejmé, že svým aktuálním životním stylem nekonvenují genderovým stereotypům uspořádání rolí, a ačkoliv se jednalo o jedince s různým vzděláním, tedy konkrétně se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, jejich postoj k vaření se podle výše dosaženého vzdělání nelišil.

Tito muži, moji komunikační partneři, o svých schopnostech veřejně mluvili, uměli se pochválit a cítili potřebu ocenění. Tu bylo možné vystopovat například u komunikačního partnera Davida (29, výzkumný pracovník v oboru chemie), který se

kulinářství věnuje jen v přítomnosti dalšího člověka či širší společnosti, protože pokud vaří jen sám pro sebe, nedostane se mu vnějšího ocenění, či případné kritiky nedostatků, které by bylo možné zlepšit. V tomto genderovými stereotypy narušujícím kontextu je příznačné, že jedním z důvodů pro přítomnost partnerky v jeho životě je právě potřeba uznání. Tito muži si uvědomují, že ve sféře vaření se běžně realizují spíše ženy než muži, a v jejich běžném životě se tato souhra tradičního a netradičního projevuje tak, že společně vaří spíše se ženami než s muži. S kamarádkami vaří doma, s kamarády navštíví restauraci:

> *Je fakt, že se liší jak jim s holkama a jak jim, když jsem s klukama. Protože s klukama nevařim a většinou jdem do restaurace, a s kamarádkami se stává častěji, že si spolu nakoupíne, spolu uvaříme a jdeme se najíst.* (ONDŘEJ, 28 let, učitel v dětském domově)

Pokud jsou však jejich mužští přátelé rovněž *single*, společné setkání za účelem vaření může být i s nimi běžné:

> *No čoveče je třeba pravda, že s Fandou si vaříme, sejdem se a děláme si jídlo. To je de facto jedinej člověk, za kym chodim a děláme si jídlo u něj doma.* (ROMAN, 34 let, správce počítačových sítí)

Někteří muži vedle své schopnosti uvařit si, jsou i schopni kooperace v rámci dnes běžně sdílených domácností a využití záliby ve vaření spolubydlících *single* mužů, kterým na potraviny finančně přispějí a rozhodnutí o typu jídla přenechají čistě na nich:

> *Bydlel jsem do nedávna v domácnosti s kamarádem, takže dělali jsme si jídlo dohromady.* (ROMAN, 34 let, správce počítačových sítí)

> *Týpek co tam bydlí tak pracuje pro majitele toho domu, že to tam opravuje. A ten vaří docela rád, takže my mu občas dáme prachy a on nám uvaří.* PATRIK (29 let, student, v současnosti bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel)

Lze tvrdit, že v realizovaném výzkumu vyvstala důležitá skupina komunikačních partnerů nahlížející na vaření gender-free prizmatem. Tito muži nezastávali tradiční genderové rozdělení ve stylu „žena vaří, muž je mimo tuto sféru“, nýbrž vůči této činnosti, dosud vnímané jako tradičně ženské, neměli předsudky.

Výjimkou jsou ale komunikační partneři mužští *singles* žijící ve své původní domácnosti rodičů, tedy společné domácnosti s matkou, respektive oběma rodiči. Tato

kategorie mužů bez partnerského vztahu byla charakteristická určitým vymezováním se vůči vaření a celkově nákupu/pěstování potravinových produktů. Tuto činnost přenechávali matce a nijak se do ní nevměšovali. Výjimkou byl pouze nákup ingrediencí, které matka neobstarala (a bylo jich pro přípravu určitého pokrmu potřeba) nebo nákup jídla k okamžité spotřebě, tzn. na svačinu či „na chuť“:

> INTERVIUJÍCÍ: *A když jíš doma tak jíš co?*
>
> LUKÁŠ: *Co dům dá. Máma někdy udělá večeři. Nebo když zbyde něco od oběda. No, a když tam nic není, tak jdu radši s Michalem do tý picérky*. (27 let, obchodní zástupce)

Tohoto uspořádání využívají mnohdy i ti, kteří se v době vztahu k vaření vztahovali a některé pokrmy sami připravovali:

> INTERVIUJÍCÍ: *A teď když spolu nejste, tak už si vůbec nevaříš?*
>
> MAREK: *Ne vůbec, to maximálně vajíčka. Ne, ani bych si nic nešel udělat. Nemám jako důvod. To uvaří mamka když tak.* (26 let, podnikatel v lesnictví)

Do této skupiny lze zařazovat i komunikační partnery, kteří sice žijí mimo domácnost matky, ale matka, babička nebo sestra pro ně připravují pokrmy na značnou část týdne často se záměrem, aby se s daným mužem mohly setkat, ale často také, aby mu poskytly jistou formu pomoci či podpory. U jednoho z komunikačních partnerů patřících do této kategorie je patrné, že tuto situaci pasivně přijímá, kontakt se členkami rodiny rovněž vyhledává, a to přestože v době, kdy žil ve velké vzdálenosti od svých příbuzných, si vařil sám:

> *Když si nakoupim, tak jim doma nebo většinou tam mám jídlo taky jak jezdim za babi, tak ta mi uvaří, protože je to prej jediná věc, která jí drží při životě. Říká. (...) Taky máma a ségra mi vařej. Já to mám jako rozdělený, abych nemusel votravovat tu mojí spolubydlící, jelikož já vařit pořádně neumim. Tak jezdim, že třeba jedu o víkendu k máti, taky pomoct babi a za sestrou. Takhle je jako zneužívám* (mlčí). *Když jsem bydlel rok sám, tak to jsem byl už úplně samostatnej. To jsem si nejezdil pro jídlo, to jsem si vařil doma.* (HYNEK, 25 let, konstruktér)

Zároveň je ovšem nutno podotknout, že mužským komunikačním partnerům snažícím se o nezávislost na původní domácnosti svých rodičů může vnucování jídla matkou

vadit. Jak ale sami přiznávají, stejně si ho nakonec vezmou a stravují se jím jednou až dvakrát týdně, protože je to pro ně pohodlnější.[43]

Komunikační partnerky k vaření rovněž zaujímaly jiný postoj než v době partnerského vztahu. Při retrospektivním pohledu na činnosti, kterým se věnovaly ve volném čase v době vztahu, zjišťovaly, že právě vaření se věnovaly téměř nejčastěji. Předpokládaly, že se od nich očekává, aby byly dobrými hospodyňkami:

> *Chodili jsme do kina a největším koníčkem bylo v tu dobu jídlo. Vaření a pečení a takhle pořád. Taková dobrá hospodyňka jsem byla. Takže tak to bylo. Ono to ňák. Já jsem prostě myslela, že se to ode mě očekává. Spíš jsem možná opravdu myslela, že jsem taková byla. Když jsem vařila o víkendech, tak jsem se cítila jako hospodyňka. Ale já si myslim, že jsem si myslela, že čím to bude lepší, tak tím u něj stoupnu. Postupně jsem ale zjistila, že on není ten cíl, že to stejně skončí tim rozchodem. Chtěla jsem mu ukázat, že jsem dobrá hospodyně a dobrá budoucí matka. Možná, když jsme spolu měli problémy, tak jsem to tim vařenim chtěla vyžehlit, ty problémy co jsem jakoby způsobila. No a teď je to jinak. Když já mám na něco chuť, tak si to uvařim, a když ne, tak prostě nevařim.* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

> *Asi jsem se pomalu připravovala na rodinej život a tokový to, prostě klasická domácí puťka, jsem uvařila, uklidila.* (LINDA, 24 let, telefonní operátorka)

Nejedná se zde o koníček jako takový – vaření ve vztahu má totiž hlubší smysl. Ženy se tím, že se prezentovaly jako dobré hospodyňky, snažily partnerovi imponovat a naznačit, že by byly dobré manželky a matky, že se o partnerovu stravu (a potažmo i stravu dětí) dokážou postarat. Vaření pro ně představovalo oblast, kterou považovaly za vlastní, oddělenou od oblasti, v níž se uplatňoval partner. Nevědomky tak naplňovaly tradiční obraz rodiny, kdy jsou činnosti rozděleny – jiné náleží mužům a jiné ženám. Objevuje se zde tedy paradox – obraz ženy-hospodyňky jakožto sociálně konstruované a vnucované role, přičemž zároveň jde o přípravu jídla vnímaného jako koníček. Vaření je záležitost, která je považována za součást zajištění domácnosti, a proto se nejedná o klasický „koníček“, (tak jak mu běžně rozumíme) kterého se můžeme vzdát nebo ho ad hoc změnit. Jak uvádí Bierzová, ženská zodpovědnost za správný chod a úklid domácnosti je „hluboce zakořeněna a výrazně se podílí na konstrukci ženské identity“. Zřejmě z důvodu této intenzivní provázanosti sociální konstrukce genderu s péčí

[43] Příklad Tomáše (25 let, projektant – výpočtář).

o domácnost se účast žen a mužů ve vykonávání činností spojovaných s domácností „pomalu a zdlouhavě mění“ [2006: 25].

I v *singlovském* období sice vaření stále patří mezi domácí činnosti relativně oblíbené, nicméně komunikační partnerky jej nepovažují za oblast, která by je měla definovat. Představy ženy-hospodyňky se vzdaly. V době kdy jsou *single*, není třeba tuto roli zastávat. Pokud komunikační partnerky nevaří ještě pro někoho jiného, vaření pro ně ztrácí na významu. S rozpadem vztahu takto získaný čas vedl k razantní změně jejich životního stylu. Tyto komunikační partnerky nalezly množství nových zájmů, prostřednictvím toho, jak se realizují mimo domov a uvědomují si svobodu volby i v otázce toho, jak se postavit k vaření:

> LINDA: *Taky jakoby víc chlastám. Od tý doby, co s nim nechodim, tak víc chlastám. Protože mě to jakoby baví. (...) Všichni od něj řikali, že jsem třeba šla v deset domu, teď třeba napíšu, že jsem přišla ve tři ráno.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Je tam nějakej důvod, že jsi v tý hospodě dýl? Proč je to jiný?*
>
> LINDA: *Nevim no, tam to bylo vo tom, že… Když já mám vztah, tak jsem víc takovej domácí typ. Víš co, že prostě než abych tahla každej tejden do hospody, tak jsem postě radši byla s nim, uvařila bych večeři, pokecali bysme u toho, dali jsme si k tomu víno, kafe, nebo tak.* (24 let, telefonní operátorka)

I jídlo se pro tyto komunikační partnerky stává aspektem individualizace. Sama skutečnost, že si váží času sama pro sebe, má vliv na vaření. S tím souzní i závěry bádání Tashiro a Lo, kteří u žen trávících velké množství času v zaměstnání odhalily, že vysoké ocenění svého času převažuje míru důrazu pokládaného na přípravu jídla doma [2012: 467]. Obdobně se k aréně vaření vyjádřily i komunikační partnerky, které trvalý vztah se spolužitím neměly a ve svých výpovědích vychází ze znalostí o praktikách v domácnostech svých známých žijících v páru:

> SIMONA: *Jídlo, co se musí dlouho připravovat, to fakt nenávidim. Když si den předem naložíš maso, to ti zabere dvě hodiny, pak ho osmažíš, pak děláš ňákou přílohu. A pak to za patnáct minut sníš. To je taková ztráta času.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *A jak bys ten čas jinak využila?*
>
> SIMONA: *Jakkoliv. Četla bych si.* (33 let, učitelka na ZŠ)

Konkrétní strategií u komunikačních partnerek (stejně jako u komunikačních partnerů) je zjednodušení nebo omezení vaření. Mnoho z nich dává přednost studené večeři, některé dokonce i polotovarům. Uspořený čas investují do množství činností, ve kterých

se ve volném čase realizují. Komunikační partnerky odůvodňují omezení svého vaření tím, že na něj nemají dostatek času. Toto vysvětlení v souvislosti s genderovými stereotypy rozšířenými ve společnosti vede k odsouzení takovýchto žen nenaplňujících představu o „správné ženě“. Podle Tashiro a Lo je vysvětlení tohoto fenoménu takové, že vzdělané ženy s vysokým platem, které přikládají svému času vysokou hodnotu, zanedbávají zdravý způsob stravování, čímž redukují spotřebu jídla uvařeného doma a s tím spojený čas věnovaný této činnosti [2012: 456]. V mém výzkumu jsem vedla rozhovory se ženami se středoškolským a vysokoškolským vzděláním a jejich postoj k vaření se s ohledem na dosažené vzdělání nelišil.

Realizovaný kvalitativní výzkum odhaluje, že u vlastního momentu omezení vaření komunikačními partnerkami po rozpadu vztahu nestál vstupně nedostatek času, ale změna životně-stylového modelu, který ex post během času vedl k odůvodňování omezeného vaření nedostatkem času. Komunikační partnerky tak zpravidla s touto proměnou životního stylu postupně začínají na vaření nahlížet gender-free prizmatem. V případě komunikačních partnerek v uskutečněném výzkumu se tedy ukazuje, že usuzovaná příčinná podmínka omezení realizace v kuchyni z důvodu zaneprázdněnosti prací a kariérou není tak důležitá, dokonce můžeme usuzovat, že v tomto přímém podání ani není platná. Jedná se pouze o určitý pretext – *single* ženy by dost času na vaření měly v případě, že by svůj volný čas trávily v domácnosti s partnerem.

Vzhledem k tomu, že v předchozí kapitole se ukázalo, že u mužských *singles* žijících ve společné domácnosti s matkou nedochází k přílišnému posunu k gender-free modelu ve vztahu k vaření. I zde považuji za vhodné věnovat pozornost postoji k vaření žen, které jsou *single* a žijí ve společné domácnosti s rodiči. Oproti značnému rozdílu mezi mužskými *singles*, kteří s rodiči žijí, a těmi, kteří s nimi již nežijí, se v případě žen tato odlišnost příliš neprojevuje. Rozhodně nedochází k tomu, že by bylo běžné, aby matka pravidelně vařila pro svou dceru, jako je tomu v případě mužských komunikačních partnerů.

> *Mamka taky vaří, ale jakoby málo. Já mám ještě ségru, ta taky ráda vaří, my obě dvě to… Jako že když je ségra doma, tak jí poprosim, ať mi taky něco udělá třeba do práce. Mamka vaří, ale není to u nás. Nejsme taková typická rodina, že bysme v neděli měli nedělní oběd prostě*. (KATEŘINA, 25 let, personalistka)

Zde se nabízí spíše otázka, zda ve vaření tyto ženy nachází způsob seberealizace, což by mohlo odpovídat jejich genderové roli v rodině. Ukázalo se, že vaření může být i jejich

koníčkem, ale stejně jako u ženských *singles*, které s rodiči nežijí, jejich praktiky jsou dány množstvím jiných zájmů a činností, kterým věnují svůj volný čas, a proto vaření nepatří mezi hlavní způsoby seberealizace.

Komunikační partnerka Kateřina (25 let, personalistka) uvedla zajímavé téma diferenciace kulinářských preferencí uvnitř ženského segmentu rodiny. Matka je totiž ve vaření konzervativnější, a naopak dcery rády zkouší nové pokrmy a preferují oproti matce zdravou stravu.

Může se zdát, že je v této práci předpokládán v souvislosti s párovými vztahy pouze heterosexismus. Nicméně i u lesbické komunikační partnerky Radky (26 let, učitelka na ZŠ) přítomné v bádané skupině se ukázalo, že odmítá představu, že žena by se měla realizovat v kuchyni. Stejně jako heterosexuální ženy zdůraznila potřebu nízké náročnosti přípravy jídla, protože i ona raději věnuje čas jiným činnostem.

V této sekci byly rozebrány odlišnosti ve vedení párové domácnosti a *singlovské* domácnosti. Ve zkratce řečeno, když jsou lidé *single*, dochází ke změně bezprostředních praktik domácí přípravy jídla. Ty se stávají více gender-free (i muži si sami vaří, respektive lépe řečeno i muži vaří). Ačkoliv by se mohl nabízet fenomén, který bychom mohli technicky označit jako gender reversed (ženy si nevaří a muži naopak ano), přímo se neobjevuje, protože vaření, ačkoliv už není uplatňováno tak často jako ve vztahu, je pro většinu žen, které jsou *single*, stále činností, které se věnují. U mužů došlo k objevení kouzla vaření a baví je to.

Jako genderové stereotypy narušující se ukázal i vztah *singles* ke zdravé výživě. Tradičně je funkce péče o zdraví skrze stravu přisuzována spíše ženám, nicméně na základě provedeného výzkumu lze usuzovat, že mužští *singles* mnohem významněji než by se mohlo očekávat a i významněji ve srovnání se ženami poukazují na znalost zdravých stravovacích návyků. Mužští komunikační partneři si uvědomovali nutnost jíst pravidelně, snídat, nepřejídat se, omezovat cukry a bílou mouku, stravovat se několikrát denně čerstvou zeleninou a ovocem. V těchto intencích také sledují weby věnující se zdravé výživě (*STOB, dTest*), internetová videa (*Peklo na talíři*) a filmy věnující se tématice nezdravých potravin (*Supersize Me, Fast Food Nation*). I tento fakt, že muži se zabývají zdravou stravou, což je tradičně považováno za ženskou doménu, odkazuje k tomu, že dochází k proměně naplňovaní tradičně daných genderových rolí.

Právě skutečnost, že ženy této oblasti při rozhovorech nevěnují až takovou pozornost, jakou by bylo možno očekávat s ohledem na spjatost této problematiky ve veřejné sféře a médiích se ženami, naznačuje, že i v jejich případě se jedná o jisté vybočování ze společensky sdílených předpokladů.

3.8 Rozporná prezentace životního stylu

Předchozí kapitola byla zakončena tématem zdravé výživy, což stále zůstává v našem zorném poli, avšak v tomto bodě jej převedeme do jiné analytické roviny. Půjde nám o jev vyvažování rozporů v životním stylu.

3.8.1 Kompenzace nezdravého životního stylu zdravým životním stylem

Jednou z verzí kompenzace rozporů v životním stylu je tendence vyvažovat nezdravý životní styl pomocí zdravé stravy. Nezdravý životní styl byl v životě komunikačních partnerů a partnerek, podle líčení jich samotných, dán kouřením, pitím alkoholu, konzumací jídla z rychlého občerstvení a bouřlivým nočním životem. Zdravá výživa konotovala v jejich výpovědích stravování ovocem, zeleninou a dodržování pravidelnosti stravování. Komunikační partneři a partnerky v přítomnosti přátel paradoxně konzumovali produkty, které sami považovali za spíše zdraví neprospěšné, na druhou stranu ale zdůrazňovali nutnost pečovat o sebe (o své tělo) a konzumovat zdravé a nezávadně připravené potraviny.

Tento rozpor se konkrétně objevil v případě fast-food stravy. Na jednu stranu bylo možné identifikovat tendenci vyhýbat se fast-foodovým produktům, ale v každodenní skutečnosti se komunikační partneři a partnerky v určitých situacích k jejich konzumaci zároveň uchylovali. Na základě analýzy rozhovorů se ukázalo, že potraviny z rychlého občerstvení jsou konzumovány v přítomnosti přátel, a to ať už se jedná o cesty domů po nočních akcích s přáteli nebo jen proto, že doprovázený kamarád/ka chce fast-foodovou provozovnu navštívit. Komunikační partneři a partnerky se negativně vyjadřovali ke složení potravin z rychlého občerstvení, k přípravě jídla a celkově k procesu jeho výroby. U těch, kteří jsou explicitně humanitně založení byla patrná i nechuť k rychlému občerstvení typu McDonald's, protože se jim tato kategorie globálních fast-foodových řetězců spojovala s implicitně komerčním způsobem života, vůči kterému se vymezovali (preferovali přispět svým nákupem malopodnikatelům). Navíc bylo jídlo z McDonald's považováno za drahé vzhledem k jeho množství

a kvalitě. Celkově vzato, jedná se o očekávatelný postoj k fast-foodům, nicméně je tu jistý rozpor se snahou komunikačních partnerů a partnerek o zdravý životní styl. Na jednu stranu dbají o zdraví svého těla, na druhou se uchylují k nezdravému stravování pod vlivem okolností a přátel:

> INTERVIUJÍCÍ: *A co ty a fast-foody?*
>
> ONDŘEJ: *Vůbec. To je strašný. Tam je samý cukr. I v housce. A ty suroviny co používají. Vůbec. To jíst nebudu.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *Myslíš ňáký konkrétní?*
>
> ONDŘEJ: *Jakýkoliv, napadá mě Mekáč, KFC.*
>
> INTERVIUJÍCÍ: *A co takový ty gyrosy a číny a tohle?*
>
> ONDŘEJ: *Jako já to nejim, jako dám si to, fast-food si dám taky, ale tak jednou do měsíce, ale to jenom proto, že jsem byl s někym, kdo zrovna si jde koupit nebo chce jíst. Anebo ho snim v případě, že vim, že jsem ten den špatně jedl. Že jsem nejedl. Tak radši snim cokoliv, než nejíst. To si myslim, že je nezdravější. Nejíst vůbec.* (28 let, učitel v dětském domově)

> *O víkendu je to ňáká strašná prasečinka, když není čas. Když chvátám třeba někde zpíváme. Třeba doplňuju energii kolou, to teda hodně, a taky když zpíváme, tak taky víc kouřim, no.* (KRISTÝNA, 29 let, učitelka na ZŠ)

> *Mnohdy je to tak, že řešim dát si tohle, co je zdravý, nebo si dát to, co je nezdravý, ale mám na to chuť. Takovej ten ďáblík a andílek v tom mozku, že se hádaj, kdo zvítězí.* (KATEŘINA, 25 let, personalistka)

K upřednostňování provozovny rychlého občerstvení ale může dojít i z toho důvodu, že komunikační partneři nebo partnerky mají jíst venku sami (v restauraci se necítí pohodlně, jestliže mají stolovat sami, v rychlém občerstvení jako samotní u stolu splynou s davem). Tomuto tématu jsem se již věnovala výše, ale zde je možné dále rozvinout jeho kontext. Objevuje se zde incentiva spojená s jejich partnerským statusem, která je v rozporu s jejich „filozofií jídla“ (tedy snahou dbát na zdravý životní styl). Jejich partnerský status tedy ovlivňuje stravovací návyky při stravování mimo domácnost, což se jeví jako paradoxní a přispívá to k rozporuplnosti představení jejich formy životně stylových charakteristik. Příkladem je narace Lindy, která se snaží dosáhnout štíhlé postavy, a proto se stravuje v pravidelných časových intervalech a klade důraz na konzumaci zeleniny a ovoce:

Jako když čekám hodinu sama, tak si zajdu na kafe, ale jako abych si sedla a dala si tady (pozn. v restauraci, kde probíhal rozhovor) *ňákej stejk, to ne. Já nerada jim sama. Jako když mám hlad a jsem sama a ve městě, tak si zajdu do Mekáče a dám si hamburgra.* (LINDA, 24 let, telefonní operátorka)

Vyvažování se objevuje také v souvislosti s konzumací alkoholu jako nezdravým konzumačním návykem. Alkohol je po rozchodu s partnerem/kou konzumován ve vyšší míře, než v době vztahu. Důvodem je snaha uvolnit se, překonat stísněnost danou rozchodem a užít si zábavu nebo i vypořádat se s představou, že ve vztahu se očekávala jeho omezená konzumace. Jak ženy, tak i muži si uvědomovali, že partner/ka, s nímž/s níž byli ve vztahu, negativně vnímal/a přílišnou konzumaci alkoholu. Po rozchodu tyto zábrany opadávají. Navíc zde má vliv (jak už bylo zmíněno výše) role alkoholu jako sociálního facilitátoru – *singles* se setkávají s přáteli a v této situaci je očekáváno pití alkoholu. Na vyvažování konzumace alkoholu zdravou stravou bylo v rozhovorech možno snadno narazit a je součástí rozporuplného charakteru životně stylových prezentací:

INTERVIUJÍCÍ: *Co tě napadne, když se zamyslíš nad tim, jak se stravuješ?*
LINDA: *Jim více méně zdravě. V rámci tý diety se snažim jíst zeleninu, ovoce. (...) A jim pravidelně. Když mám pracovní dny. Snídaně, svačina, oběd, svačina, večeře. (...) Hele, jako vždycky když někam jdu, tak se jako připiju, člověk chce vypnout od tý práce.* (24 let, telefonní operátorka)

PATRIK: *Snažim se jíst hodně zeleniny, je to zdravý.*
INTERVIUJÍCÍ: *Myslíš, že by se teda dalo říct, že vlastně jíš zdravě?*
PATRIK: *Jo jako dá se to tak možná říct. Jako z určitý stránky je to záměrný, že je to zdravý, ale zbytek mýho životního stylu zdravej není, takže… Jelikož kouřim… A taky piju alkohol.* (29 let, student, v současnosti bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel)

Podobně tomu bylo i v případě tabákových výrobků. Kouření cigaret je rovněž praktikou, která v životním stylu *singles* hraje významnou roli. V případě, že předchozí partner/ka nekouřil/a, tak ani jedinec ve vztahu nekouřil, po rozchodu se v kouření mnozí komunikační partneři a partnerky přestali omezovat. To se dělo i za situace, kdy se věnovali péči o své zdraví – vyhledávali hodně zeleniny, jídla s nízkým obsahem

tuku apod. I v tomto případě šlo o poněkud dvojakou a rozporuplnou prezentaci typu jejich životního stylu:

> *No snažim se fakt jíst zdravě. Už je mi skoro třicet. Tak už si vybírám, co můžu. Dřív, to není jako dřív, jak jsem si mohla sníst, co chci. Je to znát, jak to tělo ukládá. (...)Kouřim a piju alkohol. A tady to je zajímavý, takovýhle nezdravý návyky, jako třeba kouření, se ve vztahu tluměj. Jo? Protože několik z mých partnerů byli nekuřáci, takže já jsem vedle nich zvládla, prostě nekouřit. A pak jsem si prostě zapálila, když jsme šli do společnosti a tak. Jako já doma nekouřim. O víkendu jen když jdu ven. Doma nekouřim. Prostě když jdu s těma kamarádama ven. A stejný je to asi s tim alkoholem. To se taky těm partnerum nelíbí, že tomu alkoholu prostě přičuchneš každej víkend. S těma kamarádama mám ten čas, ten klídek a ten prostor si s nima sednout a dát si tu cigaretku s nima. Znamená to pro mě taky určitě vytáhnutí ze stereotypu.* (IVETA, 29 let, projektová manažerka)

K vyvažování a kompenzování nedochází jen v souvislosti s rozporem „nezdravý životní styl vs. zdravá strava“. I tělesné aktivity a sportovní činnosti vykonávané komunikačními partnery a partnerkami, aby se cítili po psychické i fyzické stránce fit, vedou často k poněkud rozporuplné situaci, když po sportovních aktivitách dále pokračují se spolu-sportovci do restaurací, hospod nebo barů, kde konzumace alkoholu bývá důležitým sociálním facilitátorem:

> INTERVIUJÍCÍ: *Tak jo, hele zkus mi teda říct, jak probíhá tvůj život, když jsi single?*
> TOMÁŠ: *Hele hodně chlastám, to je fakt. Jako dost. Ale více méně taky práce. Jdu do práce, pak přijdu domu, udělám si něco k jídlu a jdu do města ven. Nebo ani nejdu domu a prostě jdu někam pryč. No asi tak. (...) Jednou tejdně chodim do bazénu, na stěnu a kolikrát to dopadne tak, že jdu rovnou do hospody. No vomezuju to teda no*. (25 let, projektant – výpočtář)

Na druhou stranu, ne všichni *singles* pijí často alkohol a kouří. Rozpor zdravý životní styl vs. nezdravá konzumace určitých látek se u nich příliš neobjevuje. Je tomu tak proto, že sport hraje v jejich životě významnou roli a v souvislosti s tím zdraví škodlivé produkty nekonzumují, případně k pití alkoholu/kouření nikdy neměli sklony a sociální činitel při setkání je u nich jiný – např. káva.[44]

Dalším znakem dvojakosti praktik životního stylu je sklon vyvažovat nezdravé stravování (jímž je např. jídlo z rychlých občerstvení, uzeniny, smažená jídla,

[44] Přestože i ta může být v některých ohledech považována za problematickou ve vztahu ke zdraví.

polotovary) výživovými doplňky přírodního původu. Živým příkladem tohoto přístupu je jeden z komunikačních partnerů, který uvedl, že ačkoliv nejí zdravě, je nadšeným konzumentem kapslí podporujících jeho zdraví. Takovou strategii využívá pro udržení zdravého těla:

> *Jo jako já to využívám, když jedu do práce, mám to po cestě, zajedu do drive-in, ale radši jim uvnitř, to jen když chvátám. (...) No a to ti ještě musim říct. Výživový doplňky. To jsem začal v Americe a beru jich hodně velký množství. Nejim prostě zeleninu, ale dám si bobuli. Nebudu jíst něco co mi nechutná. Jsou to všechno přírodní preparáty, jako lecitin, řasy, minerály, včelí produkty a tak, no utratim za to deset tisíc za rok.* (VÍT, 33 let, právník)

V těchto souvislostech se nabízí zmínit Ritzerův koncept McDonaldizace společnosti. Ritzer tvrdí, že principy, se kterými se setkáváme v restauračním zařízení McDonald's se rozrůstají i do dalších oblastí sociálního života. Uvádí, že principy racionální kalkulace se rozšířily dokonce i do sféry diety a představ o zdraví [1993]. Podle Turnera rozvoj formální racionality vedl k vytvoření množství profesí specializovaných na lidské zdraví, které podrobují lidská těla přesným měřením. Tělo se podřizuje metafoře stroje, který lze opravit [1982: 255-259]. Foucault tuto metaforu uvádí při vysvětlení normativní moci uplatňované nad člověkem. Jak disciplinace těla, tak i regulace a kontrola (jako formy moci) jsou totiž znakem éry *biomoci*. Lidský život totiž není nahodilý, ale je to moc a věda, které ho řídí [1999: 162-164]. V tomto případě je to nejen věda, ale i marketingový průmysl uplatňující vůči lidské tělesnosti moc.[45]

Vzhledem k výše popsaným rozporům a kontradiktním charakteristikám v životním stylu *singles*, jak vycházejí z provedeného výzkumu, je vhodné zohlednit

---

[45] Rozporuplnost jejich životního stylu se objevuje, i pokud se zaměříme na negativní důsledky pracovního tlaku. Je tomu tak proto, že někteří jedinci jsou vedle množství zájmů a času s přáteli omezeni také časově náročným zaměstnáním. Jak se ve výpovědích ukazuje, zaměstnání má na stravování vliv. Pokud se jedinec ocitá v době pracovního procesu ve spěchu a/nebo je na cestách, uchyluje se ke konzumování jídla z rychlých občerstvení nebo nemá možnost najíst se vůbec, čímž narušuje svou snahu stravovat se pravidelně. Obdobného zjištění dosáhli i Jabs a kolektiv autorů, kteří vysvětlují, že nedostatek času a energie pro zdravé stravování je dán neflexibilními podmínkami pracovního trhu. Podle jejich studie polovina Kanaďanů i přes ochotu provést ozdravné změny ve své stravě shledává takové konání složité [Jabs et al. 2007: 7-9]. I v mém výzkumu se projevil tento aspekt negativních důsledků pracovního tlaku vedoucí k nezdravým formám stravování. I tlak práce tedy přivádí mé komunikační partnery a partnerky k rozporu v životním stylu, jímž je snaha stravovat se více méně zdravě vs. nemožnost tak v pracovní době konat. V mém výzkumu se ovšem pozornost ve světle fenoménů určujících životně stylové praktiky a kulturu *singles* soustředila úžeji na oblast vlastních praktik a kultur stravování v souhře spíše s proměnou intimně-vztahového kontextu (tj. bez explicitního jedno-faktorového vázání jeho proměn na tlaky na pracovním trhu a v profesní oblasti).

[45] Tato tendence je do jisté míry v takto prováděných výzkumech (rozhovory) obvyklá.

i skutečnost, že *singles* se svým způsobem snaží předcházet zdravotním problémům. Jak uvádí jeden z komunikačních partnerů:

> *Myslim si, že takhle je to v pohodě. Jsem zdravej. Ňák se to takhle snažim vyrovnávat. Ale jestli by mi doktor řek, že mám problém třeba se slinivkou nebo, já nevim, s játrama, tak s tim skončim. To jo. Zdraví je pro mě důležitý.* (VÍT, 33 let, právník)

Jelikož si *singles* mého výzkumu uvědomují, že mnohé rysy jejich životního stylu jsou zdraví škodlivé, snaží se o prevenci ve vztahu k hypotetickým fyzickým problémům.

3.9 Identifikace sociálního fenoménu – *otevření se* a *gender free*

Uvažování je v různých dobách rámováno daným společenským kontextem. Dnešní společenský kontext je charakteristický mimo jiné tím, že požadavky pracovního trhu i společenský diskurz o úspěchu staví do centra určujícího dění placenou práci a profesní uplatnění [Szabo 2011: 557]. V souběhu s tímto ve specifickém světle vystupuje skupina *singles*. V současné širší diskusi převládají vysvětlující modely o této skupině „lidí bez partnera/ky“, které vychází z představy, že zásadní oblastí sebe-realizace pro ně je práce a kariéra, přičemž to je považováno za důvod, proč odsouvají navázání trvalého vztahu a vytvoření vlastní rodiny na pozdější dobu. Od tohoto vysvětlujícího modelu se odvíjí i společensky sdílená představa o jejich stravovacích návycích. Obecněji je rozšířen názor, že jejich touha po kariéře jim nedovoluje věnovat se dalším zájmům jako je třeba i trávení času přípravou pokrmů a vařením. S tím související představou je i ta o častém stravování *singles* v (luxusních) restauracích, které si opět v souladu s již tradičně se *singles* asociovanou představou (platově vysoký společenský status) mohou dovolit. Při analýze rozhovorů se ukázalo, že komunikační partneři a partnerky z řad *singles* jsou do jisté míry touto představou ovlivněni – objevuje se ve výpovědích jako jistá kouřová clona zastírající vlastní praktiky spojené se stravováním a životním stylem. Současně bylo možné na úrovni praktické realizace rozhovorů u komunikačních partnerů a partnerek zaznamenat tendenci zapadnout[46] do tématiky výzkumu a v souvislosti s otázkou jejich životního stylu vyzdvihnout to, co jejich životní styl činí distinktivním, ale opět v jisté souhře s představami tradovanými ve veřejném a mediálním prostoru. V obraze prezentovaném komunikačními partnery a partnerkami tedy tlak práce zabírá velké množství času podobně jako různé koníčky

[46] Tato tendence je do jisté míry v takto prováděných výzkumech (kvalitativní rozhovory) obvyklá.

a zájmy, kterým se ve zbylém čase věnují. Dohromady se u mnohých komunikačních partnerů a partnerek jedná o jeden velký shon ať už v pozitivním nebo negativním slova smyslu, což jim nedovoluje věnovat dostatečnou pozornost stravě, zejména vaření. Kolem těchto témat se tedy točily první části rozhovorů při setkání s komunikačními partnery a partnerkami. Později při analýze rozhovorů jsem si díky využití jedné z analytických technik používaných v rámci metody zakotvené teorie tzv. červeného praporku uvědomila, že ve vyjádřeních zdůrazňujících tlak práce a žádný volný čas na vaření se objevují inkonsistence a nejasnosti. Snažila jsem se tedy podívat „pod slupku“ a v rozhovorech se mi odkryl alternovaný model stravování v domácnosti a mimo ni. S objevováním se jednotlivých elementů konceptualizace schématu jsem zjišťovala, zda (nebo do jaké zásadní míry) odpovídá všem různým uskutečněným rozhovorům či zda dochází ke kategorickému střetu. Pokud jsem odhalila tento střet, schéma jsem alternovala.

V průběhu výzkumu a zejména v průběhu axiálního kódování, kdy se začaly vynořovat nejdůležitější kategorie, které charakterizují mé komunikační partnery a partnerky a kdy byly určeny vztahy mezi těmito kategoriemi, se jako nejvýrazněji vystupující ukázala kategorie *expanze mimo domácnost* současně s kategorií *gender free* postoj vůči *vaření*. Právě expanze mimo domácnost, daná nárůstem zájmů komunikačních partnerů a partnerek a intenzita společných setkání s přáteli mimo oblast domácnosti má vliv na to, že komunikační panteři/ky se vyznačovali/y obdobným postojem vůči vaření bez ohledu na svůj gender.

Obdobný vztah k vaření se u žen a mužů vymyká tradičním představám vycházejícím z pohledu naturalismu, podle něhož je žena předurčena k zájmu o stravu, přípravu jídla, zahrádkaření a vaření, zatímco muž je ten, kdo se realizuje v pracovní sféře, o domácnost se stará zejména prostřednictvím jejího financování a činnostmi spojenými s kuchyní se nezabývá. Realizovaný výzkum odhalil, že toto kontradiktní vnímání a chápání role muže a ženy v řadách *singles* upadá, protože se ukázalo, že nemají zas tak málo času, jak tvrdí, aby se nemohli věnovat stravování. *Singles* totiž zbývá dostatečná doba, aby se mohli věnovat rozvoji sebe sama ať už z hlediska společenských aktivit ve veřejném prostoru nebo svého osobnostního růstu, což umožňuje i alokaci času stravování, obzvláště překrývá-li se toto se sociálně-komunikační funkcí. S těmito zjištěními koreluje i pohled Warde, že v posledních dekádách došlo k de-rutinizaci každodenního života, což vedlo mezi lidmi

ke zvýšení pocitu uspěchanosti. De-rutinizaci Warde definuje jako „přehodnocení času, což jedince vede k potřebě vytvořit si osobní rozvrh“ [1999: 522]. Szabo na základě práce Bava a kolektiv autorů poukazují na to, že to není pouze tlak pracovního trhu, který vede k nedostatku času, ale i samotné vnímání časových možností jedinci [Bava et al. 2008 prostřednictvím Szabo 2011: 554]. Takto „pocity povinnosti nemusí nutně korelovat s aktuálně využitelným časem, ale s načasováním a prostorem“ [Szabo 2011: 554].

Na vnímaný nedostatek času vařit má vliv zejména časté pobývání mimo domácnost kvůli věnování se koníčkům, nebo setkávání se s přáteli. Právě tato skutečnost se odhaluje jako příčina gender free prizmatu vzhledem k přípravě jídla. V případě *single* žen lze toto genderově neutrální hledisko vysvětlit tak, že nemají na přípravu pokrmů čas, protože se věnují koníčkům a setkáním s přáteli mimo domácnost, a jelikož jsou bez partnera a vaření pouze pro sebe považují za zbytečné, uvědomují si, že není třeba zastávat roli hospodyňky, která je/byla ve vztahu očekávána. Ženy tak vědomě narušují společenské předpoklady o jejich genderu. *Single* muži se obdobně jako ženy věnují široké škále zájmových činností, přičemž jednou z nich se stalo i vaření. Ačkoliv stejně jako ženy každodenní přípravu jídla z časových důvodů omezují, zájem o pole stravování u nich vzrostl nejen z fiziologicko-ekonomického důvodu, ale i pro nalezení možnosti vlastní sebe-realizace jeho prostřednictvím. Vaření a přípravu jídla tito muži rozhodně nevnímají jako charakteristicky ženské činnosti, nýbrž jim přisuzují genderovou neutralitu. Z hlediska analytického přístupu Strausse a Corbinové [1999] je tedy kategorie *expanze mimo domácnost* definovatelná jako strategie jednání a interakce a kategorie g*ender free vaření/stravování* jako její důsledek.

Výše již bylo zmíněno, že jak expanze mimo domácnost, tak i gender free vztah k vaření, je dán ve velké míře důrazem na setkávání mimo domov, a to významně v restauracích, za konzumace alkoholu/kávy nebo v jiných stravovacích provozovnách, kde má konzumace jídla nejen fyziologickou funkci, ale i sociální. Ukazuje se jako signifikantní ve spojitosti s komunikací s ostatními lidmi. S tím souvisí i zanedbávání přípravy jídla v domácnosti, protože zde chybí právě sociální funkce stravování. Tento *sociální rozměr setkávání* ale není jediný aspekt mající vliv na expanzi mimo domácnost. Je zde také faktor *sebe-rozvoje*, tedy práce na sobě sama mimo jiné v oblasti sportu a stravování, a typická je i tendence formovat ze sebe celistvou osobnost, která se sama v sobě vyzná, což je vnímáno jako jeden z určitých předpokladů životní jistoty,

stability a uspokojení. Prostřednictvím snahy o *sebe-rozvoj* je možno konstatovat, že životní styl *singles* je částečně o poznávání sebe sama, svých potřeb a tužeb. Snaha o *sebe-rozvoj* má současně vliv i na otázku vaření, a to tím způsobem, že vaření není vnímáno čistě jako oblast sebe-realizace žen. K definování vztahů mezi nejvýznamnějšími kategoriemi napomohla práce s tím, co Strauss a Corbinová [1999] nazývají paradigmatické schéma. Po hlubší úvaze došlo k úsudku, že z hlediska Strausse a Corbinové [1999] *sociální rozměr setkávání* vystupuje jako příčinná podmínka ve vztahu k *expanzi mimo domácnost, sebe-rozvoj* je intervenující podmínkou-proměnnou ve vztahu k této *expanzi mimo domácnost* a *gender free vaření/stravování* současně. V tomto bodě rovněž došlo k zachycení kontextu, v rámci něhož popsané kategorie existují. Je jím *veřejný prostor, sféra domácnosti* a z toho plynoucí hranice, která se mezi nimi utváří.

Toto usuzování umožnilo finální určení prvků konstituujících sociální fenomén vystihující *singles*, a to nahlížení *gender free* prizmatem a s tím bezprostředně související *otevření se*. *Gender free* prizmatem je míněna současná proměna s genderem spojovaných praktik, respektive nahlížení na ně, ke které u *singles* dochází a jež je jejich každodenní životní praxí potvrzována. Nejedná se totiž pouze o oblast vaření a stravování, ale i o charakter vztahů s přáteli, kdy *singles* utváří silná přátelská pouta k lidem bez ohledu na skutečnost, zda jsou stejného nebo opačného genderu jako oni. Dále se tento fenomén promítá i do oblasti intimních (sexuálních) vztahů, která se v současné době proměňuje a v níž se narušuje rozlišení charakteristicky ženských a mužských přístupů k této oblasti. V neposlední řadě jde i o to, že jak ženy, tak i muži, se museli vzhledem ke svému partnerskému stavu naučit činnostem tradičně přisuzovaným druhému genderu. Jako signifikantní ovšem vystupuje skutečnost, že tyto činnosti, které nejsou k jejich genderu tradičně připisovány, vnímají neproblematicky a s představou rozdělení práce na čistě mužskou nebo čistě ženskou se přestávají identifikovat. Prostřednictvím tohoto výzkumu byl odhalen trend, který bychom mohli charakterizovat jako „odgenderování“ množství činností v souvislosti se stavem *single,* a lze takto usuzovat a přiklonit se k tomu, že *singlovství* vhledem k nerozlišování mužských a ženských společenských rolí vede k narušení biologizující perspektivy. Zda tato změna může předznamenat posun k nastolení genderové rovnosti, však zůstává

otázkou, když právě velká část projevů genderové nerovnosti je spojena s fází párového života a reprodukce.[47]

Fenomén *otevření se* veřejnému prostoru mimo domácnost referuje k narušení hranice mezi sférou domácnosti a sférou aktivit mimo domácnost. Tento jev je pro *singles* charakteristický, protože po rozchodu s partnerem nebo partnerkou, s nímž/níž trávili většinu volného času v domácnosti, se realizují mimo ni, a to s přáteli a při uskutečňování svých zájmů. Nejedná se však o *otevření se* pouze ve smyslu prostorovém (viz. *expanze mimo domácnost*). I sdílení zkušeností z každodenního života se dostává z úrovně intimního sdílení s partnerem na úroveň sdílení s přáteli, jako s jedinci, kteří do jisté míry kompenzují vztah s partnerem. Vedle toho znamená *otevření se* také uskutečňování zájmů, které v době vztahu nebyly přítomny, dále vytvoření hlubších vazeb k přátelům, ale i svobodu volby téměř nezávisle na někom dalším, a to i v otázce toho, jak se postavit k vaření.

Identifikace jevu *otevření se* v souvislosti s *gender free* prizmatem vnáší světlo do stereotypního vnímání skupiny *singles* jako těch, kteří svým životním stylem podporují společenskou dezintegraci. Jak v minulé dekádě uvedl Tomášek, političtí normotvůrci jako příčinu úpadku společnosti a jejího rozkladu představovali životní styl bezdětných lidí charakteristický využíváním porevolučních možností a inklinováním k privatizaci. Sám ale upozorňuje, že privatizace je patrná i u rodin, které jsou obdobně izolované od společenského dění a jejich prostřednictvím dochází k rozšiřování konzumního charakteru společnosti [2007b: 1]. Vzhledem k tomu, že mnou realizovaný výzkum odhalil jako signifikantní jev charakteristický pro skupinu *singles*, *otevírání se* veřejné sféře prostřednictvím silných sociálních vazeb s přáteli, s nimiž sdílí společné zájmy a pohled na svět, je nutné upozornit na opačné tendence, než normotvůrci předkládají – *singles* svým specifickým životním stylem často podporují společenskou soudržnost a její sociální charakter.

S identifikováním hlavních fenoménů charakterizujících skupinu *singles* se v závěrečné fázi selektivního kódování a vytváření grafického schématu ukázala jako signifikantní i kategorie *kompenzace – ambiguita*, která vypovídá o kombinování zdravého a nezdravého životního stylu a snaze vzájemně vyvažovat tyto protichůdné strany *singlovského* životního stylu.

---

[47] Diskriminační praktiky a nerovnoprávné postavení žen-matek na pracovním trhu a s tím spojené jejich jejích zatlačování do „rodinného kouta“ domácnosti a zpět k praktikám spojeným s tradičním rozdělením genderových rolí.

V průběhu výzkumu jsem si totiž uvědomila, že téma životního stylu *singles* se zaměřením na stravování vede komunikační partnery a partnerky k úsudku, že by měli ukazovat svou uvědomělost vzhledem ke zdravému způsobu života a nevědomky mi tak prezentovali, jak jsou v současné době někteří vystaveni mediálním vlivům. Tato práce nemá za cíl někoho posuzovat v intencích naplňování zásad zdravé výživy a životního stylu, ale snaží se situaci nezaujatě popsat. Komunikační partneři a partnerky v tomto případě byli rozsáhle ovlivněni tématem zdravé výživy a životního stylu ve veřejném prostoru tak, jak je v něm předkládáno, což ovlivnilo jejich výpovědi a do jisté míry je odvádělo od mluvení o sobě a jejich autentických praxích. Povědomí lidí o negativech a pozitivech stravy by mělo být považováno za chvályhodné, avšak jejich bezprostředně naplňovaný postoj ke zdravé výživě se ukázal jako nesoucí řadu ambivalentních charakteristik. Přestože mnozí *singles* poukazují na škodlivost určitých produktů tak, jak velí společenská představa a zároveň přináležitost k distinktivní skupině lidí zaměřených na svůj sebe-rozvoj a individuální prospěch, prostřednictvím identifikování nekonzistentnosti v jejich projevech, spolu s jejich uvedením zvyků, které považují za své neduhy, lze odhalit, že jejich postoj vůči škodlivosti konkrétních jídelníčků a některých způsobů stravování není tak radikální, jak by šlo z jejich explicitního popisu usuzovat.

Z hlediska Straussem a Corbinovou uplatňovaných prvků schématu není jasné, jakým způsobem tuto kategorii *kompenzace – ambiguity* do vznikající teorie-konceptualizace jevu zařadit.

Grafické schéma postupně získalo finální podobu.[48] Pro názorné prezentování kategorií tak, jak s nimi pracují Strauss a Corbinová [1999], slouží souběžné finální schéma uplatňující jejich označení elementů schématu.[49]

Během selektivního kódování, jehož projevem je schéma, které napomohlo porozumění jevu, se podařilo identifikovat a konceptualizovat pro *singles* charakteristické sociální fenomény *gender free* a *otevření se*. Tyto fenomény, které se podařilo odhalit prostřednictvím výzkumu skupiny *singles*, nicméně zřejmě fungují jako specifické aspekty obecného kontextu individualizace. Jak již bylo uvedeno v úvodní teoretičtěji zaměřené části práce, společnost v současnosti prochází význačnými dalekosahajícími změnami. Podle Becka dochází ke kategorickému obratu v poměru individua a

[48] Viz Příloha č. 1.
[49] Viz Příloha č. 2.

společnosti. Mladší, vzdělaná a finančně zaopatřená, generace již nepovažuje za smysl života šťastnou rodinu, jako tomu bylo v padesátých a šedesátých letech, ale usiluje o seberealizaci a nalezení osobní identity a o rozvoj svých individuálních schopností [2004: 151-205]. V chápání Baumana se společnost celkově ocitá v období *tekuté modernity*, kdy dochází k nespojitosti, nekonsekventnosti jednání, kdy se dále prosazuje fragmentarizace a epizodičnost různých oblastí aktivit členů společnosti [1995: 25]. Skupina *singles* tedy představuje pouze špičku ledovce, ostře vyčnívající nad hladinu, protože právě u nich jsou tyto celospolečenské jevy nejvíce viditelné.

Závěr

Toto kvalitativní šetření se zaměřilo na specifický segment mladé a mladé-střední generace v souvislosti s konkrétními životně stylovými projevy a praxemi a odhalilo, že životních styl *singles* je charakteristický ani ne tak proměnlivostí, která byla vzhledem k setkávání *singles* s přáteli a různorodosti zájmových aktivit původně předpokládána, ale spíše stabilitou včetně pravidelnosti, která ovšem nevylučují hektičnost, četnost koníčků a aktivit, zaneprázdněnost a potřebu života, ve kterém se stále něco děje. Takovýto charakter životního stylu *singles* vyplynul jednak z porozchodových strategií, tedy ze snahy zvýšit možnost setkání se s někým novým, s kým by bylo možné vytvořit nový partnerský vztah, a to při společných zájmových aktivitách s přáteli nebo při jejich setkávání v restauračních zařízeních, majících pro *singles* značný význam sám o sobě, pro svůj sociální aspekt. Tyto strategie mohou přetrvávat i dlouhou dobu po rozchodu. Druhým, ale neméně významným zdrojem určujícím charakter jejich životního stylu je jejich tendence k uvědomování si, že mají možnost věnovat pozornost téměř výhradně sobě, svobodně se rozhodovat a nakládat se svým osobním časem takřka zcela podle sebe, což ve výsledku vede k většímu pocitu sebelásky a touze rozvíjet se. Ukazuje se tak, že *singles* jsou sociální skupinou, která je schopná sebe-reflexe a osobnostního růstu. Většinou *singles* „na sobě pracují“, tj. záměrně uplatňují jednání a strategie směřující k osobnímu rozvoji, respektive tomu, co za prospěšný rozvoj považují, s tím, jak s uvolněním od časových a „pozornostních“ závazků spojených s naplňováním dlouhodobého partnerského vztahu, získávají pro toto větší prostor, než je obvyklé v běžné společensky rozšířené praxi párového života. Vedle odhodlání poznat vlastní osobnost a dosáhnout větší sebejistoty se toto mnohdy projevuje i v tendenci ke zdravějšímu životnímu stylu, konkrétně k věnování se sportovním aktivitám, konzumaci zdravých potravin a dodržování tělu prospěšných pravidel stravování. Tato

tendence se však dostává do rozporu se zmíněným sklonem trávit čas mimo domácnost v prostředí restaurací s kamarády, kde jakožto sociální facilitátor slouží zdraví škodlivé produkty. Z dat se tak vynořila jistá ambiguita a s ní související jev *kompenzace* nezdravého životního stylu zdravým životním stylem, což koresponduje se vstupním předpokladem zkušenosti s mísením (střídáním) určitých stravovacích stylů.

Realizovaný výzkum rovněž indikoval posuny v naplňování tradičně genderově daných rolí obzvláště ve vztahu ke stravování v domácnosti a péči o domácnost a zároveň vzhledem k další souhře s modely trávení času (stravování se venku). Nárůst skupiny *singles* je strukturálně svázán s nekoherencemi ve vzájemných očekáváních v souvislosti s tradičními rolemi a jejich razantními proměnami. Setkáváme se takto s emancipovanými ženami rezignujícími na autentické naplňování hospodyňkovské a opatrovatelské role a s muži, kteří se realizují ve vaření nebo těmi, kteří, na jednu stranu očekávají současnou pozdně moderní ženu, ale na stranu druhou stále žijí v opatrovatelských stereotypech z rodin, v nichž byli vychováni a socializováni.

Současně je možné se domnívat, že životní styl *singles* je charakteristický narušováním hranic mezi soukromou oblastí domácnosti a veřejným prostorem, s tím jak k osobní sebe-realizaci *singles* a k utváření jejich sociálních vztahů zpravidla dochází mimo domácnost. Přátelství pro ně představuje silná pouta, která do jisté míry kompenzují partnerský vztah.

V souvislosti s odhalením fenoménu *otevření se* různým impulzům ze sféry přátel a volnočasových často sebe-rozvíjejících aktivit je třeba uvést, že i Giddens se zabývá konceptem „otevření se“, ovšem v jiném smyslu. Giddens jej totiž generuje v bezprostřední souvislosti s proměnou intimních partnerských vztahů a rozumí jím důležitě rozvoj důvěry v intimní/ho partnera/ku, ve smyslu „otevření se“ druhému člověku. U dnešních vztahů osobní důvěry se podle něj totiž „mísí ujišťování s hlubokou úzkostí“, protože v partnerských vztazích neustále existuje možnost zhoršení až do té míry, že se intimní pouta rozpadnou [2003: 128]. V realizovaném výzkumu vyvstal význam spíše širšího *otevření se* světu mimo vztah. Zároveň i v uskutečněném výzkumu důležitě figurovala s *otevřením se* bezprostředně související kategorie *sebe-lásky* spojené s poznáváním sebe jako elementárního předpokladu schopnosti rozvinutí vztahu s partnerem/kou a schopnosti i důvěrně poznat partnera/ku a souznít s jeho/jejími očekáváními, což bezprostředně souvisí s problémem důvěry a poznání ve vztahu

k partnerovi/ce v dnešních pozdně-moderních intimních vztazích, tak jak o nich mluví Giddens.

Nelze tvrdit, že tyto výše rozebírané sociální jevy jsou příznačné výhradně pro členy skupiny *singles*, nicméně životní styl těchto lidí je zřejmě nejsnáze identifikovatelným projevem těchto jevů v současné společnosti charakterizované ovšem těmito jevy šířeji. K odhalení popsaných sociálních fenoménů, napomohla vedle analytického přístupu zakotvené teorie Strausse a Corbinové [1999] i asociační technika, která naplnila v ní vkládané naděje a přispěla k rozšíření a prohloubení porozumění jednotlivým kategoriím vyjevujícím se ve výpovědích komunikačních partnerů a partnerek.

Summary

Autorka v magisterské práci *Životní styl českých singles se zaměřením na stravování* s využitím analytického přístupu grounded theory objasnila jevy, které jsou pro singles v současném sociálním kontextu charakteristické. Způsob jejich stravování a pozornost věnovaná jídlu, je rozsáhle dána jejich seberealizací a aktivitami mimo domov, protože velká část jejich dne bývá věnována práci a volnočasovým činnostem, potažmo přátelům. Právě v těchto souvislostech je možno vysvětlit fenomén *otevření se*, protože právě obrácení pozornosti mimo sféru domácnosti, na kterou se soustředili v době partnerského vztahu, do veřejného prostoru je pro singles příznačné. Setkávání s přáteli a vytváření sociálních vazeb nejen s čistě utilitární motivací se ukazuje vzhledem k jejich životnímu stylu jako signifikantní aspekt přispívající k zachovávání solidarity ve společnosti a udržování jejího společenského rozměru. Fenomén *otevření se,* jenž byl výzkumem indikován, znamená nejen realizaci mimo domov, uskutečňování zájmů, které v době vztahu nebyly přítomny a vytvoření hlubších vazeb s přáteli, ale také svobodu volby téměř nezávisle na někom dalším, a to i v otázce toho, jak se postavit k vaření/stravování. Jídlo se totiž pro singles stává prostředkem individualizace – váží si svého času, věnují se tomu, co je baví a naplňuje, což má obojí ve výsledku vliv na jejich postoj k vaření/stravování. Právě tento aspekt je součástí fenoménu prosazování se *gender free* prizmatu, s tím jak se vaření a příprava jídla, tedy činnost tradičně spojované se ženskou společenskou rolí, se stávají na genderu nezávislé. Ženy si skrze svou expanzi mimo domácnost uvědomily, že vaření nemusí být tak významnou činností, jako v době partnerského vztahu. V případě *single* mužů se *gender free* postoj k vaření objevuje v souvislosti s vlastní touhou po sebe-realizaci, s tím jak dosti často

dochází k nalezení smyslu v přípravě jídla. Výjimkou v tomto ohledu jsou ale zpravidla ti *single* muži, kteří žijí ve své původní domácnosti rodičů, tedy společné domácnosti s matkou. Singles svým životním stylem nekonvenují genderovým stereotypům uspořádání rolí ani v oblasti přátelských vztahů, kde si vybírají přátele nezávisle na svém genderu. Genderovým stereotypům nevyhovují ani v poli intimních vztahů, kde se muži i ženy obdobným způsobem potýkají se současnou proměnou (tj. další neodlišování charakteristicky „ženských“ a „mužských“ přístupů k intimním vztahům), a rovněž i ve sféře domácích prací a řešení každodenních praktických záležitostí.

Použitá literatura

BAUMAN, Z. 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON.

BAVA, C., S. JAEGER, J. PARK. 2008. Constraints upon Food Provisioning Practices in “Busy” Women’s Lives: Trade-offs which Demand Convenience. In *Appetite*. 50 (2-3): 486-98.

BECK, U. 2004. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON.

BECK, U., E. BECK-GERNSHEIM. 2004. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.

BEARDSWORTH, A., T. KEIL. 1996. *Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society*. London: Routledge.

BIERZOVÁ, J. 2006. Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 7 (1): 19-26.

BOURDIEU, P. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.

BOURDIEU, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

BUGGE, B. A. 2011. Lovin‘ it?: A Study of Youth and the Culture of Fast Food. In *Food, Culture and Society*. 14 (1): 71-89.

CARGAN, L., M. MELKO. 1982. *Singles: Myths and Realities*. Beverly Hills: Sage.

CARGAN, L., M. MELKO. 1991. Being Single on Noah´s Ark. In Cargan, L. (ed.). *Marriages and Families: Coping with Change*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

CONNELL, R. 1995. *Masculinities*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.

ČERMÁKOVÁ, M. 1997. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. In *Pracovní texty*. 1997 (8). Praha: SOÚ AV ČR.

DOVEY, T. 2010. *Eating Behaviour*. Berkshire, England: Open University Press.

DUDOVÁ, R. (ed.), Š. HASTRMANOVÁ, H. HAŠKOVÁ, H. MAŘÍKOVÁ, H. VÍZNEROVÁ, M. VOHLÍDALOVÁ 2007. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. In *Sociologické Studie*. 07 (3). Praha: Sociologický ústav AV ČR.

DUFFKOVÁ, J. 2005. Životní způsob/životní styl a jeho variantnost. Pp. 79-90 in Fazik, A., M. Matějů (eds.). *Aktuální problémy životního stylu*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost při AV ČR.

FRAŇKOVÁ, S., V. DVOŘÁKOVÁ-JANŮ. 2003. *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla*. Praha: KAROLINUM.

FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění.* Praha: Herrmann & synové.

GIDDENS, A. 1991. Mode*rnity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, A. 2003. *Důsledky modernity*. Praha: SLON.

GIDDENS, A. 2012. *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

HERMAN, C. P., D. A. ROTH, J. POLIVY. 2003. Effects of the presence of others on food intake: A normative interpretation. In *Psychological Bulletin*. 129 (6): 873-886.

CHANEY, D. 1996. *Lifestyles*. London: Routledge.

JABS, J., C. DEVINE, A. BISOGNI, T. FARRELL, M. JASTRAN, E. WETHINGTON. 2007. Trying to Find the Quickest Way: Employed Mothers' Constructions of Time for Food. In *Journal of Nutrition Education and Behavior*. 39 (1): 18-25.

JACYNO, M. 2012. *Kultura individualismu*. Praha: SLON.

JAMIESON, L. 1999. Intimacy Transformed? A Critical Look at the ‚Pure Relationship'.In *Sociology*. 33 (3): 477-494.

KOMÁRKOVÁ, O. 2006. *Genderové stereotypy v reklamních textech*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

LINKOVÁ, M. 2002. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost?. In *Přítomnost*. 2002 (2): 45-47.

LIPOVETSKY, G. 1998. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor.

MAUSS, M. 1999. *Esej o daru, podobě a původech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON.

MAŘÍKOVÁ, H., R. RADIMSKÁ. 2003. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži.* Praha: Sociologický ústav AV ČR.

MAŘÍKOVÁ, H. (ed.). 2007. Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci. In *Sociologické studie / Sociological Studies.* 07 (11). Praha: SOÚ AV ČR, v. v. i.

MAŘÍKOVÁ, H. 2009. Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. In *Sociologický časopis-Czech Sociological Review.* 45 (1): 89-113.

METZ-GÖCKEL, S., U. MÜLLER. 1985. Der Mann. In *Briggite-Untersuchung*. Hamburg.

MILES, S. 2000. *Youth Lifestyles in a Changing World. Buckingham*: Open University Press.

MOŽNÝ, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON.

Portál: APL.CZSO.CZ. Počet živě narozených dětí. [online]. [citováno 7.2.2013] Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tps00111>.

Portál CZSO.CZ. Rychle roste počet domácností jednotlivců. [online]. [citováno 11.3.2013] Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/ainformace/78E200316A95>.

Portál EUROEKONOM.CZ Počet narozených dětí v ČR (tis.). [online]. [citováno 7.2.2013] Dostupné z WWW: <http://www.euroekonom.cz/grafy-demografie-data.php?type=cesko-pocet-narozenych-deti-rok&time=0&set=2>.

RABUŠIC, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou*. Praha: SLON.

REICH, R. B. 2003. *V pasti úspěchu. Diagnóza kapitalismu 21. století*. Praha: Prostor.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2002. Minulá a současná diferenciace reprodukce v Evropě. In Mansfeldová, Z., M. Tuček. (eds.). *Současná česká společnost: sociologické studie.* Praha: Sociologický ústav AV ČR.

RITZER, G. 1993. *The McDonaldization of Society*. California: Pine Forge Press.

SHOSTAK, A. B. 1987. Singlehood. Pp. 355-367 in Sussman, M. B., S. K. Steinmetz. (eds.). *Handbook of Marriage and the Family*. New York: Plenum Press.

SOBEL, M. E. 1981. *Lifestyle and Social Structure: Concepts, Definitions and Analyses*. New York: Academic Press.

SPRADLEY, J. 1980. *Participant Observation*. Wadsworth: Thomson Learning.

STAPLES, R. 1981. *The World of Black Singles: Changing Patterns of Male-Female Relationships*. Westport: Greenwood.

STEIN, J. P. (ed.). 1981. *Single Life: Unmarried Adults in Social Context*. New York: St. Martins´s Press.

STRAUSS, A., J. CORBINOVÁ. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: ALBERT.

SZABO, M. 2011. The Challenges of „Re-engaging with Food“. In *Food, Culture and Society*. 14 (4): 547-566.

TASHIRO, S., C. LO. 2012. Gender Difference in the Allocation of Time. In *Food, Culture and Society*. 15 (3): 455-471.

TOMÁŠEK, M. 2003. Singles v České republice. In *Gender rovné příležitosti výzkum*. 4 (3-4): 5-7.

TOMÁŠEK, M., R. DUDOVÁ. 2003. Singles nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice. In *Gender rovné příležitosti výzkum*. 4 (1-2): 10-11.

TOMÁŠEK, M. 2006a. K genderovým zdrojům individualizačního habitu. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 7(1): 11-15.

TOMÁŠEK, M. 2006b. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. In *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 42 (1): 81-106.

TOMÁŠEK, M. 2007a. *Konec tradiční rodiny? Od tradiční rodiny k singles a zpět k jiným vztahům.* [online]. [citováno 5.4.2013] Dostupné z WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=290&lst=106>.

TOMÁŠEK, M. 2007b. Naše blízké vztahy a společenské demokratizační změny. K novému chápání zdrojů integrace a reprodukce společnosti po roce 1989. In *Gender - rovné příležitosti – výzkum*. 8 (2): 1-6.

TUČEK, M., A. KŘÍŽKOVÁ. 1998. „Zaměstnání versus rodina - dělba rolí v rodině“. Pp. 79-86 in Tuček, M. (ed.). *Česká rodina v transformaci - stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

TURNER, B. 1982. The Government of the Body: Medical Regimes and the Rationalization of Diet.In *The British Journal of Sociology*. 33(2): 254-269.

TURNER B. S., C. SAMSON. 1987. *Medical Power and Social Knowledge*. London:Sage Publications.

WARDE, A. 1999. Convenience Food: Space and Timing. In *British Food Journal.* 101(7): 518-27.

WARDE, A., L. MARTENS. 2000. *Eating Out: Social Differentation, Consumption and Pleasure.* Cambridge: Cambridge University Press.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Finální konceptualizace jevu (schéma)

Příloha č. 2: Konceptualizace jevu dle Strausse a Corbinové [1999] (schéma)

Příloha č. 3: Komunikační partneři a partnerky (seznam)

Přílohy

Příloha č. 1: Finální konceptualizace jevu (schéma)

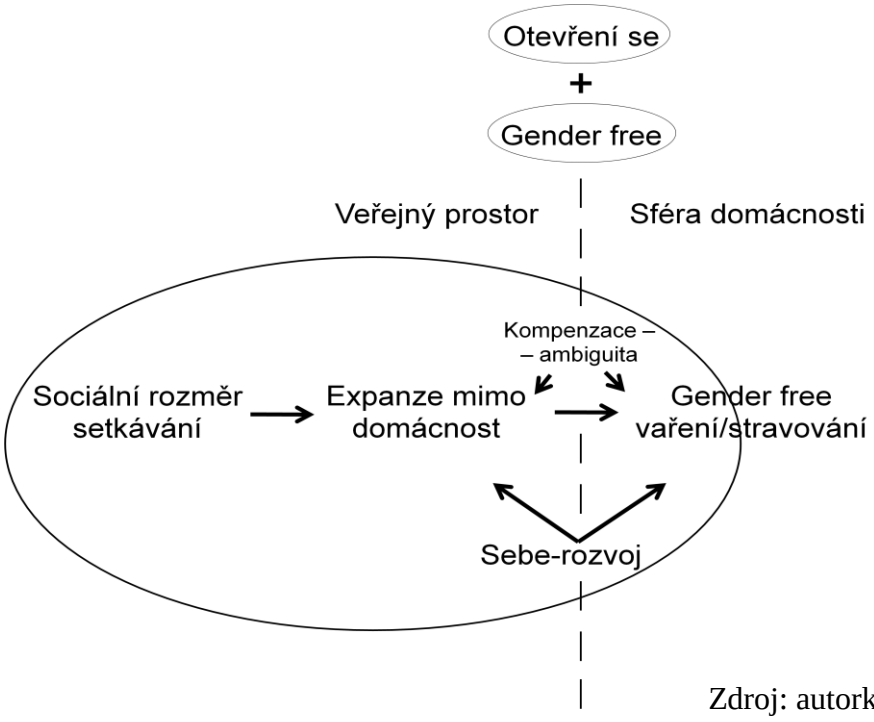

Zdroj: autorka

Příloha č. 2: Konceptualizace jevu dle Strausse a Corbinové [1999] (schéma)

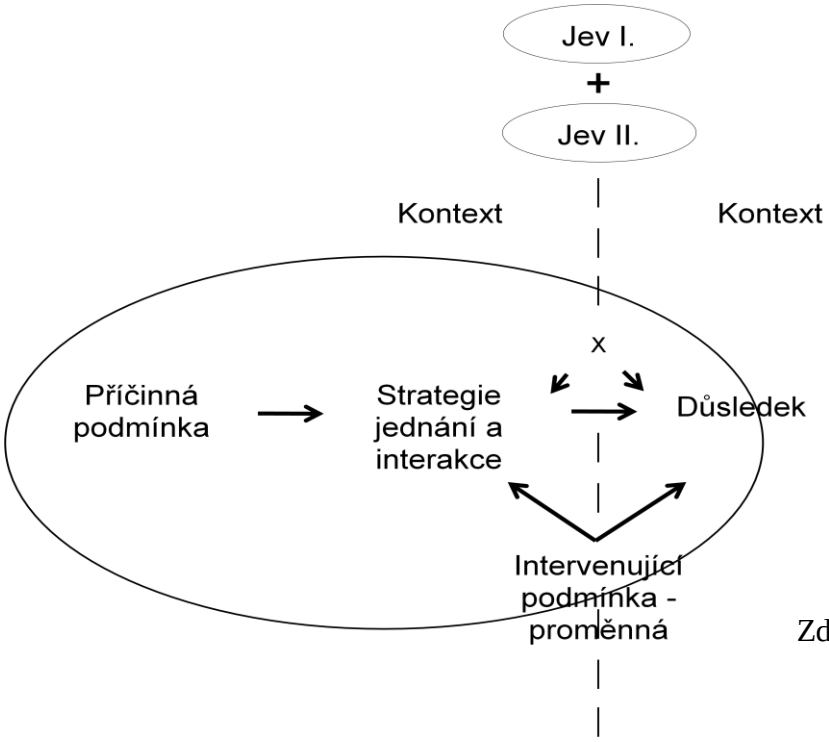

Zdroj: autorka

Příloha č. 3: Komunikační partneři a partnerky (seznam)

1. ALEŠ (32 let, učitel na ZŠ)
2. BLANKA (24 let, asistentka na help-desk)
3. DAVID (29, výzkumný pracovník v oboru chemie)
4. HYNEK (25 let, konstruktér)
5. IVETA (29 let, projektová manažerka)
6. JAKUB (38 let, konstruktér)
7. JÁCHYM (35 let, řidič)
8. KATEŘINA (25 let, personalistka)
9. KRISTÝNA (29 let, učitelka na ZŠ)
10. LINDA (24 let, telefonní operátorka)
11. LUKÁŠ (27 let, obchodní zástupce)
12. MICHAL (27 let, administrativní pracovník)
13. MAREK (26 let, podnikatel v lesnictví)
14. ONDŘEJ (28 let, učitel v dětském domově)
15. PATRIK (29 let, student, v současnosti bez zaměstnání, pracoval na poloviční úvazek jako vychovatel)
16. RADKA (26 let, učitelka na ZŠ)
17. ROMAN (34 let, správce počítačových sítí)
18. SIMONA (33 let, učitelka na ZŠ)
19. TOMÁŠ (25 let, projektant – výpočtář)
20. VÍT (33 let, právník)